

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII

Ionel CORDOVAN Gheorghe SARĂU

Noemi CORDOVAN

E dajaqi rromani čhib vi i literatūra i III-to klàsa

3

Acest manual școlar este proprietatea Ministerului Educației și Cercetării.
Acest manual școlar este realizat în conformitate cu Programa școlară aprobată prin
OM nr. 5003/02.12.2014.

116.111 - numărul de telefon de asistență pentru copii

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII

Ionel CORDOVAN

Gheorghe SARĂU

Noemi CORDOVAN

**E dajaqi rromani
čhib vi i literatùra
i III-to klàsa**

Manualul este distribuit elevilor în mod gratuit, atât în format tipărit, cât și în format digital, și este transmisibil timp de patru ani școlari, începând din anul școlar 2019-2020.

Inspectoratul Școlar
Școala / Colegiul / Liceul

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:

Anul	Numele elevului	Clasa	Anul școlar	Aspectul manualului*			
				Format tipărit		Format digital	
				la primire	la predare	la primire	la predare
1							
2							
3							
4							

* Pentru precizarea aspectului manualului se va folosi unul dintre următorii termeni: **nou, bun, îngrijit, neîngrijit, deteriorat.**

Cadrele didactice vor verifica dacă informațiile înscrise în tabelul de mai sus sunt corecte.

Elevii nu vor face niciun fel de însemnări pe manual.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CORDOVAN, IONEL

E dajaqi rromani chib vi i literature i III-to klasa / Ionel Cordovan, Gheorghe Sarău, Noemi Cordovan. - București : Sigma, 2020

ISBN 978-606-727-400-4

I. Sarău, Gheorghe

II. Cordovan, Noemi

811.214.58

© 2020 Editura Sigma

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin Editurii Sigma.

Nicio parte a acestei lucrări nu poate fi reprodusă fără acordul scris al Editurii Sigma.

ISBN: 978-606-727-400-4

Editura Sigma

Sediul central

Str. G-ral Berthelot, nr. 38, sector 1, București,
cod: 010169

Tel.: 021.243.40.14; 0748.100.719

E-mail: office@librariesigma.ro

Web: www.editurasigma.ro

Distribuție

Str. Nicolae Cartojan, Nr. 11, București

Tel.: 021.243.40.52; 0748.100.719;

0758.044.827

E-mail: comenzi@librariesigma.ro

Referenți: Asist. univ. dr. Zamfir Alexandru,
Prof. drd. Roxin Daniela Viorica

Redactor: Nicoleta Puiu

Tehnoredactori: Roxana Coste,
Daniela Manolescu

Ilustrații: Eugen Raportoru, Marian Petre,
Anita Ionescu

Coperta: Daniela Manolescu

Ilustrația copertei: Anita Ionescu

Deșteaptă-te, române!

de Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată, croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată, să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate ori moarte!” strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte!, căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pământ!

Gelem, gelem...

1. Gelem, gelem lungone dromença,
Maladilem baxtale rromença,
A, rromalen, kaθar tume aven,
E caxrença, bokhale çhavença?

R.: Haj, haj, rromalen
Haj, haj, çhavalen... *(duj var)*

2. Sasas vi man bari familia,
Mudardäs la i kali legia.
Sarren çhindäs, vi rromen vi rromnën,
Maşkar lenθe vi tikne çhavorren.

3. Putar, Devla, te kale udara,
Te şaj dikhav mirre familia,
Palem ka zav lungone dromença,
Thaj ka phirav baxtale rromença!

4. Opre, rroma, isi o vaxt akana,
Ajde mança sa e lumäqe rroma!
O kalo muj thaj e kale jakha,
Kamava len sar e kale drakha.

E lilesqo prezentisaripen

*Kuĉ ĉhavalen thaj ĉhajalen,
Kuĉ siklärnälen, dadalen thaj dajalen,*

O lil „E dajaqi rromani ĉhib vi i literatūra – i III-to klàsa“ si kerdo vaš e siklövne anθar i trinto klàsa vaj save siklöven i rromani ĉhib anθ-o trinto siklövipnasqo berš.

Kadava lil si kerdo palal i školutni progràma vaš i trinto klàsa, savi sas aprobisardi anθar e edukaciaqo ministrosqo òrdino, o gin 5003 anθar 02.12.2014. O lil respektisarel savorre generàla thaj specifika kompetènca thaj anderàrel savorre koncinùturà anθar i školutni progràma, save si prezentisarde k-e patrinà e ginença 6 thaj 7.

Kana siklövvas jekh klasaço kotor/ lèkcia, arakhasa e dini struktùra thaj e dine simbòlurà:

Lava maškar lava...

- ✓ Kathe si dine e sènsurà/ e xatàrimata e biprinzarde alavenqe anθar e dine tèksturà.
- ✓ Kadala alava si xramosarde italikane grafemença.

Puĉhimata aj mangimata kaj tèksto

- ✓ Anθ-o kadava than si dine e mangimata thaj e puĉhimata kaj o dino tèksto.
- ✓ Kathe si te drabaren, te ambolden gazikanes o tèksto vi te ambolden ka-e puĉhimata anθar savenθe dikhel pes kana tume xatàrde o tèksto vaj na.

Te siklövvas khethanes!

- ✓ Anθ-i kadaja rig e lekciaqi, si sikavde e savorre zanglimata, save si te siklövvas len vaj te palemdikhas len.
- ✓ Kadala zanglimata dikhen o vortaxramosaripen, i oràlo/ mujutni thaj i xramosardi komunikàcia/vakàrhipen, o lèksiko, e gramatikane butà, e literaturaqe elèmenturà thaj aver.

So zanav, so na zanav? Po šukar te siklövav!

- ✓ Kathe si te keras butì e zanglimatença, save ame siklilàm len.
- ✓ Si dine klasaço butà save si te keras len kòrkorre, tha` si vi mangimata, savenθe si te keras butì maj but zene.

Zanesas kaj...?

- ✓ Kathe d-ašti te arakhas maj but informàcie palal e siklile tème.

Te drabaras maj but!

- ✓ Kathe šaj te buxlàras amare zanglimata, rodindoj anθ-e sikavde lila.

*But baxt thaj sastipen!
E autòrurà*

E generàla thaj e specifika kompetènca

1. Receptarea de mesaje orale în diverse contexte de comunicare

- 1.1. Identificarea semnificației globale a unui mesaj oral în contexte familiare
- 1.2. Deducerea sensului unui cuvânt prin raportare la mesajul audiat
- 1.3. Sesizarea unor regularități ale limbii prin raportare la mesaje audiate
- 1.4. Manifestarea atenției față de interlocutor
- 1.5. Manifestarea unei atitudini deschise față de comunicare în condițiile neînțelegerii mesajului audiat

2. Exprimarea de mesaje orale în diverse situații de comunicare

- 2.1. Descrierea unui obiect/ unei ființe din universul apropiat pe baza unui plan simplu
- 2.2. Povestirea unei întâmplări cunoscute pe baza unui suport adecvat din partea profesorului
- 2.3. Prezentarea unei activități realizate individual sau în grup
- 2.4. Participarea la interacțiuni pentru găsirea de soluții la probleme
- 2.5. Adaptarea vorbirii la diferite situații de comunicare în funcție de partenerul de dialog

3. Receptarea de mesaje scrise în diverse contexte de comunicare

- 3.1. Extragerea unor informații de detaliu din texte informative sau literare
- 3.2. Formularea unui răspuns emoțional față de textul literar citit
- 3.3. Formularea unei păreri despre o povestire și personajele acesteia
- 3.4. Evaluarea conținutului unui text pentru a evidenția cuvinte + cheie și alte aspecte importante ale acestuia
- 3.5. Sesizarea unor regularități ale limbii pe baza textului citit
- 3.6. Aprecierea valorii cărților

4. Redactarea de mesaje în diverse situații de comunicare

- 4.1. Aplicarea regulilor de despărțire în silabe, de ortografie și de punctuație în redactarea de text
- 4.2. Redactarea unor texte funcționale simple care conțin limbaj vizual și verbal
- 4.3. Realizarea unei scurte descrieri ale unor elemente din mediul apropiat pornind de la întrebări de sprijin
- 4.4. Relatarea pe scurt a unei întâmplări/ activități cu sprijin din partea profesorului
- 4.5. Manifestarea disponibilității pentru transmiterea în scris a unor idei

E koncinùtură/ e àndera

Domenii de conținut	Conținuturi
Funcții ale limbii (acte de vorbire)	<ul style="list-style-type: none"> ● descrierea (de obiecte, ființe din universul imediat) ● relatarea unei acțiuni/ întâmplări cunoscute (trăite, vizionate, citite) ● oferirea de informații (referitoare la universul apropiat) ● solicitarea de informații (referitoare la universul apropiat) ● cererea simplă familiară, cerere politicoasă ● prezentarea (de persoane, de cărți, a unor activități) ● inițierea unui schimb verbal
Textul	<ul style="list-style-type: none"> ● textul pentru lectură are minim 450 cuvinte ● textul literar: cu precădere narativ; fragmente descriptive scurte; poezii scurte adecvate nivelului de vârstă ● text de informare și funcțional: afiș, fluturaș, tabel sau alt tip de organizator grafic, biletul, felicitarea; în funcție de dotări – email
Variabilitatea și regularitățile limbii	<ul style="list-style-type: none"> ● intuirea numărului și a genului ● intuirea claselor morfologice: substantiv, adjectiv, pronume personal, verb

ANDER

Deșteaptă-te, române!.....	3
Gelem, gelem.....	4
E lilesqo prezentisaripen	5
E generàla thaj e specìfika kompetènca	6
E koncinùrurã/ e andera	7
Tèsto vaş i iniçiàlo/ anglutni evaluàcia	10

1. O ANGLOIVEND AVILĂS, K-I ŞKÒLA PALEM AME 3AS!

1.1. O berş	12
✓ E grafème save si sar anθ-i rumunikani čhib	13
✓ E grafème save miazon kodolença anθar i rumunikani čhib	13
✓ E grafème save na si sar anθ-i rumunikani čhib	14
1.2. I barvali tàmna	15
✓ E phurdine grùpurã	16
✓ E vokàle anglal savenθe aşunel pes -i	16
✓ E berşivaxta, e čhona, o kurko	16
1.3. I tradičia thaj i edukàcia	19
✓ E postpozicionàla grafème	20
✓ O bilèto	21
1.4. Mirri škòla	24
✓ O aşunipen/ o şun, i grafèma, i silàba, o alav	25
1.5. Rekapitulàcia	27
1.6. Evaluàcia	29

2. O IVEND AŻUKĂRAV, MIRRE FAMILIAÇA LOŞALŐVAV!

2.1. Mirri şukar familia	32
✓ E alava kaj si len sajekh sènso	33
✓ E alava mamujutne sensoça	34
2.2. Kon si o Phuro Krećuno?	36
✓ So si o substantivo/ i navni	37
✓ O živdisardo thaj o biživdisardo substantivo	38
2.3. O phuro parne balença	40
✓ O baxtãripen	41
2.4. E ivendesqe şukarimata	43
✓ E khethane thaj e ververutne substantivurã	44
✓ O jekhipen thaj o butipen	44
2.5. O ivesqo manus	47
✓ E murşikane thaj e žuvlikane substantivurã	48
2.6. Rekapitulàcia	51
2.7. Evaluàcia	53

3. ANË-E ZIVUTRENQI LÛMJA!

3.1. O godăver çhavo	55
✓ Jekhe zenesqi deskripcia	56
✓ Jekhe objektosqi/ butăqi deskripcia	56
3.2. E kheresqe zivutre	58
✓ So si o adžektivo/ i pašnavni	59
3.3. E mamăqi daj-kaxni	62
✓ O akòrdo le pašnavnănqo kaj si len štar fòrme	63
✓ O akòrdo le pašnavnănqo kaj si len jekh fòrma	65
3.4. E pendexlinăqe ranika	68
✓ O titulo. O autòro. E personăžură	70
3.5. O uštăvipen le Isusosqo	72
✓ O afišo/ o plakàto	73
✓ O vortoxramosaripen	74
3.6. Rekapitulăcia	77
3.7. Evaluăcia	79

4. K-I ŠKÒLA VI KHERE SIKLÒVAS GODĂVER KAJ TE OVAS!

4.1. I zor thaj i godi	81
✓ So si o pronòmbro	82
✓ E pronombrosqo gin thaj o zeno	83
4.2. Sar si o nasulipen	85
✓ So si o vërbo/ i kernavni	86
✓ O gin e verbosqo	86
4.3. E štar kaise	90
✓ E puntuaciaqe sèmnură	91
4.4. I paramiçi le trine alavenqi	94
✓ O familiàro mangipen	95
4.5. Naisarimata thaj pativipnasqe alava	97
✓ Sar astaras, ingeras thaj agorisaras o vakăripen	98
✓ O imèjlo	99
4.6. Rekapitulăcia	102
4.7. Evaluăcia	104
I rekapitulăcia le zanglimatenqi anθar i III-to klăsa	105
I palutni evaluăcia	112
Subijèkto savo sas dino ka-i themutni olimpiada e rromane çhibăqi	116
Alava thaj eksprèsie save vastden amenqe te das duma šukar vi laçhes	118
E principàlo/ e šerutne siklile zanglimata	121
Alavari rromano-rumunikano	126
Alavari rumunikano - rromano	130

TÈSTO VAŚ I INICIÀLO/ ANGLUTNI EVALUÀCIA

E dajaqi rromani ćhib vi literatùra

O III-to siklǒvipnasqo berś

E siklǒvnesqo anav thaj angloanav:

I dàta kana si dino o tèssto:

1. Xramosaren palal svàko alav e silabenqo gin!

dad

arakhel

ternipen

parno

dikhel

angloivend

2. Xramosaren po jekh propozìcia, savi te agorisarel pes anθ-o:

viram/ pùnkto (.)

akharipnasqo sèmno (!)

pućhipnasqo sèmno (?)

3. Xramosaren e alava, kaj si len amboldino/ mamujutno sènso!

baro

ćorro

nasul

zivel

4. Thov paśal svàko vortogràma po jekh trebutno alav:

anθ-o

k-o

p-o

anθ-i

k-i

p-e

5. Drabaren e pućhimata! Xramosaren pànda po trin alava save te ambolden k-e dine pućhimata!

- kasqo? – lesqo, phralesqo,,,
- kasθar? – manθar, dadesθar,,,
- kaça? – mança, dadeça,,,

O ANGLOIVEND AVILĀS, K-I ŠKÒLA PALEM AME ŽAS!

1.1 O berš?

- ✓ E grafème save si sar anθ-i rumunikani čhib
- ✓ E grafème save miazon kodolenča anθar i rumunikani čhib
- ✓ E grafème save na si sar anθ-i rumunikani čhib

1.2 I barvali tàmna

- ✓ E phurdine grùpură
- ✓ E vokàle anglal savenθe ašunel pes –i
- ✓ E bersívaxta, e čhona, o kurko

1.3 I tradìcia thaj i edukàcia

- ✓ E postpozicionàla grafème
- ✓ O bilèto

1.4 Mirri škòla

- ✓ Ašunipen, grafèma, silàba, alav

1.1 O berś

Anθ-jekh śukar dīves anθar i Septèmbra, k-i škòla, i siklārni siklārel le siklōvnen palal o berś.

– Čhavalen thaj čhajalen, som but lośali kaj palem dikhas amen k-i škòla, anθ-jekh nevo školutno berś. Śaj te phenel manqe varekon anθ-o savo berś sam akana?

– Anθ-o berś 2020, *mothovel* i Larisa.

– *Nais tuqe*, Larisa! Palal sar tume zanen, o berś si sar jekh *rukħ*, kaj si les 12 *ranika*. D-aśti te phenel manqe varekon so si kadala ranika?

– Kadala ranika si e berśesqe čhona: i Januàra, i Februàra, o Trintonaj, o Aprìlo, o Māj, o Júnio, o Żùlaj, o Àgusto, i Septèmbra, i Oktòbra, i Novèmbra thaj i Decèmbra, *amboldel* o Alèks.

– But śukar si tiro amboldipen, Alèks! Maj si te phenav tumenqe kaj p-i svàko ranik si śtar *ćiriklānqe kherorre*. Anθ-i svàko kherorro si efa ćiriklōrre. So te aven kadala?

– Rajnie siklārnie, phenel o Jonel, e ćiriklōrenqe kherorre si e kurke thaj e efa ćiriklōrre si von e kurkesqe dīvesa: Lujdīves, Marcidīves, Tetradi, Żojdīves, Paraśtuj, Sàvato, Purano Kurko!

– Va, Jonel, si ćačo tiro amboldipen. Palal sar siklilām ame, jekh berś si les 12 čhona. Żanel te phenel manqe varekon, so si trin čhona line khethanes?

– Va, zonav me, phenel i Sidònia. Trin čhona khethanes keren jekh *berśivaxt*. Kadala si: i *tàmna* (vaj, sar phenen e phure: o angloivend), o ivend, o *anglomilaj* thaj o milaj.

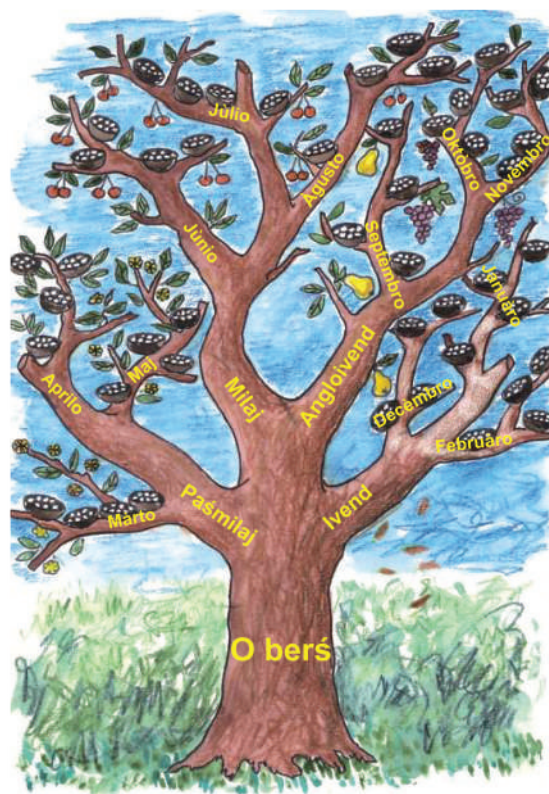
– But lačhes, Sidònia. So berśivaxt si akana?

– Akana si *tàmna*, phenel o Florin. Voj si briśindali thaj but barvali. Voj anel amenqe but barvalimata, but legùme, zelenimata thaj frùkturā.

– Va, Florin, kadja si. Sem but lośali kaj, akana, zanen but butā palal o berś. Tume *d-aśti* te roden maj but informàcie p-o internèto palal/ anθar o berś, palal e berśivaxta, e čhona thaj e dīvesa.

Savorre siklōvne sas lośale thaj naisarde e siklārnaqe vaś kadala gudle butā, save siklile len palal o berś.

(*palal o Jonel Kordovan*)

Lava maşkar lava...

dîves – dës, ges
siklârni – profesòra
le siklòvnen – le
cháven thaj le chájan,
save zan k-i škòla
mothovel – phenel,
vakárel, del dùma, sborizel, vorbil
nais tuqe – palikerav tuqe!, mulcuminav
tuqe! ov sasto!, ov sasti!

ruk – *kaşt*
ranika – kränge
ambodel – del palpale lav, phenel
çiriklânqe kherorre – kùjbură
berşivaxt – jekh berşesqo kotor, berşkotor,
anotimpo
tàmna – angloivend, durmilaj, durârdo milaj
anglomilaj – paşmilaj, ternomilaj, jekhtomilaj
d-aşti – şaj

Puçhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Palal so siklârel i siklârni le siklòvnen?
5. Sar phenel i siklârni kaj si o berş?
6. So si e rukhesqe ranika?
7. So si e çiriklânqe kherorre?
8. Sode dîvesa si anθ-jekh kurko?
9. Save si e kurkesqe dîvesa?
10. Kozom çhona si anθ-jekh berşivaxt?
11. Save si e berşesqe berşivaxta?
12. Anθ-o savo berşivaxt si o angloivend?
13. Sar si i tàmna/o angloivend?
14. So anel amenqe i tàmna?

Te siklòvas khethanes!

Palal sar siklilâm anθ-i jekhto vi anθ-i dujto klâsa/siklòvipnasqo berş, e grafème anθar o rromano alfabèto şaj te aven:

1. Grafème save xramosaren pen thaj drabaren pen sa kadja vi anθ-i rromani, vi anθ-i rumunikani çhib:

- ✓ **a** (*anro* - ou), **b** (*barr* - piatră), **d** (*dad* - tată), **e** (*efta* - şapte), **f** (*fòros* - oraş), **g** (*grast* - cal), **h** (*hotèlo* - hotel), **i** (*ilo* - inimă), **l** (*lil* - carte), **m** (*mas* - carne), **n** (*nasul* - rău), **o** (*opre* - sus), **p** (*papin* - găscă), **r** (*ruv* - lup), **s** (*sap* - şarpe), **t** (*trin* - trei), **u** (*udar* - uşă), **v** (*vast* - mână), **z** (*zor* - putere).

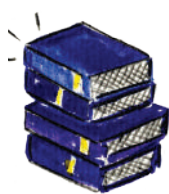
2. Grafème save, sar xramosaripen vaj drabaripen, miazon anθ-i rromani thaj i rumunikani çhib:

- ✓ **k** – sar jekh *c* rumunikano (*kan* - ureche);
- ✓ **ş** – sar jekh *ş* rumunikano (*şil* - frig);
- ✓ **ă** – sar jekh *ă* rumunikano (anθ-e gazikane lava: împăràto/ thagar - împărato);
- ✓ **ë** – dialektàlo variànta vaş o şun **e**, sar jekh rumunikano *ă* (*khër* - casă);
- ✓ **î** – dialektàlo variànta vaş o şun **i**, sar jekh *î* rumunikano (*şil* = *şil* - frig).

3. Grafème save NA xramosaren pen vaj NA drabaren pen sa kadja nié anθ-i rromani, nié anθ-i rumunikani čhib:

- ✓ **c** – sar jekh *t* rumunikano (*cirdel* - a trage, a fuma);
- ✓ **rr** – sar jekh *r* rumunikano, tha' zoralo (*rroj* - lingurǎ, *rrom* - rrom, *arro* - fǎinǎ). Butvar si vakǎrdino sar **-nr-** (*arro* = anro)
- ✓ **w** – jekh baš vakǎrdino sar jekh *u*, anθ-o than e grafemaqo **-v-**: *keraw* (i čači fǒrma si: *kerav* = (eu) fac), *gaw* (i čači fǒrma si: *gav* = sat);
- ✓ **x** – sar jekh zoralo *h* (*xal* - a mânca, *xoxavel* - a minți);
- ✓ **j** – sar jekh *i*, kana pašal o baš si jekh vokála (*jakh* - ochi, *šoşoj* - iepure, *muj* - gurǎ);
- ✓ **z** – sar jekh *j* rumunikano (*zàmba* - broascǎ, *zìlto* - galben). O baš şunel pes anθ-e lava line andar gazikane čhibǎ);
- ✓ **ć** – sar anθ-e grùpurǎ anθ-e grùpurǎ *ce*, *ci* anθar i rumunikani čhib (*ćirikli* - pasǎre, *ćar* - iarbǎ);
- ✓ **z** – sar anθ-e grùpurǎ *ge*, *gi* anθar i rumunikani čhib; anθ-e varesave dialèkturǎ şunel pes sar jekh *j* rumunikano (*zamutro* [jamutro] - ginere).

So zanav, so na zanav? Po şukar te siklǒvav!

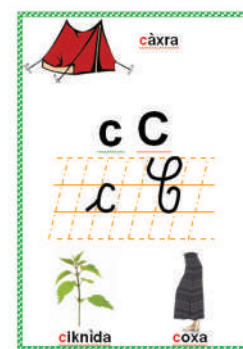
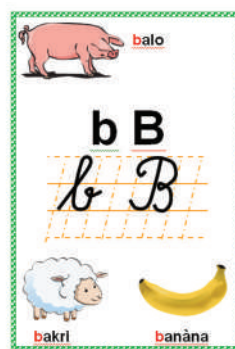
1. Xramosaren p-o jekh alav savo te astarel/ şirdel e grafemença, save xramosaren pen thaj drabaren pen sa kadja vi anθ-i rromani vi anθ-i rumunikani čhib!
2. Xramosaren p-o jekh alav savo te astarel/ şirdel e grafemença, e savenqo xramosaripen vaj drabaripen miazol anθ-i rromani thaj anθ-i rumunikani čhib!
3. Xramosaren p-o jekh alav, savo te astarel/ şirdel e grafemença, save NA xramosaren pen vaj NA drabaren pen sa kadja nié anθ-i rromani nié anθ-i rumunikani čhib.

Zanesas kaj...?

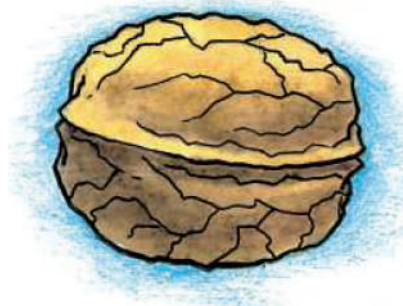
- O rromano internacionǎlo/maşkarthemutno alfabèto sas adoptisardo k-i Varşàvia, ka-o ştarto Maşkarthemutno Rromano Kongrèso, anθ-o berş 1990?
- O rromano alfabèto sas adoptisardo anθ-o edukacionǎlo sistèmo anθar i Rumùnia kaθar o Ministerio e Siklǎripnasqo, astarindoj e berşeça 1991.
- E plakaturǎ sikavde maj tele e rromane alfabetòça sas kerde kaθar o Jonel Kordovan thaj i Noemi Kordovan, anθ-o berş 2008.

Te drabaras maj but!

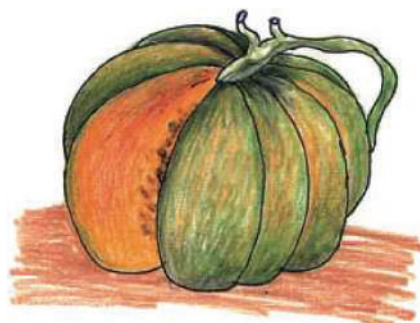

1.2 I barvali tàmna

Sar zav p-o drom karing i škòla,
Jekh tikni čhaj pučhel ma`:
– Kaj si i tàmna, kana voj avel?
Mirro *amboldipen* voj sig ažukärel.

Dikh, anθ-e *rukha* si *pake* akhora,
Lole, kale thaj parne drakha,
Gugle ambrola thaj gälbena phabaja,
Kadala si e tamnaqe *frùktură*!

P-o *kimpo* e manuša kiden duduma,
O *kukurùzo* thaj e *phuväle*,
Lolă, šax, šuki fäsuj thaj *bràzbe*,
Kadala si e *angleivendesqe legùme*!

Va, dikhav thaj xatàrav akana,
Ke i tàmna amenθe areslă.
Andăs amenqe barvalipen,
Thaj e školaqo putaripen.

(palal o Jonel Kordovan)

Lava maškar lava...

len k-jekh pučhipen

rukha – kašta

frùktură – pherra, plòdură

tàmna – angloiv-
end, durărdo milaj
amboldipen – e
alava save phenas

kimpo – vâzi, umal

kukurùzo – bòbo, misiri

phuväle – kolompìri, picùke

bràzbe – sfèkla

angleivendesqe – tamnaqe,
durmilajesqe

legùme – zarzavă

Pučhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Ginaven i poezia!
2. Ambolden i poezia gazikanes!
3. Alosaren thaj xramosaren e bipringarde lava!
4. Kaj zalas o čhavo?
5. So pučhlās les i tikni čhaj?
6. Sar si akhora anθar e rukha? Tha` e drakha?
7. So aver tamnaqe frùkturā dikhen von?
8. So kiden e manuša p-o kimpō?
9. So andās o angloivend e čhavenqe?
10. Plačal tuqe i tāmna? Sosθar?
11. Save tamnaqe frùkturā thaj legūme plačan/čajlōn tuqe?

Te siklōvas khethanes!

1. E phurdine grùpurā:

Palal sar dikhlām anθ-e anglutne klāse, anθ-i rromani čhib si grafēme palal savenθe ašunel pes i grafēma *h*. Kadalenqo anav si *phurdine grùpurā*.

Anθ-i poezia „I barvali tāmna” si kadala phurdine grùpurā: *jekh, pučhel, rukha, akhora, thaj, drakha, phabaja, phuvāle, dikhav*.

Te dikhas vi aver misala/ eksèmplurā anθ-e save si phurdine grùpurā:

- ✓ **kh** – *k* phurdino, palal savesθe ašunel pes, bi pauzaqo, o sùn *h*: *kher, kham, khandel, khangeri, akharel, khelel, khorō*;
- ✓ **ph** – *p* phurdino, palal kaj ašunel pes, bi pauzaqo: *phral, phen, phuro, phuri, phenel, phandel, phagel*;
- ✓ **th** – *t* phurdino, palal ašunel pes, bi pauzaqo, o sùn *h*: *thud, than, them, thulo, tharr, thagar, thuv, thavdel*;
- ✓ **čh** – sar e grùpurā *ce, ci* anθar i rumunikani čhib, palal savenθe ašunel pes *h*: *čhib, čhon, čhuri, čhavo, čhaj, čhinel, čhor*.

2. E vokāle anglal savenθe ašunel pes -i:

- ✓ **ă** – drabarel pes „ia“, sar anθ-e alava: *sastrāri, pirāri, panā, lenā, borā, tatārel, barārel, luludā, kadā, ternā*;
- ✓ **ě** – drabarel pes „ie“, sar anθ-e alava: *děs, terněn, rromněn, pheněn*;
- ✓ **ĩ** – drabarel pes sar jekh lūngo/dilgo „i“, sar anθ-e alava: *dĩ, butĩ, luludĩ, godĩ*;
- ✓ **ö** – drabarel pes „io“, sar anθ-e alava: *kalöl, parnöl, ternöl, phuröl, baröl*;
- ✓ **ũ** – drabarel pes „iu“, sar anθ-e alava: *kindũm, phendũm, andũm*.

3. E beršivaxta, e čhona, o kurko

a) Te palem dikhas e beršivaxta thaj e čhona!

Palal sar siklilām zi akana, anθ-jekh berš si 4 beršivaxta thaj 12 čhona. Kadala si dine maj tele.

O beršivaxt/o berškotor/o anotimpo		E çhona	E dësenqo/ dīvesenqo gin
O anglomilaj/o pašmilaj/ o jekhtomilaj/o terno milaj		O Trintonaj	31 dësa/dīvesa
		O Aprilo	30 dësa/dīvesa
		O Maj	31 dësa/dīvesa
O milaj		O Jùnio	30 dësa/dīvesa
		O Žùlaj	31 dësa/dīvesa
		o Àgusto	31 dësa/dīvesa
O angloivend/ i tàrna/ o durårdo milaj		i Septèmra	30 dësa/dīvesa
		i Oktòbra	31 dësa/dīvesa
		i Novèmbra	30 dësa/dīvesa
O ivend		i Decèmbra	31 dësa/dīvesa
		i Januàra	31 dësa/dīvesa
		i Februàra	28/29 dësa/dīvesa

b) Te palemdikhas e kurkesqe dīvesa!

Palal sar siklilām maj anglal, **anθ-jekh çhon šaj te aven štar kurke.**

Anθa jekh kurko šaj te aven efa dīvesa. E kurkesqe dīvesa si:

Savo dīves si?	So dīves si?	Kana?/Anθa savo dīves?
o jekhto dës	o Kurko	Kurke/ Kurkes/ Kurkesθe
o dujto dës	o Lujdīves	Lujne/ Lujnes/ Lujnesθe
o trinto dës	o Marcidīves	Marcine/ Marcines/ Marcinesθe
o štarto dës	o Tetradi/Tetradīdīves/ Tetradīves	Tetradīne/Tetradīnes/Tetradīnesθe
o panzto dës	o Žojdīves	Žojne/ Žojnes/ Žojnesθe
o šovto dës	o Paraštuj	Paraštujne/ Paraštujnes/ Paraštujnesθe
o eftato dës	o Sàvato	Sàvatone/Sàvatones/Sàvatonesθe

So zanav, so na zanav? Po šukar te siklövav!

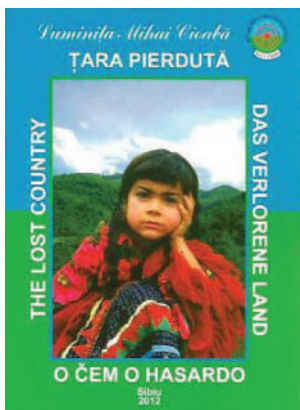
1. Xramosaren, palal tumaro alosaripen, jekh kotor anθar i poezia!
2. Zumaven te phenen tumare alavença o ander e poeziaqo!
3. Xramosaren po trin alava save astaren/ širden e phurdine grupurença *čh, kh, ph, th!*
4. Xramosaren po trin alava anθ-e save te aven e grafème: *ă, ĩ, ô, ě, ů!*
5. Xramosaren save si tamnaqe/angloivendesqe frùkturã anθar i poezia „I barvali tãmna”! So aver tamnaqe frùkturã maj prinzaren?
6. Xramosaren save si e tamnaqe legùme anθar i poezia „I barvali tãmna”! So aver tamnaqe legùme maj prinzaren?
7. Sode dïvesa si anθ-jekh kurko? Save si e dïvesa kana ame zas k-i škòla?
8. Kazom dïvesa si anθ-jekh čhon? Sar d-ašti te inkeras godãthe kadaja butĩ?
9. Kabor čhona si anθ-jekh berš? Savo si tiro bijandipnasqo čhon? Tha` tire amalenqo?
10. Sode beršivaxta si anθ-jekh berš? Savo si tiro kamlo beršivaxt? Sosθar?

Zanesas kaj...?

1. Anθ-o amaro purano them, kaj sas i Índia, na sasas štar beršivaxta, sar sine, akana, anθ-i Euròpa. „Kothe, sasas duj bare beršivaxta. Jekh sasas o *brišindalo* beršivaxt, kaj si o *Ivend*, thaj o aver sasas o *tato* beršivaxt, kaj si o *Milaj*. Kadja, e but purane rroma, kana resle von p-e akanutne phuvã, maladile avere duje beršivaxtença: o *Angloivend* thaj o *Anglomilaj*“ - *palal sar dikhlãs o raj profësoro, o Gheorghe Sarãu*.
2. E aver anava vaš o angloivend si: o šarel, o durmilaj, o durãrdomilaj, i tãmna, o gizin, o èsevo? o durmilaj? o durãrdomilaj? (i) tãmna?
3. K-o agor e angloivendesqo, avri si muxli, si šil. E gavutne save bešen k-o gav kiden e palutne phuvãqe plòdurã. Vi e bakrã xulòn opral e plajina anθ-e gava te nakhaven vi von o šilalo ivend. Savorre manuša, e gavenθar vi e foronθar, anglekeren pen/astaren te kiden sa so trebal len ivende/ivendesθe, lačhes e ivendesqe čhona.

Te drabaras maj but!

1.3 I tradìcia thaj i edukàcia

I rajni siklärni kaþar i trinto klàsa *tradàs* le dadenqe thaj le dajanqe jekh bilèto, anþar kaj *te akharel* len k-i aktivitèta „O 5 Oktòbra – o Internacionàlo Dìves e Edukaciaqo“.

E dada save avile, sasas *te vakären* palal lenqi profèsia vi palal *e tradicie* anþar lenqi famìlia.

O dad e Florinosqo liel te phenel:

– Anþ-i amari famìlia, mirro dad thaj mirro pàpus kerenas kaštutne bută, save bikinenas len k-i *diz*. Akana, ame xasardăm kadaja profèsia, si amen aver bută: keras buti anþ-i fàbrica, me sem *bikinitòri* thaj mirro phral si siklärno.

O dad e Mariaqo mangel te phenel vi vov vareso:

– Me thaj mirri famìlia sam bašavne. Bašavas k-e abáva thaj kaj e evenimèntură k-e maladimata kaj sam akharde. Ame sam lošale ke ingeras maj dur i rromani tradicia. Mirro tikno phral si školutno mediatòro, haj o maškarutno phral si dòktor. Me kamav kaj mirri tikni čhaj te zal k-e Muzikaqo Licèvo – te kerel vi škòla thaj te ingerel maj dur vi amari tradicia, te inkerel la.

O dad e Jonelosqo vakàrel vi vov palal pesqi famìlia:

– Ame sam anþar *e kıkavärenqo nămo*. Amenþe si importànto i pativ. *Trebal* te das pakiv le phuren, te phiravas amen šukar savorrença. Vi ame kamas kaj amare čhave te phiren k-i škòla, te keren o licèvo thaj vi i fakultèta.

Lošali, i siklärni del duma:

– Nais tumenqe vaš tumare šukar alava. Palal sar vi tume phende, si šukar te avel amen tradicionàlo profèsie vi te avas pativale. Sa kadja, i edukàcia vastdel amen te arezas manuša *pregătìme* vaš jekh modèrno societèta. Si importànto kaj tumare čhave *te agorisaren* i gimnaziàlo škòla, o licèvo thaj i fakultèta.

– Naisaras tuqe, rajnie, vaš tire *svătură*, phenen e dada. Ame kamas te inkeras amari tradicia thaj kaj amare čhavoren te avel len edukàcia.

Čhavalen thaj čhajalen, i tradicia si but lači kana rodas vi i edukàcia! Kaj te arezas „varekon“ anþ-o amaro *zivipen*, si te na mukhas amari edukàcia!

(palal o Jonel Kordovan)

Lava maškar lava...

tradàs – bičaldăs
te akharel – te invitisarel
te vakären – te den duma
e tradicie – e àcara
diz – pazàri, fòros

bikinitòri – e zene save bikinen

kıkavärenqo – save si kıkaväri, kăldăräri
trebal – kampil, kampil, si te
pregătìme – siklile, save agordine maj but škòle
te agorisaren – te den agor
svătură – šukar alava, pilde
pakiv – pativ

Pučhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramo-saren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. K-i savi aktivitèta sas akharde e dada?
5. So butĩ kere nas maj anglal e Florinosqi familia?
6. So butĩ kerel akana e Florinosqi familia?
7. So butĩ kerel e Mariaqi familia?
8. Anθar savo nãmo si e Jonelosqi familia? So keren von butĩ?
9. So phendãs i siklãrni palal i edukàcia? Sar vastdel amen voj?
10. Si importãnto i tradicia? Tha` i edukàcia?
11. Sar tume xatãren kadala dũme: „Anθ-o amaro zivipen, si te na mukhas amari edukàcia!”?

Te siklõvas khethanes!

1. E postpozicionãla grafẽme

Palal sar siklilãm anθ-i jekhto thaj anθ-i dujto klãsa/ siklãvipnasqo berś, anθ-o rromano alfabeto řaj te aven trin postpozicionãla grafẽme:

I grafẽma q řaj te drabarel pes:

k – kana na si la anglal i grafẽma n
(nq) → k

- *tuqe*: drabarel pes *tuke*
- *lesqo*: drabarel pes *lesko*
- *e dadesqo*: drabarel pes *e dadesko*
- *dajaqi*: drabarel pes *e dajaki*
- *e dadesqe*: drabarel pes *e dadeske*
- *e dajaqe*: drabarel pes *e dajake*

g – kana si la anglal i grafẽma n
(nq) → g

- *umenqe*: drabarel pes *tumenge*
- *lenqo*: drabarel pes *lengo*
- *e dadenqo*: drabarel pes *e dadengo*
- *e dajanqi*: drabarel pes *e dajangi*
- *e dadenqe*: drabarel pes *e dadenge*
- *e dajanqe*: drabarel pes *e dajange*

I grafẽma θ řaj te drabarel pes:

t – kana na si la anglal i grafẽma n
(nθ) → t

- *tuthe*: drabarel pes *tute*
- *tutθar*: drabarel pes *tutar*
- *lesthe*: drabarel pes *leste*
- *lestθar*: drabarel pes *lestar*
- *dadesθe*: drabarel pes *dadeste*
- *dajaθe*: drabarel pes *dajate*
- *dadesθar*: drabarel pes *dadestar*
- *dajaθar*: drabarel pes *dajatar*

d – kana na si la anglal i grafẽma n
(nθ) → d

- *tumenθe*: drabarel pes *tumende*
- *tumenθar*: drabarel pes *tumendar*
- *lenθe*: drabarel pes *lende*
- *lenθar*: drabarel pes *lendar*
- *dadenθe*: drabarel pes *dadende*
- *dajanθe*: drabarel pes *dajande*
- *dadenθar*: drabarel pes *dadendar*
- *dajanθar*: drabarel pes *dajandar*

I grafëma ç šaj te drabarel pes:

ç – kana na si la anglal i grafëma n
(nç) —→ s

- *tuça*: drabarel pes *tusa*
- *leça*: drabarel pes *lesa*
- *dadeça*: drabarel pes *dadesa*
- *dajaça*: drabarel pes *dajasa*

ç – kana si la anglal i grafëma n
(nç) —→ c (t)

- *tumença*: drabarel pes *tumenca*
- *lença*: drabarel pes *lenca*
- *dadença*: drabarel pes *dadenca*
- *dajança*: drabarel pes *dajanca*

2. O bilëto

O bilëto si jekh biliteràro tèksto anθar savo d-ašti/ šaj:

- **te informisaras** varekas vareso: **informaciaqo bilëto**;
- **te magas** varekasθar vareso: **magipnasqo bilëto**;
- **te naisaras** varekasqe vaś vareso: **naisaripnasqo bilëto**.

Anθ-jekh bilëto arakhas:

- I dàta kana si xramosardo thaj tradino/ bičhaldo;
- E širdipnasqi/ astaripnasqi formùla (kasqe xramosaras);
- O tèksto e biletosqo (so informacie das, so mangas, sosθar naisaras);
- O anav e zenesqo, kaj xramosarel o bilëto.

Palal sar dikhlàm anθ-o tèksto „I tradicia thaj i edukàcia“, i siklärni tradàs e dadenqe jekh bilëto anθar kaj te akharel len k-i aktivitëta „O 5 Oktòbra – o Internacionàlo Dïves e Edukaciaqo“. Voj xramosardàs jekh informaciaqo bilëto. Te dikhas maj tele sar d-ašti te sikavel o bilëto savo xramosardàs les i siklärni.

2 oktòbra 2020

Kuć dadalen thaj dajalen,

Lujne, 5 oktòbra 2020, si o Internacionàlo Dïves e Edukaciaqo. K-i amari škòla, anθ-i amari klasaqi sàla, kaθar i òra 14:00, inkeras jekh vakärìpen palal i edukàcia thaj palal e rromenqe tradìcie. Avavas but lośali te aven vi tume k-i kadaja aktivitëta. Azukärav tumen bute kamipnaça!

I siklärni tumare čhavenqi!

So zanav, so na zanav? Po úkar te siklövav!

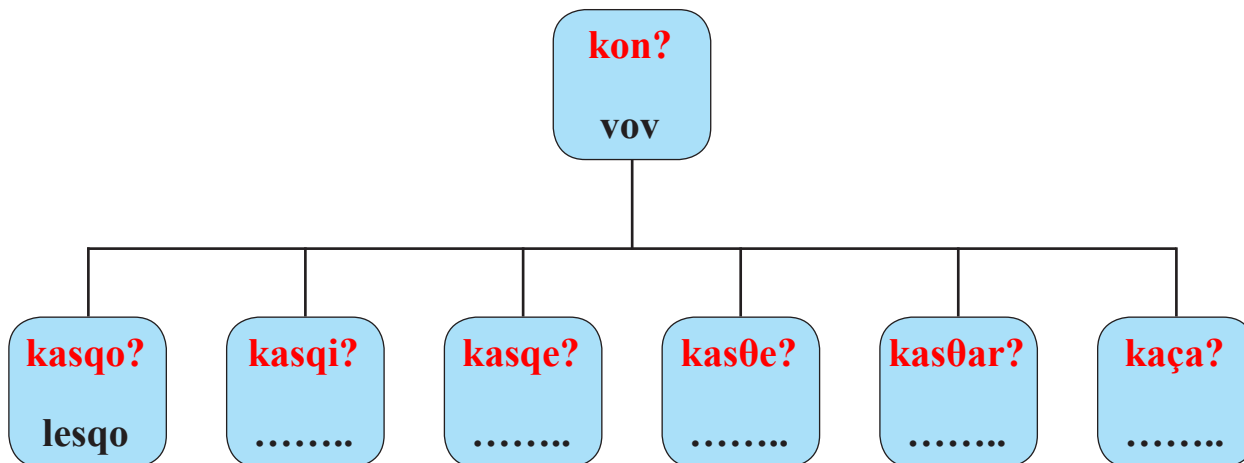
1. Drabaren e puçhimata! Xramosaren pànda po trin alava, save te ambolden k-e dine puçhimata!

- **kasqo?** – dadesqo,,,
- **kasqi?** – dadesqi,,,
- **kasqe?** – dadesqe,,,
- **kasθe?** – dadesθe,,,
- **kasθar?** – dadesθar,,,
- **kaça?** – dadeça,,,

2. Pheren o dino tabèlo e trebutne alavença!

Kon?	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
Kasqe?	manqe		lesqe	laqe	amenqe		lenqe
Kasθe?		tuθe	lesθe			tumenθe	
Kasθar?	manθar			laθar	amenθar		lenθar
Kaça?			leça				

3. Keren anθ-e tumare štartorre/lilorre o cítro. Amolden ka-o puçhipen thaj xramosaren e trebutne fòrme!

4. So si jekh bilèto?

5. So fàlurà/ tipurà biletosqe prinzaren?

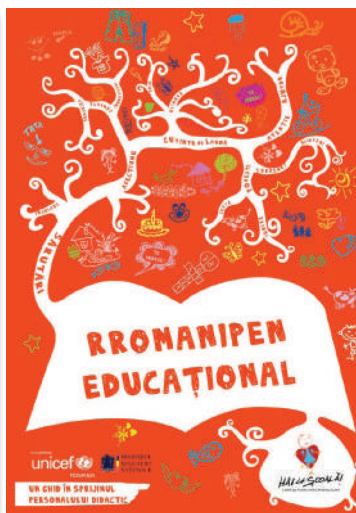
6. Savi si i struktùra jekhe biletosqi? So si/ trebal te arakhas anθ-e lesθe?

7. Kasqe thaj sosθar sàj te xramosaras jekh bilèto.

8. Xramosar tire amalesqe, le Marinosqe, p-o telutno ćućo than, jekh bilęto anθar savo te naisares lesqe, kaj dinās tuqe jekh paramićenqo lil. Dikh kana:

- ✓ respektisardān o mangipen;
- ✓ xramosardān i dāta;
- ✓ xramosardān e śirdipnasqi formūla;
- ✓ xramosardān tiro anav!

Te drabaras maj but!

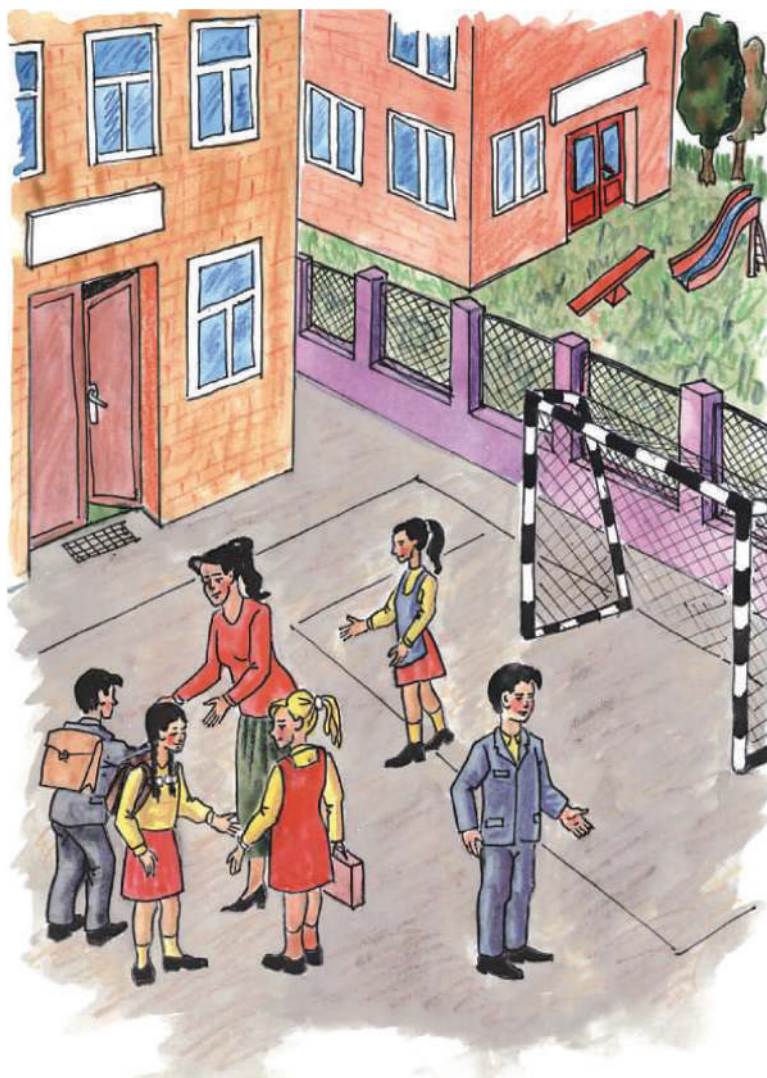
1.4 Mirri škòla

Kuó éhavea, éhaje thaj amala,
Palal trin milajesqe éhona,
P-e gavesqe vaj p-e forosqe droma,
Palem *astardám* te avas k-i škòla!

Mirri škòla si tikni thaj uží,
Kathe ažukárel man mirri *siklárni*
Te dikhel man, te kamel man,
Sar jekhe luludá *grízisarel* man.

Mirre amalença but kamav,
Lença but butá te kerav.
Xramosaras, *drabaras* vi siklòvas,
Anθ-e lila *godáverimata* arakhas.

I škòla putarel amenqe vudara,
Voj kerel amen bare manuša!
Kana rodas „varekon“ te aresas,
K-i škòla kadaja butí arakhas!

(*palal o Jonel Kordovan*)

Lava maškar lava...

astardám – širdám, liam
te...
siklárni – profesòra,
školaqi rajni
grízisarel – arakhel,

dikhel varekasθar
xramosaras – skrijisaras, irinas, kaláras,
pišinas
drabaras – éetisaras
godáverimata - zanglimata

Púchimata aj mangimata kaj tèksto

1. Ginaven i poezia!
2. Ambolden i poezia gazikanes!
3. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Kana zal palem o çhavo k-i škòla?
5. Sar si e çhavesqi škòla?
6. Kon azukàrel e çhaves k-i škòla?
7. Sar phiravel pes i siklàrni e çhaveça?
8. So kerel o çhavo pesqe amalença?
9. So putarel amenqe i škòla?
10. Sar kerel amen i škòla?
11. Si importànto te phiras k-i škòla? Sosðar?

Te siklòvas khethanes!

O AŠUNIPEN/O ŠUN, I GRAFÈMA, I SILÀBA, O ALAV

Palal sar siklilàm anθ-e nakhle berša jekh alav si les:

1. O ašunipen/O šun si maj xarni rig anθar jekh alav. E ašunimata ašunen pen thaj vakàren pen.

- 1 ašunipen/šun: *o* (dad), *i* (rakli), *e* (dmanre)
- 2 ašunimata/šuna: *p-o*, *p-a*, *v-i*, *t-e*;
- 3 ašunimata/šuna: *d-a-d*, *d-aj*, *s-u-v*, *s-a-p*, *i-l-o*, *kh-e-r*, *çh-a-j*;
- 4 ašunimata/šuna: *m-a-çh-o*, *a-n-r-o*, *d-o-r-i*;
- 5 ašunimata/šuna: *m-a-r-e-l*, *a-n-d-r-e*, *d-ò-s-t-a*.

2. I grafèma si o sèmno vaš o ašunipen/šun. E grafème xramosaren pen thaj drabaren pen. E grafème si bare thaj tikne, vastesqe thaj tiparosqe.

- *a-r-a-kh-e-l*: 6 ašunimata/šuna thaj 7 grafème;
- *çh-i-b*: 3 ašunimata/šuna thaj 4 grafème;
- *m-a-n-r-o*: 5 ašunimata/šuna thaj 5 grafème;
- *o-x-t-o*: 4 ašunimata/šuna thaj 4 grafème;
- *ph-u-r-i-k-a-n-o*: 8 ašunimata/šuna thaj 9 grafème

3. E vokàle vakàren pen lokhes, bi vastdipnasqo avere ašunimatenqo. E vokàle anθar i rromani çhib si: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *ë*, *ï*, *ä*.

4. E konsonànte si ašunimata/šuna save vakàren pen e vastdipnaça avere ašunimatenqo. E konsonànte anθar i rromani çhib si: *b*, *c*, *ç*, *d*, *f*, *g*, *h*, *x*, *k*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *rr*, *s*, *ś*, *t*, *v*, *z*, *ž*, thaj *ʒ*.

<i>I</i>	<i>ś k ò l a</i>	<i>k e r e l</i>	<i>a m e n</i>	<i>b a r e</i>	<i>m a n u ś a!</i>
<i>v</i>	<i>k k v k v</i>	<i>k v k v k</i>	<i>v k v k</i>	<i>k v k v</i>	<i>k v k v k v</i>

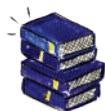
5. E paskonsonànte anθar i rromani çhib si: *j* (savo vakàrel pes *i*).

- alava anθ-e save si i paškonsonànta –*j* k-o astaripen e alavesqo: *jekh*, *jag*, *jakh*, *jalo*, *javin th. a.*;
- alava anθ-e save si i paškonsonànta –*j* k-o maškar e alavesqo: *paraštujne*, *milajesqo*, *rajikano*, *sasujaqo th. a.*;
- alava anθ-e save si i paškonsonànta –*j* k-o agor e alavesqo: *duj*, *daj*, *raj*, *muj*, *šoşoj*, *rroj th. a.*

6. I silàba si jekh rig anθar o alav vaj savorro alav, kaj šaj te vakàrel pes, putarindoj jekhvar o muj. Anθ-i svàko silàba si musajutnes te avel jekh vokàla.

- alava kerde anθar jekh silàba: *kuć, na, thaj, si*;
- alava kerde anθar duj silàbe: *u-zi, škò-la, ka-mel*;
- alava kerde anθar trin silàbe: *dra-ba-ras, a-re-sas*;
- alava kerde anθar štar vaj maj but silàbe: *a-žu-kă-rel, a-ma-len-ça*.

So zanav, so na zanav? Po šukar te siklövav!

1. Xramosaren palal svàko alav e silabenqo gin!

drom	kòkalo	čhavo
mačo	India	zal
arakhel	lil	barvalipen

2. Xramosaren sode ašunimata thaj sode grafème si anθ-e kadala alava:

<i>lil</i>	ašunimata.....	<i>tàmna</i>	ašunimata.....	<i>phurdel</i>	ašunimata.....
	grafème		grafème		grafème
<i>čhinel</i>	ašunimata.....	<i>sikavel</i>	ašunimata.....	<i>ternipen</i>	ašunimata.....
	grafème		grafème		grafème

3. Xramosaren alava palal e dine skème (k - konsonànta, p – paškonsonànta, v - vokàla):

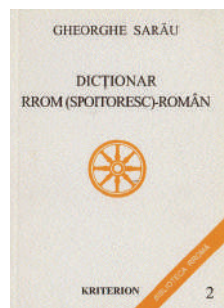
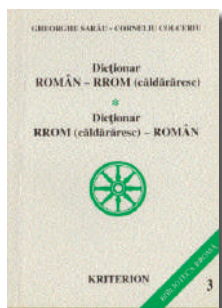
● kv – <i>te</i>	● vkvk	● vkvkvk
● kv –	● kvkvk	● kvkvp
● pvk –	● vkaka	● kvk

Zanesas kaj...?

- O jekhto rromano dikcionàro sas *Mic dicționar rrom – român*, xramosardo kaθar o *Gheorghe Sarău* inklisto anθ-o berš 1992, k-i Editùra Kriterion?
- Vov kerdās vi aver dikcionàrură, save inklisle anθ-o berš 1998, sa kadja kaj i Editùra Kriterion, sar si kadala duj sikavde maj tele? Jekh si vaš o dialèkto vakàrdo kaθar e kakavàră, o kolaver si kodova vakàrdo kaθar e xanotàră?

Te drabaras maj but!

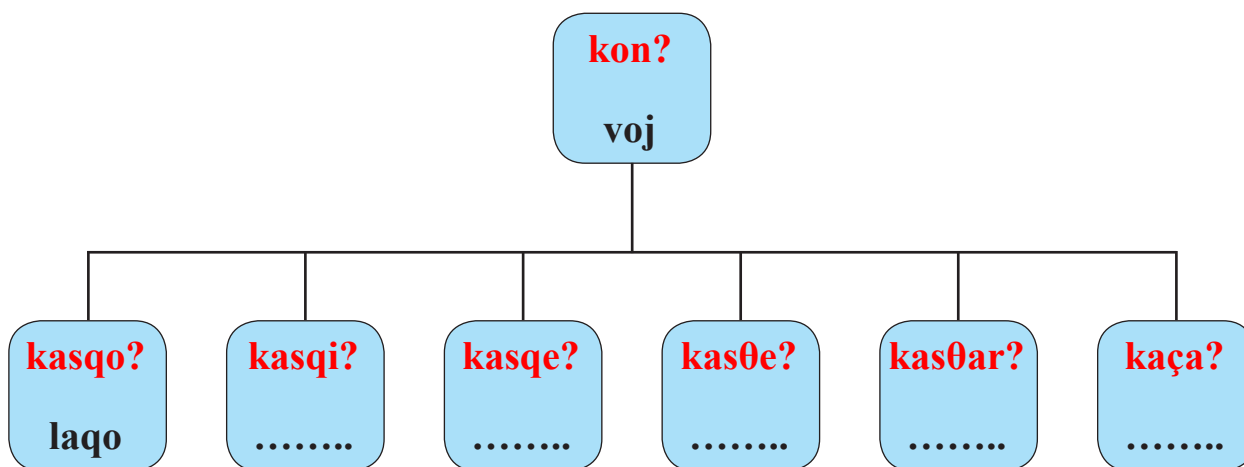

1.5. Rekapitulàcia/Palemzorãripen

1. Xramosaren po jekh alav savo širdel/astarel e grafemença:

čh:	e:
x:	h:
ś:	i:
c:	k:

2. Amolden ka-o pučhipen thaj xramosaren e trebutne fôrme!

3. Xramosaren sode ašunimata thaj sode grafème si anθ-e avutne alava

<i>dand</i>	ašunimata.....	<i>barvalo</i>	ašunimata.....	<i>khandel</i>	ašunimata.....
	grafème		grafème		grafème
<i>pharo</i>	ašunimata.....	<i>vi</i>	ašunimata.....	<i>angloivend</i>	ašunimata.....
	grafème		grafème		grafème

4. Xulaven e dine alava and-e silàbe, dikhindo j o modèlo: *raklo: ra-klo!*

arakhel:	phuripen:
dad:	dilipen:
tumaro:	avel:
daral:	pherel:

5. Pheren e dine propozicie e trebutne alavença!

- Anθ-jekh berś si čhona.
- Anθ-jekh čhon si kaθar zi kajdīvesa.
- E čhona save si len po 31 dīvesa si:,,,,
- E čhona save si len po 30 dīvesa si:,,,,
- Anθ-i Febrùara si dīvesa.
- Anθ-jekh čhon si kurke.
- Anθ-jekh kurko si dīvesa. Kadala si:,,,,

6. Xramosar tire paposqe, vaj kasqe tu manges, p-o telutno ćuco than, jekh bilėto anθa savo naisares lesqe sosθar kindās tuqe jekh paramćenqo lil!

7. Xramosaren, anθ-o telutno tabėlo, e kurkesqe dīvesa

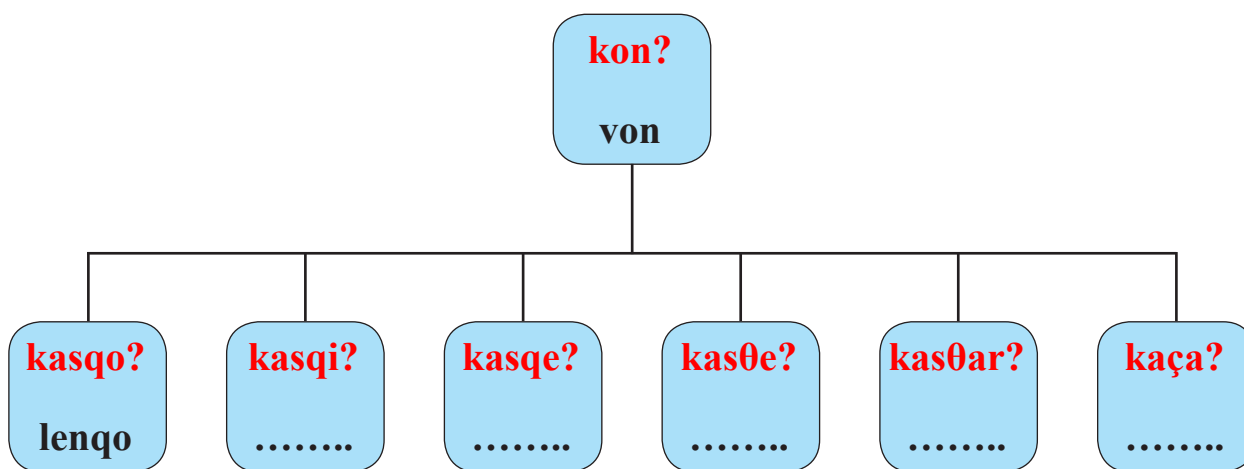
Savo dīves si?	O anav e dīvesesqo	Kana si ?
o jekhto dės	Kurko	Kurke
o dujto dės		
o trinto dės		
o śtarto dės		
o panzto dės		
o śovto dės	Paraśtuj	Paraśtujne
o eftato dės		

1.6 Evaluàcia

1. Xramosaren po jekh alav, savo sírdel / astarel e grafemença:

th:	x:
m:	ʒ:
ž:	rr:
j:	kh:

2. Ambolden ka-o puçhipen thaj xramosaren e trebutne fòrme!

3. Xramosaren sode ašunimata/šuna thaj sode grafème si anθ-e avutne alava

<i>raklo</i>	ašunimata.....	<i>tikno</i>	ašunimata.....	<i>šil</i>	ašunimata.....
	grafème		grafème		grafème
<i>čhavo</i>	ašunimata.....	<i>phralipen</i>	ašunimata.....	<i>brišind</i>	ašunimata.....
	grafème		grafème		grafème

4. Xulaven e dine alava and-e silàbe, dikhindož o modèlo: *raklo: ra-klo!*

akharel:	siklárno:
daj:	škòla:
amaro:	kamipen:
tradel:	dar:

5. Pheren o telutno tabèlo e trebutne alavença!

O bersívaxt/ o anotìmpo	E çhona	E dësensqo gin
O anglo milaj/ o pašmilaj/ o jekhtomilaj dësà
	O Aprìlo	30 dësà
	O Maj dësà
O milaj	O Jùnio	30 dësà
	31 dësà
	o Àgusto dësà
O angloivend/ i tàmnà/ o durårdo milaj	30 dësà
	31 dësà
	i Novèmbera dësà
O ivend	i Decèmbera dësà
	31 dësà
	i Februàra	28/29 dësà

6. Xramosar tire dajaqe, vaj jekhe bibåqe, p-o telutno çúço than, jekh bilèto anða savo manges te kinel tuqe duj pìksurå thaj trin štarorre liniença!

O IVEND AŽUKĀRAV, MIRRE FAMILIAČA LOŠALŌVAV!

2.1 Mirri šukar famìlia

- ✓ E alava kaj si len sajekh sènso
- ✓ E alava mamujutne sensoča

2.2 Kon si o Phuro Krečùno?

- ✓ So si o substantivo/ i navni
- ✓ O zivdisardo thaj o bizivdisardo substantivo

2.3 O phuro parne balenča

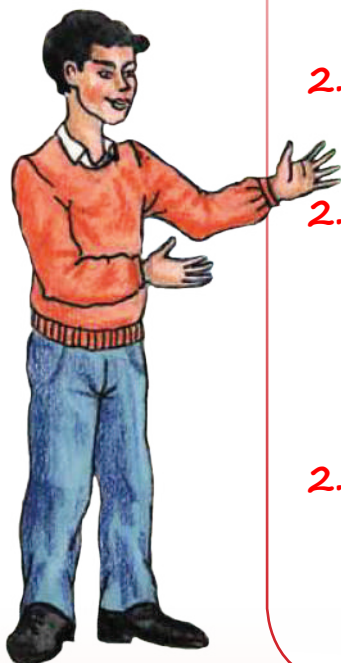
- ✓ O baxtäripen

2.4 E ivendesqe šukarimata

- ✓ E khethane thaj e ververutne substantivură
- ✓ O jekhipen thaj o butipen

2.5 E ivesqo manus'

- ✓ E mursíkane thaj e zuvlikane substantivură

2.1 Mirri şukar famìlia

Kana avri si şil thaj o brişind del,
Savorri *munri* famìlia andre beşel.
Ame, e çhave, k-o tatipen ačas,
Amare manuşença şukar nakhas.

K-o televizòro *cira vaxt* dikhas,
E *dokumentàrură* ame but kamas.
Plaçal amen p-o internèto te rodas
Khelimata vi rromani mùzika te aşunas.

O pàpus *sboril* amenqe paramiça
Thaj del amen but laçe svàtură.
Te avas *butârne*, pakivale vi kanutne
Thaj k-i škòla e maj laçe siklòvne.

Mirre familiaqo barvalipen
Si kaj o *Devel* dinăs amen loşalipen
Khetanes şukar bută te keras,
Jekh baxtali famìlia te avas.

(palal o Jonel Kordovan)

Lava maşkar lava...

cira – zàlaga, zàla, xanci, na but, jekh piko, nabut

munri – mirri,
murri, mîrri, morri
amare manuşença –
e zene anþar amari
famìlia

dokumentàrură – filmură palal i natùra vaj
p-e aver tème

plaçal amen – çajlòl amenqe, ame kamas

sboril – vakàrel, phenel, del dùma, vorbisarel

butârne – save keren but buti, kaj na si khanile

o Devel – o Svùnto Del

Púchimata aj mangimata kaj tèksto

1. Ginaven i poezia!
2. Ambolden i poezia gazikanes!
3. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Kaj bešen e çhave kana si avri šil?
5. Kaça nakhen e çhave o vaxt?
6. So dikhen e çhave k-o televizòro?
7. So plaçal le çhavenqe te roden p-o internèto?
8. So phenel o pàpus e çhavenqe?
9. So svàtură del o pàpus e çhavenqe?
10. Sosθar si baxtali e çhavesqi familia?
11. Vakären palal tumari familia? Sode zene san thaj so kerel sarkon zeno?
12. Sar nakhen tume jekh dïves anθ-i tumari familia?

Te siklòvas khethanes!

1. E alava kaj si len sajekh sènso

Palal sar dikhlăm anθ-e kolaver klasaqe bută, anθ-o vakäripen e manuša utilizisaren alava.

Savorre alava anθar jekh çhib keren e çhibăqo alavari vaj vokabulàro. Savorre alaven si len:

- *jekh fòrma*: e grafème den e alavesqi fòrma.
- *jekh vaj maj but sènsură*: so xatãras kana drabaras o alav.

Butvar e alavenqo sènso šaj te avel sajekh.

Te drabaras kadala propozície anθar i poezia „Mirri šukar familia”.

- Savorri munri familia andre **bešel**. —→ Savorri munri familia andre **achel**.
- K-o televizòro **cira** vaxt dikhas. —→ K-o televizòro **xanci** vaxt dikhas.
- O pàpus **sboril** amenqe paramiça. —→ O pàpus **phenel** amenqe paramiça.

Dikhen e alava kaj si cirdini jekh linia telal lenθe! **E alava**: *bešel – achel, cira – xanci, sboril – phenel* **si alava kaj si len sajekh sènso**.

Si laçhes te utilizisaras maj but fòrme e alavenqe kaj te barvalãras i çhib. I rromani çhib si jekh šukar purani çhib, savi trebal te grizisaras laθar.

Anθ-i Rumùnia si štar importànto dialèktură, save miazoven but maškar lenθe. Ame trebal te alosaras e alavenqi fòrma, savi si prinzarde maj bute rromenθar.

Te siklòvas vi aver alava, kaj si len sajekh sènso:

- plaçal – çajlöl
- alav – dùma
- dar – traś
- kïmpo – vâzi, umal
- lûngo – dïlgo
- biçhalel – tradel
- širdel – astarel, malavel
- armin – šax
- žilto – gâlbeno, šargon
- phirel – telârel, zal
- xanci – zàlaga, cira, çima, pïko
- xatãripen - sènso

2. E alava kaj si len mamujutno sënso

Butvar e alavenço sënso şaj te avel mamujutno.

Te drabaras propozicie anθar i poezia „Mirri şukar familia”:

- Ame, e çhave, k-o tatipen ačas. —→ Ame, e çhave, k-o şil ačas.
- Te avas e maj laçhe siklövne. —→ Te avas e maj nasul siklövne.
- Khethanes şukar bută te keras. —→ Khethanes dilikane bută te keras.

Dikhen e alava kaj si cirdini jekh linia telal lenθe! **E alava:** *tatipen – şil, laçhe – nasul, şukar – dilikane* **si alava kaj si len mamujutno/ opùso sënso.**

Te siklövvas vi aver alava kaj si len mamujutno sënso:

- tikno – baro
- lùngo – xarno
- melalo – użo
- użo – biużo
- baxtalo – bibaxtalo
- terno – phuro
- sig – lokhes
- ćorro – barvalo
- agor – astaripen, şirdipen, malavipen
- butărno – khanilo
- dës – răt
- dur – paşe
- kathe – kothe
- parnärel – kalărel
- but – cira
- loş - xoli

So zanav, so na zanav? Po şukar te siklövav!

1. Xramosaren, palal tumaro alosaripen, jekh kotor anθar i poezia!
2. Zumaven te phenen tumare alavença o ander e poeziaqo!
3. Xramosaren trin svàvută, kaj den len tumenqe tumare pàpură vaj tumare dada!
4. Arakhen e alava kaj si len sajekh sënso e alavença:

- dël dùma -
- armin -
- 3al -
- tradel -
- şargon -
- traşal -
- şirdipen -
- dëlgo -

5. Arakhen e alava kaj si len mamujutno sënso e alavença:

- godăver -
- şukar -
- avri -
- kadava -
- zivel -
- phuripen -
- xoli -
- barvalipen -

6. Roden anθ-e dikcionàrură (save sine k-o agor e lilesqo) thaj keren jekh lista e alavença, kaj si len sajekh sënso.

7. Roden anθ-e dikcionàrură thaj keren jekh lista e alavença, kaj si len mamujutno sënso.

Zanesas kaj...?

1. I kris e rromane tradicienqi bučhol **Rromanipen**. E principàlo/ šerutne trin valòre e Rromanipnasqe si:

- o phralipen
- i pakiv/ pativ
- i baxt

2. O alav **Del** avel kaθar o alav **Devel**. Kana akharas le **Devles** phenas: **Devla!**

3. Kana xramosaras tikne grafemença: **devel**, lesqo sënso si **čeros**: o than kaj bešel o Svünto Del!

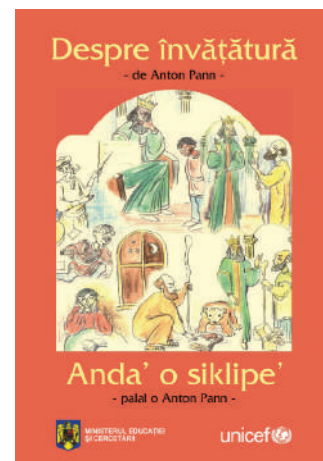
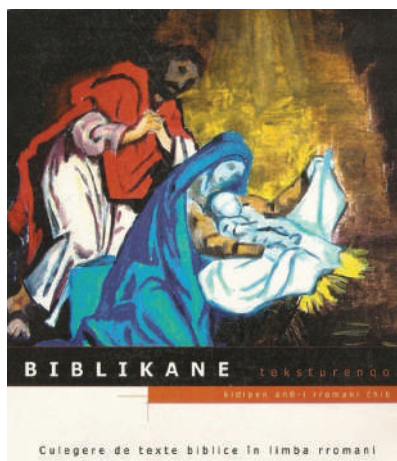
4. Te siklòvas varesode phenimata palal o Del!

- Devel anglal, o beng palal.
- Kodova, savo lačhipen kerel, les arakhel les o Devel.
- Arakh tut kòrkorro, te aves arakhlo vi kaθar o Del.
- Kas o Devel anθ-o mirro kher tradās les, me les avri na čhudav.
- Kon lačhipen kerel, les inkerel vi arakhel les o Devel.
- O Devel del an-jekh dīves avdīn, an-dujto dīves del tuqe purum.

5. Te siklòvas varesode phenimata palal **i familia!**

- *I šukar rromni si jekh luludī.*
- *O manuš bi rromnāqo si sar jekh kher kòrkorro.*
- *O baxtalo manuš si kodova, saves si les lači rromni.*
- *I familia si jekh dori, e savāqe phandlimata si zorale.*

Te drabaras maj but!

2.2 Kon si o Phuro Krećuno?

Varekana, anθ-jekh tikno fòro, zivelas jekh phuro butårno, savo kerelas *khelnorre*. Savorro berś kerelas bute *kamipnaça* e śukar khelnorre.

Anθ-e *Krećunesqo Anglodīves*, o phuro butårno gelās e khelnorrença anθ-o fòros te bikinel len. Vov bikinelas e khelnorre vaś cīra love. Vov kerelas e khelnorre kaj e čhavorre te lošaren pen lenθar anθ-e Krećunosqī texarin.

Anθ-jekh berś, palal so bikindās savorre khelnorre, avilindoj khere, ačhilās paśal jekh kheresqī felāstra kaj beśelas jekh ćorri familia. Vov kamlās te dikhel so khelnorre *xudine* e čhavorre anθar kodova kher. O glāso e trine čhavorrenqo phenelas:

– Te avelas amen jekh khelnorro, avelas amenqe dōsta *s-ol trinenqe!* Khelasas amen khethanes, na xasas amen vaś lesqe!

O phuro zanglās ke na mai si les nijekh khelnorro. Vov but kamelas te del vi lenqe vareso. Tha`, so te dikhen? p-o fūndo e gonesqo maj sas jekh khelnorro. Kadja bari loś kerdās e trine čhavorrenqe.

P-o drom, gelindoj khere, o phuro godīsarelas pes: „Kamavas te kerav *kazom* khelnorre kaj te dav sarkone čhavorresqe anθar i lūmjā, maj but kodolenqe kaj si ćorre, savenqe na kinel lenqe *khonik*.”

Sar zalas p-o drom, dikhlās anθ-o iv jekh buznōrri, savi dikhelas lesθe rovindoj.

– O ćorro zivutro, so si tuça, so dukhal tut?

I buznōrri sas maladi k-o punro. O phuro, sar zanglās vov, phandās laqo punro thaj vastdās la te vazdel pes. Atūnc, lośali, i buznōrri, phendās e phuresqe:

– Dikhav ke si tut jekh lačo ilo. Tiro kamipen avela ćaćipen.

Anθar o ćeros avilās jekh *drabardi sània*, cirdini śukare buznorrenθar. O phuro unklilās anθ-e laθe thaj xurāndilās karing o ćeros, anθ-jekh paramićaqi lūmjā. Lesqe ćorre gada paruvden pen anθ-e aver lole śukar gada.

Palal varesode vaxt, xatårdās sar mukhen pen tele, anθ-jekh ivårdo them. Kothe, anθ-jekh kherorro, maj but tiknorre sar kodola anθar i paramići, aźukārenas les lošale. E tiknorre sas but thaj aźukerenas te phenel lenqe o phuro save khelnorre te keren. Khethanes, o phuro thaj e tiknorre kerenas khelnorre vaś sarkon čhavorro anθar i lūmjā.

Akana, o phuro sas but lośalo ke savorre čhavorre xudena, Krećunosθe thaj avere dēseseθe, o kamlo khelnorro. Atunćaθar, o anav e phuresqo sas o Phuro Krećuno. Vov anel e čhavorrenqe lośalimata.

Čhavalen, čhajalen, tume kamen te aven e *vastditōrā* e Phure Krećunosqe? Atunć trebal kaj te godīsaren tumen te vastden vi e ćorre čhavorren, te keren vi len lošale!

(o amboldipen thaj i adaptàcia kerde kaθar o Jonel Kordovan)

Lava maškar lava...

khelnorre –
khelipnasqe bută
bute kamipnaça –
bare dragoça
e Krećunesqo

Anglodives – o dës kaj si anglal o Krećuno
glăso – o vak, o sèsi, o krilo
xudine – astarde
fundo – o agor, o dibi

s-ol trinenqe – savorre trinenqe
kazom – sode, kèci, kabor
khonik – ni khon, nikon, ni jekh zeno
drabardi – kaj si la bimanušíkane zoră
sània – o xaiv
unklilă – thovdăs pes, beślăs
vastditòră – e zene save vastden,
ažutisaren, kodola save den vast, thon o
dumo, thon o phiko

Púchimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. So kerelas o phuro?
5. Kaj gelăs o phuro anθ-e Krećunosqo Anglodives?
6. So khelnorre xudine e trin çorre çhavorre?
7. So phendăs o phuro, kana dikhlăs e çorre çhavorrenqi loş?
8. Sosθar rovelas i buznòrri?
9. Sar vastdăs o phuro e buznòrră?
10. Kaj gelăs o phuro e saniaça?
11. So kerelas o phuro khethanes e tiknorrença?
12. Savo sas atunçaθar e phuresqo anav?
13. Kasθe trebal/si te godisaras amen Krećunosθe? Sosθar?

Te siklòvas khethanes!

1. So si substantivo/ i navni

Drabaren e dine propozicie thaj dikhen e alava telal save si cirdini jekh linia!

- ***O phuro*** zanglăs ke na mai si les nijekh khelnorro.
- Vov kerelas ***e khelnorre*** kaj e çhavorre te loşaren pen.
- Krećunosθe, ***o iv*** delas şukar.

E alava telal savenθe si cirdini jekh linia anavăren:

- ***o phuro***: anavărel **jekh zivutro**;
- ***e khelnorre***: anavărel **jekh buti/ obijèkto**;
- ***o iv***: anavărel **jekh naturaço fenomèno**.

Kadala alava si navnă vaj substantivură.

O substantivo si e vakăripnasqi rig, savi anavărel: zivutro, bută vaj naturaço fenomènură.

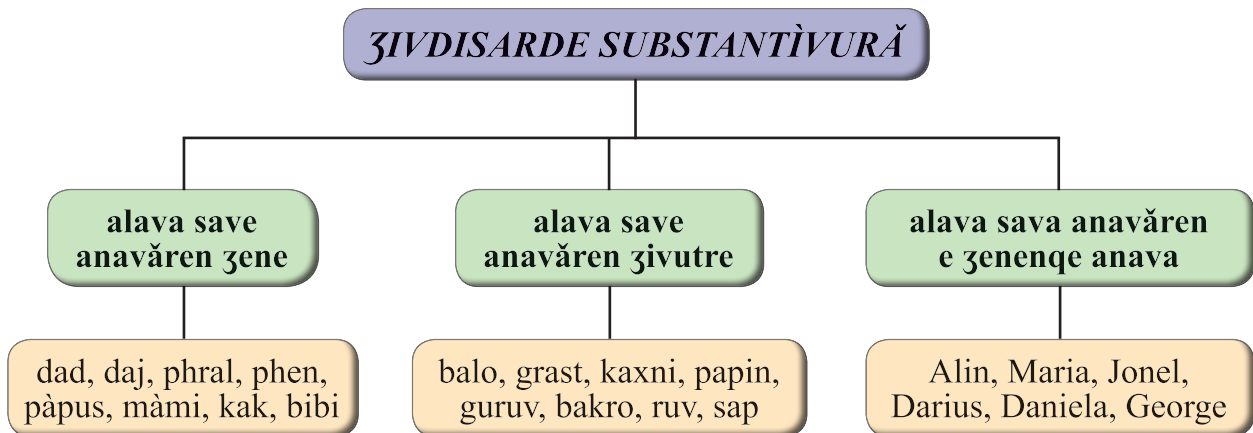
Te arakhas vi aver substantivură!

Substantivurá save anavären zivutre	Substantivurá save anavären butá	Substantivurá save anavären naturaqe fenomenurá
dand	lil	bríšind
daj	kher	iv
čhavo	meseli	balval
čhaj	lovo	šil
zukel	manro	tatipen
grast	gad	muxli
ruv	gono	strafin
buzni	phabaj	baribalval
zamutro	rroj	drosin
phral	telefòno	paxoj

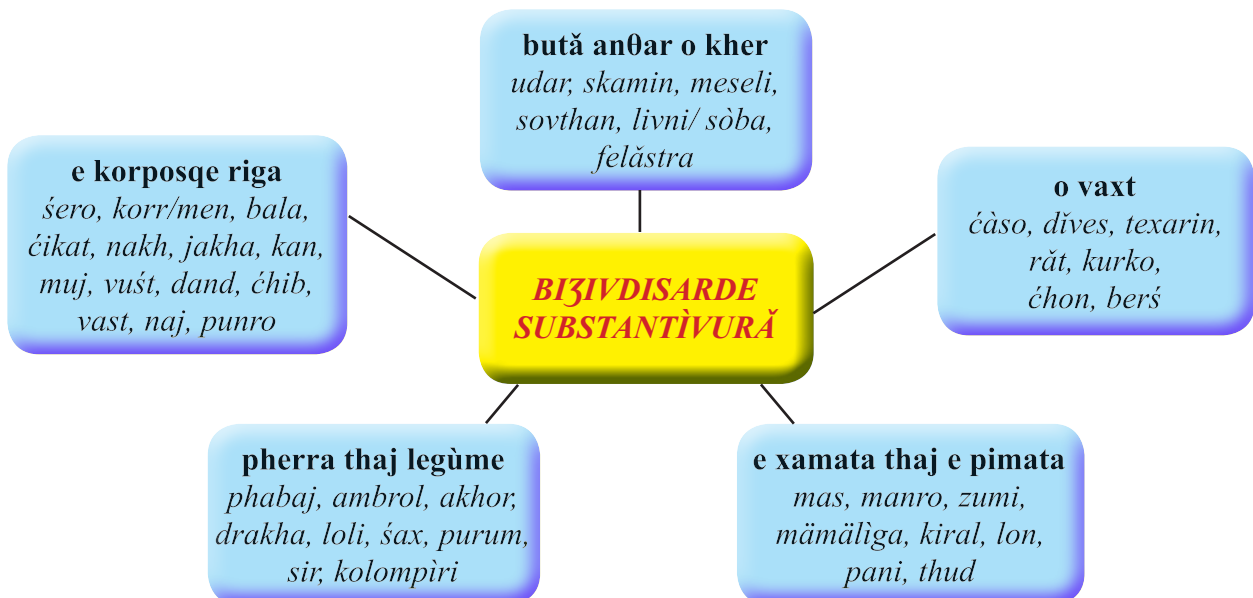
2. E zivdisarde thaj e bišivdisarde substantivurá

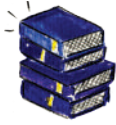
Anθ-i rromani čhib e substantivurá šaj te aven:

✓ E zivdisarde substantivurá si kodola kaj si len dĭ.

✓ E biživdisarde substantivurá si kodola kaj na si len dĭ.

So zanav, so na zanav? Po súkar te siklövav!

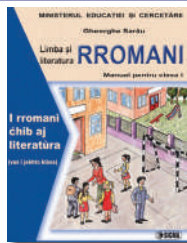
1. Pheren e ćuće thana e trebutne alavença!
O substantivo si e vakãripnasqi savi anavãrel:, butã vaj naturaqe
2. Xramosaren po trin substantivurã, save te anavãren:
 - zene:,,
 - butã:,,
 - naturaqe fenomènurã:,,
3. Xramosaren po trin zivdisarde substantivurã, save te anavãren:
 - zene:,,
 - zivutre:,,
4. Xramosaren po trin bizivdisarde substantivurã, save te anavãren:
 - butã anθar o kher:,,
 - o vaxt:,,
 - xamata thaj pimata:,,
 - pherra thaj legùme:,,
 - e korposqe riga:,,
5. Xulaven tumen anθ-e star grùpe. Sarkon grùpa cirdel jekh bilèto p-o savo si xramosardo e telutne substantivosqo tipurã. Xramosaren anθ-e deş minùturã e maj but kasave substanivurã. Prezentisaren save substantivurã arakhle tume!
 - substantivurã save anavãren zene;
 - substantivurã save anavãren zivutre;
 - substantivurã save anavãren frùkturã thaj legùme;
 - substantivurã save anavãren xamata thaj pimata.

Zanesas kaj...?

1. Anθ-o svãko berş, p-o 25 Decèmbera si o Krećuno. Atunc e manuşa keren penqe dinimata thaj gilaben kolinde.
2. Krećunosθe, e manuşa si maj laće! Si laćhes kadaja buti? Na trebal te phiravas amen laćhes savorro berş?!
3. Te siklövav varesode phenimata palal o **laćhipen** thaj palal o **amalipen**!
 - *O amalipen si barvalipen.*
 - *O laćho manuş kerel pesqe amal vi le sapes anθar drom.*
 - *Le laće manuşes si les but amala – le barvales panzvardeş var si les maj but. Numa' – kana resel ćorro – sarre mukhen les...*
 - *Anθ-o ćorripen, vi i şaneli (mùca) ovel amalin e zukleça.*
 - *Te manges te xasares jekhe tire amales – de lesqe love!*

Te drabaras maj but!

2.3 O phuro parne balença

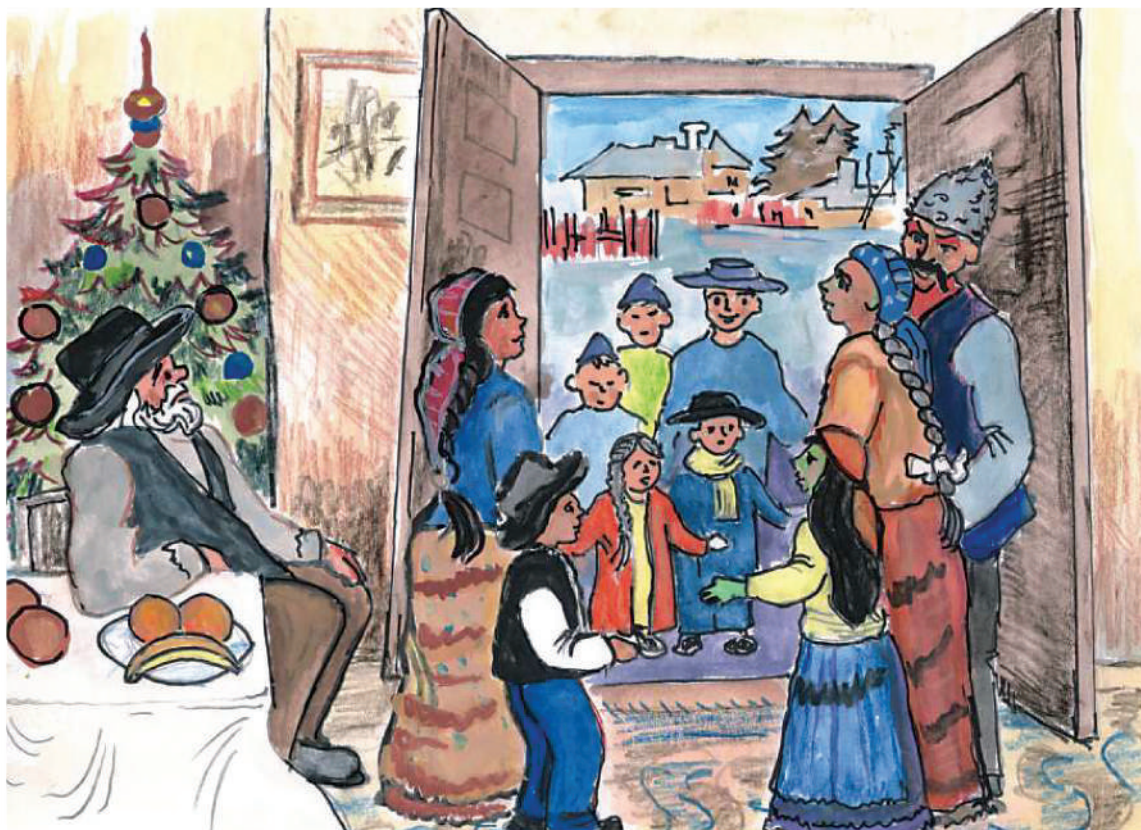
O phuro parne balença
Avilo anθar iva
Thaj anel but *lošipe'*
K-e čhave thaj čhajorră.

R: Krećunesqo phuro,
Krećunesqo phuro.

E phure phenen amenqe:
Anθ-e savorre berśa,
Amaro phuro avilăs,
Nijekhvar na xoxavdăs.

Phurea, parne balença,
Kaj kames tu te zas?
Anas tuqe luludă
Amenθar te na mai zas.

(i adaptàcia vi o amboldipen sine kerde kaθar o siklărno rromane čhibăqo,
o Mantu Stoica, anθar o žudèco Mehedinți)

Lava maşkar lava...

lošipe' – lošipen,
loş, vestipen

živipen – trăjo, viăca
nikjekhvar – nikana, nićjekhvar

Puçhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Ginaven i kolinda!
2. Ambolden i kolinda gazikanes!
3. Alosaren thaj xramosaren e bïprinzarde lava!
4. Kaθar avilo o phuro?
5. So anel o phuro e çhavenqe thaj le çhajanqe?
6. So phenen amenqe e phure?
7. So puçhen e çhave e phures?
8. So kamen te den e çhave e phures?
9. Plaçal/Çajlöl tuqe kana avel o Kreçuno? Sosθar?
10. Save aver kolinde maj prinzares tu?

Te siklõvas khethanes!

E baxtäqo lil

O biliteràro tèksto si o tèksto anθar savo sikaven pen reàlo informàcie vaj evenimènturã/iventurã. Si biliteràro vaj funkcionàlo tèksturã: *o afiço, o bilèto, e baxtäqo lil, o akharipen* thaj aver. Anθ-o anglutno kapitolo, ame siklilãm te xramosaras jekh bilèto. Akana dikhasa sar trebal te xramosaras jekh **baxtäqo lil**.

Kana dikhas e baxtäqo lil savo si maj opre, šaj te amboldas kaj e avutne puçhimata:

- Save okaziaça sas tradino e baxtäqo lil?
- Kon tradàs e baxtäqo lil?
- Kasqe si tradino?
- So kamel o George pesqe amalesqe?

Baxtale Ivendesqe Baredïvesa!

*Akana kana avel
o Kreçuno, kamav
tuqe but baxt,
sastipen thaj lošalipen!
Baxtalo Kreçuno!*

*Tiro amal,
o George*

E baxtäqo lil si jekh dikhipen/ilustràcia kerdo k-o kompùtero vaj e vasteça, anθar savo jekh zeno tradel avere zenesqe **baxtalimata** vaj **kamimata**.

E baxtäqo lil šaj te avel tradino kana si varekasqo e **bijandipnasqo dïves**, kana si **baredïvesa**: Kreçuno, Patradï, 8 Trintonaj, 8 Aprilo thaj aver.

Anθ-jekh baxtāqo lil trebal te arakhas:

- **jekh dikhpen**, savo si trebutno vaś o vaxt, o skòpo/ i res thaj vaś o zeno kasqe tradas e baxtāqo lil;
- **ander: e baxtāripnasqo mesàžo, o anav** e zenesqo kaj tradel e baxtāqo lil.

So zanav, so na zanav? Po śukar te siklōvav!

1. Save aver kolinde maj prinzaren! Roden vi aver rromane kolinde?
2. So si jekh baxtāqo lil? Pheren e thana e trebutne alavença!
E baxtāqo lil si jekh kerdo k-o vaj kerdo e vasteça, anθar savo jekh zeno tradel avere zenesqe vaj
3. Save okaziaça śaj te tradas baxtāqe lila? Xramosar trin kasave okāzie!
4. Keren jekh baxtāqo lil tumare dadenqe vaś O Nevo Berś!

Zanesas kaj...?

1. E siklārne Cristian Pādure thaj o Ion Nilă ankalavde o lil „Hristos se našte – culegere de colinde”. Anθ-o kadava lil arakhas 20 kolinde, save si anθ-e trin čhibă: rumunikanes, anglikanes thaj rromanes.
2. I Rodica Tudor, jekh terni čhaj, ankalavdăs o kòmpakt-disko „Romane Krećiuneske Gilia”, e lovença pokinde kaθar O Themutno Cèntro vaś e Rromenqi Kultūra. E kolinde sas adaptisarde kaθar i siklārni i Delia Grigore.
3. Te dikhas varesode kamimata, save śaj te bičhalas len kana si e Ivendesqe Baredīvesa:
 - **Baxtalo Krećuno!**
 - **Baxtalo Nevo Berś!**
 - **Baxtale Ivendesqe Baredīvesa!**
 - **O Devel te bijandōl anθ-o tumaro dī!**
 - **Te oven baxtale thaj lošale!**

Te drabaras maj but!

2.4 E ivendesqe şukarimata

Sar khere kaθar i škòla me zav,
Dikhav sar o iv *ucharavel* o gav.
O gav *xurăvel* pes parne gadença
Thaj le čhavenqe loşalimatença.

E čhavorre anθar iv kamen
Ivesqe manuša te keren.
La *saniaça* p-o *plaj* te zan,
So şukar khelen pen thaj asan!

E gavesqe droma si *paxojsarde*,
Tha` e khera andre si tatărde.
Anθ-e bova i jag şukar phabol,
I daj avel thaj le čhavenqe *mothol*:

– Aven, te tatären tumare vasta,
Te drabaras paramičienqe lila!
Te xan kovlo manro thaj tati zumi,
Save kerdās len tumari mami!

(palal o Jonel Kordovan)

Lava maşkar lava...

ucharavel – save pheren,
save si opral o gav (kathe)
xurăvel – şukarărel,
liel p-i pesθe
saniaça – xaiveça

plaj – jekh uço than, po tikno sar jekh pajin/
planin
paxojsarde – save kerde paxoj vaj si uçarde
paxoça
mothol – phenel, del duma, vakărel, sboril,
sborizel

Puçhimata aj mangimata kaj poezia

1. Ginaven i poezia!
2. Ambolden i poezia gazikanes!
3. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Kajθar avel o çhavo?
5. So uçaravel o gav?
6. Soça xurävel pes o gav?
7. So keren e çhavorre anθar iv?
8. Sar si e gavesqe droma?
9. So phenel i daj e çhavorrenqe?
10. So xaben kerdäs i daj?
11. Plaçal tume o ivend? Sosθar?
12. Sar nakhen tume jekh ivendesqo dës?

Te siklõvas khethanes!

1. E khethane thaj e ververutne substantivurä

Ëi akana dikhläm so e substantivurä:

- šaj te aven *živdisarde* thaj *bživdisarde*;
- anavären *zene*, *butä* thaj *naturaqe fenomènurä*.

Palal sar sikliläm, *o substantivo del anav le avenqe*.

Si substantivurä save xramosaren pen bare grafemença vaj save xramosaren pen tikne grafemença.

a) *e khethane substantivurä*: si alava save anavären *zene*, *butä* thaj *naturaqe fenomènurä* thaj *xramosaren pen tikne grafemença*: *dad, lil, anro, phabaj, kher, škòla, ternipen, fòros, amal, maçho, lindri, siklõvno, siklärni, dùma, còxa, khelnorro* thaj aver.

b) *e ververutne substantivurä*: si alava save anavären *zene*, *gava*, *fòrurä*, *thema*, *panä* thaj aver. Kadala *xramosaren pen bare grafemença*: *Adelina, Jonel, Elèna, Inèu, Adämiš, Oràdea, Iàši, Bukurèšti, Rumùnia, Germània, Òlto, Mùrešo, Kali Deräv* thaj aver.

2. E substantivurenqo gin

a) *o jekhipen*: kana e substantivurä anavären *jekh kòrkorro* zeno, buti vaj *naturaqo fenomèno*, sar anθ-e kadala eksèmplurä:

- Sar khere kaθar *i škòla* me zav.
- Dikhav sar *o iv* uçaravel *o gav*.
- Te xan kovlo *manro* thaj tati *zumi*.

E alava *i škòla*, *o iv*, *o gav*, *manro*, *zumi* si ka-o jekhipen.

b) *o butipen*: kana e substantivurä anavären *maj but* zene, butä vaj *naturaqe fenomènurä*, sar anθ-e avutne eksèmplurä:

- E gavesqe *droma* si paxojisarde.
- Aven te tatären tumare *vasta*.
- Te drabaras paramicienqe *lila*!

E alava *droma*, *vasta*, *lila* si ka-o butipen.

Te dikhas sar keras e substantivurenqo butipen:

jekhipen	butipen
konsonànta: <i>dad, phral, kher</i>	konsonànta + a: <i>dada, phrala, khera</i>
paškonsonànta j: <i>raj, daj, čhaj</i>	paškonsonànta j + a: <i>raja, daja, čhaja</i>
vokàla –o: <i>gono, lovo, čhavo</i>	vokàla –o + e: <i>gone, love, čhave</i>
vokala –i: <i>sastri, buti, bori</i>	vokala –i + ħ: <i>sastră, bută, boră</i>
agorisaripen – ipen: <i>ternipen</i>	agorisaripen – ipen + mata: <i>ternimata</i>
agorisaripen – imos: <i>dilimos</i>	agorisaripen – imos + mata: <i>dilimata</i>
vokàla –a: <i>dùma, còxa, fista</i>	vokàla –a + e: <i>dùme, còxe, fiste</i>

So zanav, so na zanav? Po šukar te siklövav!

1. Xramosaren, palal tumaro alosaripen, jekh kotor anθar i poezia!
2. Zumaven te phenen tumare alavença o ander e poeziaqo!
3. Xramosaren anθar o siklilo tèksto „E ivendesqe šukarimata” trin khethane thaj trin ververutne substantivură! Keren svakoneça po jekh propozicia!

Khethane substantivură	Ververutne substantivură	I kerdi propozicia

4. Xramosaren anθar o siklilo tèksto „E ivendesqe šukarimata” trin substantivură, save si k-o jekhipen thaj trin substantivură, save si k-o butipen!
 - **jekhipen:**,,
 - **butipen:**,,
5. Xulaven e dine substantivură palal lenqo gin: *phrala, buti, love, rašaj, siklövne, dùma, škòla, jag, manuša, naja, iv, pană, raklă, bibi!*

Jekhipen	
Butipen	

6. Keren o butipen e substantivurenqo, palal o modèlo: *phral – phrala*

raj - bibi -
dad - phabaj -
manro - mas -
ilo - kher -
dùma - phuripen -

Zanesas kaj...?

1. O lil „Rromane paramičenqo lil” inklistās anθ-o berś 2006, e vastdipnaça e Regionalone Centrosqo PER. O lil sas koordinisardo kaθar o George Saräu, i Maria Koreck thaj i Olga Markus.
2. Anθ-o berś 2012, telal i koordinàcia le universitarone siklärnesqi, le rajesqi George Saräu, inlistās o lil „Paramiča thaj phenimata le rromenqe.” Anθ-o kadava lil arakhen 26 rromane paramiča xamosarde kaθar o George Saräu, Žufter Borkoj, Nikolae Pandelikä thaj Jonel Kordovan. O lil sas kerdo e lovença pokinde kaθar O Themutno Cèntro vaś e Rromenqi Kultùra.
3. O lil „Le maj šukar paramiča thaj phenimata le rromenqe” inklistās anθ-o berś 2012 telal i kordonàcia le siklärnesqi le Žufter-osqi le Borkojosqo. E kolaver trin xamosarne, Petronia Skripkariu, Mirabela Raskaraki, Nelu Ștefan, xamosarde 15 paramiča anθ-i rromani čhib, save sas amboldine anθ-i rumunikani čhib.
4. Te siklòvas aver phenimata palal **o ivend!**
 - *Kon na kerel buti milajesθe na si les so te xal ivendesθe.*
 - *O ivend pučhela tut so kerdän amilaj.*
 - *O butärno manuś kerel pesqe milajesθe xaiv/ sània thaj ivendesθe vurdon.*

Te drabaras maj but!

2.5 E ivesqo manus

Anθ-jekh sílalo ivend bare iveça, jekh çhavo khelelas pes anθ-o iv. Anθ-i bar, vov kerdäs trin bare *ivesqe glònturã*: jekh maj baro, aver maškarutno thaj o kolaver maj tikno. Palal kodoja, çhovdäs e trin ivesqe glònturã jekh opral averesθe sar kana vazdäs jekh *türno*. Khelipnasθe, çhovdäs lesqe jakha thaj muj anθar *angara*, haj anθ-o than le nakhesqo sas jekh mòrkoj. P-o šero çhovdäs lesqe jekh loli *pošomaqi kùsma*, haj sar vasta – sas les jekh purani thaj çhindi šulavni. Kadä sas kerdo o jekhto ivesqo manus. So šukaripen...!

Kana mukhläs pes i rät, o çhavo geläs anθ-o kher, mukhindoij e ivesqe manusorres e *rançale* nakheça kòrkorro avri, anθ-i parni paxojisardi bar. E Ivendesqi *Šukarni*, savi phiravelas pes jekhe barikane saniaça, cirdini duje parne çerburenθar, dikhläs e ivesqe manuses, kerdo e çhavesθar, thaj, *pherasesθe*, godišardäs pes te *zivdisarel les*.

Palal so geli-θar e Ivendesqi Šukarni, astardäs te perel zorales o iv. Anθar i *pharavdi* bar, avile anθ-e kheresqi *avlin* e *musafirurã/e akharde* anθar o veš. Duj bokhale vešesqe buznòrrã rodenas anθar o iv šaxesqe patrinã vaj vareso xamasqo. Na arakhle khanć. E ivesqo manus dikhläs kadaja buti, haj godišardäs pes te del len te xan lesqo nakh:

– Te kamen, dav tumenqe te xan mirro nakh. Manqe na si trebutno, vaš tumenqe šaj te avel jekh laçho rätãqo xaben!

Putarde mujeça, e vešesqe buznã, line lošalipnaça o dinipen.

Sa kodole *vaxtesθe*, varesode sílärde çiriklòrrã çhovden pen p-i loli kùsma, savi sas p-o šero e ivesqe manusesqo, te mangen varesode *thavorre* anθar i kùsma kaj te laçharel penqe šudre kùjburã.

– Dav tumenqe, bare kamipnaça! phendäs lenqe e ivesqo manus.

Vov däs savorre pošomasqe thavorre andar i kùsma. E çiriklòrrã xudine len lošale thaj naisarde le ivesqe manusesqe.

Sode sas i rät bari, e ivesqo manus kerdäs dinimata: e sulumenqe thavorre däs len nište sošoijenqe, kaj te soven p-e lenθe, kaj te avel lenqe maj tato, haj e angara dinäs len nište tiknorrenqe anθar o veš te phabaren penqe felinàrurã.

Tosaraθe, kana aviläs palpale e Ivendesqi Šukarni, dikhläs e ivesqe manuses sar bešel *nango*. Vaš lesqo laçhipen thaj dinipen, voj godišardäs pes te del les jekh speciãlo dinipen: e savorre çhavorrenqo *jubisaripen*.

Atunçaθar, kana o iv uçaravel i phuv, savorre çhavorre, lošale, sigären pen te vazden ivesqe manusã anθ-e barã, p-e strãde, p-e droma thaj orkaj *d-aštisaren*. Von keren kadaja buti. Sosθar e ivesqo manus si jekh *bibistardo* simbolo e ivendesqo.

(*purani paramiçi laçhardi thaj amboldini kaθar o Jonel Kordovan*)

Lava maškar lava...

ivesqe glònturã – ivesqe
xomelã
tùrno – bruz
angara –
phabaripnasqe barra,
kãrbùne

pošomasqi – linaqe

kùsma – stadi

ranãalo – sar i portokàla

Šukarni – Šukar Čhaj, zina

pherasesqe – anθ-o asaipen

živdisarel les – kerel les živdo

avlin – bar

pharavdi – xivãrdi

musafirurã – akharde manuša, živutre

vaxtesqe – vrãmaqe

thavorre – linaqe thava

tosaraqe – texarinãte de rãno, javinãqe

nango – bi gadenqe, bi xurãvdo

jubisaripen – kamipen

d-ãstisaren – ãstin, šaj

bibistardo – savo n-ãsti avel bistardo

Puçhimata aj mangimata kaj poezia

1. Ginaven i poezia!

2. Ambolden i poezia
gazikanes!

3. Alosaren thaj
xramosaren e
biprinzarde lava!

4. Kana khelelas pes
jekh çhavorro?

5. So kerdãs o çhavo anθar o iv?

6. Anθar so çhovdãs o çhavo e jekha e ivesqe
manușesqe?

7. So sas e ivesqe manușesqe nakh? Tha` e
vasta?

8. Kon phiravelas pes jekhe barikane
saniaça?

9. So godisardãs pes e Ivendesqi Šukarni?

10. Kon avilãs anθar i pharavdi bar?

11. So dinãs e ivesqe manuș
le buznõrrãn?

12. So dinãs e ivesqe manuș le çiriklõrren?

13. So aver dinimata maj kerdãs e ivesqe
manuș?

14. Sar sas e ivesqe manuș texarinãqe?

15. So speciãlo dinipen xudãs e ivesqe
manuș?

16. So si vaș e çhavorre e ivesqe manuș?

Te siklõvas khethanes!

E substantivurenqo gèndero

Te drabaras kadala propozicie thaj te dikhas e substantivurã telal save si cirdini jekh linia:

- Jekh çhavo khelelas pes anθ-***o iv***.
- ***O çhavo*** gelãs anθ-***o kher***.
- Anθ-***i bar***, vov kerdãs trin bare ivesqe glònturã.
- E çiriklõrrã mangen varesode thavorre anθar ***i kùsma***.

Anglal e alava ***iv***, ***çhavo*** thaj ***kher*** si anglal o alav ***o***. Von si **muršikane substantivurã**.

Anglal e alava ***bar*** thaj ***kùsma*** si anglal o alav ***i***. Kadala si **zuvlikane substantivurã**.

a) ***e muršikane substantivurã***: si kodola anglal savenqe, k-i bazutni fõrma, ka-o jekhipen, šaj te thovas/thas/ çhas o alav ***o***: (o) dad, (o) kher, (o) çhavo, (o) *mas*, (o) *tatipen*, (o) *dës*, (o) *grast*, (o) *phral*, (o) *raj*, (o) *veš*, (o) *vast* thaj aver.

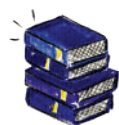
Te dikhas sar keras e muršikane substantivurenqo butipen:

<i>e muršikane substantivurā</i>			
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
o dad	e dada	jekh dad	nışte dada
o kher	e khera	jekh kher	nışte khera
o čhavo	e čhave	jekh čhavo	nışte čhave
o mas	e masa	jekh mas	nışte masa
o tatipen	e tatimata	jekh tatipen	nışte tatimata
o raj	e raja	jekh raj	nışte raja

b) *e zuvlikane substantivurā*: si kodola anglal save, k-i bazutni fòrma, ka-o jekhipen, šaj te čhas o alav **i**: (i) daj, (i) čhaj, (i) čhib, (i) māmī, (i) dūma, (i) rroj, (i) grastni, (i) phen, (i) rajni, (i) škòla, (i) ambrolin thaj aver.

Te dikhas sar keras e zuvlikane substantivurenqo butipen:

<i>e zuvlikane substantivurā</i>			
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
i daj	e daja	jekh daj	nışte daja
i čhib	e čhiba	jekh čhib	nışte čhiba
i phen	e phenā	jekh phen	nışte phenā
i škòla	e škòle	jekh škòla	nışte škòle
i rroj	e rroja	jekh rroj	nışte rroja
i phen	e phenā	jekh phen	nışte phenā

So zanav, so na zanav? Po šukar te siklòvav!

1. Xramosaren anθar o siklilo tèksto „E ivesqo manuś” trin muršikane thaj trin zuvlikane substantivurā! Keren svakoneça po jekh propozicia!

Muršikane substantivurā	Zuvlikane substantivurā	I kerdi propozicia

2. Xramosaren anθ-o telutno tabèlo e dine substantivură, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, palal o dino modèlo: *dad, daj, phral, çhaj, gono, bibi, familia, keripen*

<i>e muršikane substantivură</i>		<i>e zuvlikane substantivură</i>	
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
o dad	e dada	i daj	e daja

3. Xramosaren anθ-o telutno tabèlo e dine substantivură, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, palal o dino modèlo: *amal, rakli, rroj, dand, raklo, pani, duma, baj.*

<i>e muršikane substantivură</i>		<i>e zuvlikane substantivură</i>	
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
jekh amal	nışte amala	jekh rakli	nışte raklă

Zanesas kaj...?

- I Elena Nùikă, jekh siklărni anθ-o Bukurèsti, sas inspektòra vaş e roma thaj i rromani çhib anθ-o žudèco Mehedinţi? Voj vastdăş kaj te inklòn duj lila anθ-i rromani thaj anθ-i rumunikani çhib:
 - Anθ-o berş 2002, inklilăş o lil „Punguța cu doi bani- O gonorro duje lovença”, jekh duječhibănqo edicia (rumunikani – rromani çhib) o amboldipen anθ-i rromani çhib sas kerdo kaθar i Isabèla Bănikă, o Oktavian Bonkulèsku thaj o George Sarău.
 - Anθ-o berş 2004, inklilăş o lil „Capra cu trei iezi - I buzni thaj le trin buznorre”, jekh duječhibănqo edicia (rumunikani – rromani çhib), kaj o amboldipen anθ-i rromani çhib sas kerdo kaθar o Oktavian Bonkulèsku, haj o George Sarău sas konsultânto thaj redăktoro.
- Te siklòvas aver phenimata palal o ruv!
 - Nana-i jag bi thuvesqo, veş bi ruvesqo, caxra bi zuklesqo.
 - Te žives anθ-o veş, ov laçho e ruvença!
 - Te žives anθ-o gav, ov laçho e gavutnença!
 - Kaj phires vi žives, ov laçho e rromença!
 - O merimos e ruvesqo - o sastimos e bakrenqo.

Te drabaras maj but!

2.6 Rekapitulàcia

1. Arakhen e alava kaj si len sajekh sènso e alavença:

- ćajlöl -
- śax -
- astaripen -
- cĭra-

2. Arakhen e alava kaj si len mamujutno sènso e alavença:

- barvalo -
- lokhes -
- melalo -
- rāti -

3. Xramosaren po trin substantivurǎ save te anavǎren:

- žene:,,
- butǎ:,,
- naturaqe fenomènurǎ:,,

4. Xramosaren po jekh substantivo anθ-o dĭno tabèlo palal lenqo agoripen thaj keren lenqo butipen:

jekhipen	butipen
konsonànta:	konsonànta + a:
paškonsonànta j:	paškonsonànta j + a:
vokàla –o:	vokàla –o + e:
vokala –i:	vokala –i + ħ:
agorisaripen – ipen:	agorisaripen – ipen + mata:
agorisaripen – imos:	agorisaripen – imos + mata:
vokàla –a:	vokàla –a + e:

5. Keren o butipen e substantivurenqo, palal o modèlo: *phral – phrala*

raśaj - rakli -
 dand - daj -
 gono - sap -
 caxra - kinipen -

6. Xramosaren po trin biživdisarde substantivură save te anavăren:

- bută anθar o kher:,,
- o vaxt:,,
- xamata thaj pimata:,,
- pherra thaj legume:,,
- e korposqe riga:,,

7. Xramosaren anθ-o telutno tabèlo trin substativură, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, palal o dino modèlo

<i>e murśikane substantivură</i>		<i>e zuvlikane substantivură</i>	
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
o raklo	e rake	i rakli	e raklă

8. Thon/Çhon anglal e dine substantivură o trebutno alav, o vaj i:

() phral, () daj, () bar, () bar, () iv, () iven, () buzni, () buzno, () çhaj,
 () çar, () rroj, () dori, () rrom, () rromni () grast, () kham.

9. Anθ-jekh baxtäqo lil trebal te arakhas:

10. Xramosaren trin okàzie kana śaj te tradas baxtäqe lila!

2.7 Evaluàcia

1. Arakhen e alava kaj si len sajekh sènso e alavença:

- traś -
- duma -
- lùngo -
- 3al-

2. Arakhen e alava kaj si len mamujutno sènso e alavença:

- baro -
- phuripen -
- kothe -
- răt -

3. Xramosaren po trin substantivură, save te aven:

- khethane:,,
- ververutne:,,

4. Keren o butipen e substantivurenço, palal o modèlo: *phral – phrala*

naj -	buti -
mas -	phen -
lovo -	duma -

5. Xramosaren po trin bizivdisarde substantivură save te anavăren:

- xamata thaj pimata:,,
- pherra thaj legume:,,

6. Xramosaren anθ-o telutno tabèlo trin substativură, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, palal o dino modèlo

<i>e murśikane substantivură</i>		<i>e zuvlikane substantivură</i>	
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
o rrom	e rroma	i phen	e phenă

ANË-E ZIVUTRENQI LÛMJA

3.1. O godäver çhavo

- ✓ Jekhe zenesqi deskripcia
- ✓ Jekhe obijektosqi/ butäqi deskripcia

3.2. E kheresqe zivutre

- ✓ So si o adžektivo/ i pašnavni

3.3. E mamäqi daj-kaxni

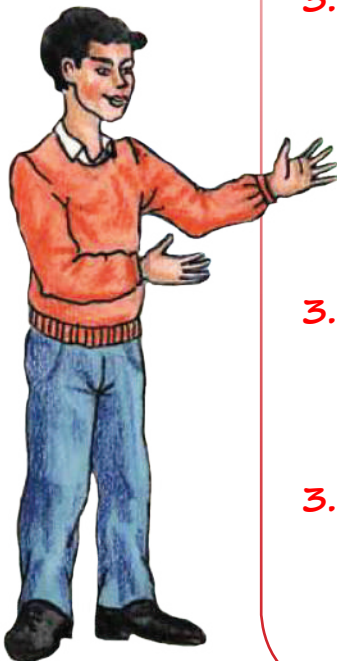
- ✓ O akòrdo e pašnavnänqo kaj si len štar fòrme
- ✓ O akòrdo e pašnavnänqo kaj si len jekh fòrma

3.4. E pendexlinäqi kränga

- ✓ O tìtulo. O autòro.
E personàžurä.

3.5. O uštävipen le Isusosqo

- ✓ O afišo/ o plakàto
- ✓ O vortoxramosaripen

3.1 O godăver çhavo

Sas jekhvar jekh barvalo manuś, kaj zivelas kōrkorro. Les na maj sas les nijekh nāmo. *Kodolesqe*, vov sas but bilośalo thaj na zanelas sar te arakhel pesqe jekh nāmo, kaj vov na maj kamelas te prandisarel pes vaś i dujto var, sosθar vov jubisardās but pesqe romnā.

Anθ-jekh dīves avilās lesqe jekh *biarakhli* godī, te zal texarināθe anθar i *diz* thaj o jekhto zivutro, savo inklōla anglal lesθe, te avel lesqe sar odēsqo çhavorro. Gelindoj kadā *bi resāqo*, maladilās jekhe tikne sapeça. O manuś puçhlās e saporres te kamel te avel lesqo odēsqo çhavorro, kaj

dela lesqe sa so kamela, haj kana merela - mukhela lesqe savorro lesqo barvalipen.

O sap phendās kaj kamel, nūmaj te keren jekh xatāripen.

– Savo xatāripen te kerar? puçhlās o manuś.

– Na mangav tuθar khanć maj but, nūmaj te ingeres man p-e dume – phendās o sap. O manuś kamlās lośalo thaj o sap thovdās pes *trujal* lesqi *korr*. Atunćaθar, e duj sas *bixulavde*. Sa e butā kerenas len khethanes, xanas khethanes, sovenas khethanes thaj sas *naisarde* jekh kolaveresθar.

O manuś dias le sapesqe sa so kamlās thaj *jubindās* les, sar pesqe çhaves. Nūmaj kaj, o manuś phurilās, haj o sap barilās. O manuś na maj *şajindās* te inkerel le sapes p-o dumo, kaj sas bandārdo e dumenθar – o sap *miştipnasθar* barilās but. *Ivāθe* sa manglās o manuś pesqe odēsqe çhaves te del pes tele, *mākar* vaś varesode çasurā, te maj şaj phurdel vi vov *vestes*, o sap na mişkindās pes thanesθar, godīsarindoj pes k-e penqo purano xatāripen. O phuro na maj zanelas so te kerel thaj gelās k-o krisarno te kerel lesqe çacīpen.

– Vastde man, krisarnea, kaj na maj şaj inkerav *odobor* pharipen!

Tha`, kana o sap phendās e krisarnesqe, kaj si les jekh xatāripen le phureça, o krisarno phendās kaj na si les so te kerel.

O manuś *telārdās* kaθar i krislin maj ruślo sar maj anglal. P-o drom karing lesqo kher, dikhlās nişte çhave, save khelenas pen thaj gelās maj paşe karing lenθe. Jekh maj godăver çhavo beślās p-jekh kaśt, vov sas o thagar, haj paśal lesθe, p-jekh maj tikno kaśt, beśelas jekh çhaj – i thagarni.

E kolaver çhave kidenas pen karing lenθe, aśunindoj e *zorphenimata*. O manuś puçhlās le çhaven te şaj keren vi lesqe kris. Von amboldine lesqe kaj şaj. Atūnc, o manuś phendās pesqo pharipen. Kana kamlās o sap te phenel vareso, o godăver çhavo çingardās karing lesθe:

– Sar vakāres tu kothar opral le thagareça? Na zanes so k-i kris *si te* beśes tele p-i phuv? Kana o sap dias pes tele, o godăver çhavo phendās:

– Kadava çhavo, kaj na si les mila pesqe dadesθar, na si te dikhel e khamesqi dud. Haj, çhavalen, maren les barrença! Thaj e çhave dine barrença anθ-o sap zi kana mudarde les.

O manuś gelās khere skāpisardo, xastranilo e krisaθar, savi kerdās la o godăver çhavo.

(*adaptàcia thaj amboldipen kerde kaθar i Noemi Kordovan palal o Petre Ispitescu*)

Lava maškar lava...

kodolesqe – anθar
kodoja, *sosqe*
biarakhli – bidikhli,
bišundi
diz – fōros

bi resesqo – bi rostosqo
trujal i korr – k-i korr
bixulavde – khethanes
naisarde – mulcumisarde
jubindās – kamlās, jubisardās

šajindās – aštišajlās
mištīpnasθar – kaj 3al lesqe mišto,
lačhipnasθar
ivāθe – bi resesqo
mākar – bārem
vestes – lokhes, bi pharimatenqo
odobor – kazom, sode, kobor
telārdās – gelās
zorphenimata – alava, porūnke
si te – kampil, trebal, si lāžimi

Pučhimata aj mangimata kaj tēksto

1. Drabaren o tēksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tēksto gazikanes!
4. So na sas le barvale manušes?
5. Kas lias odēsqo čhavorro o manuš?
6. So xatāripen kerdās o sap le manušeça?
7. Sar phiravdās pes o manuš le sapeça?
8. So manglās o manuš e sapesθar kana phurilās?
9. Kerdās o sap so manglās lesθar o manuš? Sosθar?
10. Kasθe gelās o phuro te mangel te kerel lesqe čacīpen?
11. P-o drom karing lesqo kher, kas manglās o manuš te kerel lesqe kris?
12. Skāpisardās/ Xastranilās le manušes e čhavesqi kris? Sar?
13. So siklōvas anθar kadaja paramiçi?

Te siklōvas khethanes!

I deskripcia jekhe zenesqi thaj jekhe objektosqi

a) Kana keras *jekhe zenesqi deskripcia* vakāras palal e fiziko thaj e morālo karakteristike.

Drabaren o tēksto dino maj tele:

„O David dikhel anglal. Vov sas jekh čhavo učo, lazano, čira darano thaj barikano.

Lesqe kale bala učharavenas čira lesqe zèlena jakha.

Lesqo gonorro palal e dume sas baro, lolo thaj vov sas čučo. O gonorro sas kindo e paposθar.”

- E alava: *učo*, *kale bala*, *zèlena jakha* sikaven e *fizika karakteristike* le Davidosqe;
- E alava: *lazano*, *darano*, *barikano* sikaven e *morāla karakteristike* le Davidosqe

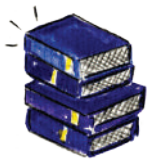
b) Kana keras *jekhe objektosqi/ butāqi deskripcia* vakāras palal:

- **i fōrma:** *štarigalutno* (si les štar riga), *trinrigalutno* (si les trin riga), *trujalutno* (sar jekh truj/ čērko) aver fōrme;
- **o barāripen:** *lūngo*, *xarno*, *buxlo*, *tang* thaj aver;
- **i rang:** *parno*, *lolo*, *kalo*, *gālbeno*, *zèleno*, *gri*, *bordo*, *bodlo* thaj aver;
- **aver karakteristike:** *pherdo*, *čučo*, *kuč*, *šukar*, *melalo* thaj aver.

E alava *baro*, *lolo* thaj *čučo* keren i deskripcia e gonorresqe e Davidosqe.

I deskripcia si kana sikavas jekhe zenesqe vaj jekhe objektosqe fizika thaj morāla karakteristike.

So zanav, so na zanav? Po šukar te siklövav!

1. Pheren e ćuće thana e trebutne alavença!
I deskripcia si kana sikavas jekhe vaj jekhe objektosqe thaj karakteristike.
2. Xramosaren štar alava, save sikaven e moràla karakteristike le manuśesqe anθar o təksto „O godăver ćhavo”:
●,,

3. Keren i deskripcia tumare amalesqi/ amalinăqi, sikavindoq štar fizika karakteristike thaj štar moràla karakteristike!

fizika karakteristike	moràla karakteristike

4. Xulaven tumen anθ-e štar grupe. Sarkon grupa cirdel jekh bilėto p-o savo si xramosardo o objėkto e savesqi deskripcia si te keren la. Xramosaren anθ-e panz minutură e maj but karakteristike. Prezentisaren tumare kolegurenqe i kerdi deskripcia!

Zanesas kaj...?

1. Anθ-o berś 2001, sas kerdi jekh aűdio kasėta „Le maj šukar paramićă thaj svătură. Cele mai frumoase povestiri Ńi pilde rome”, e paramićarienqa Nicolae Pandelică, Tudor Lakatos, Gheorghe Cincă, Sorin Sandu Aurel, Ion Dumitru Bidia. O redăktoro aj o koordinătoro e kasetaqo sas o universităro siklărno, O Georqe Sarău.
2. Anθ-o berś 2003, sas kerdi jekh aűdio kasėta „Cele mai frumoase povestiri Ńi pilde rome. Le maj šukar rromane paramićă thaj svătură”, e paramićarienqa Nicolae Pandelică, Borcoi Jupiter, Ionel Cordovan, Aurica-Mariti Rădulescu, Sorin Sandu Aurel, Lucian Cherata. O redăktoro aj o koordinătoro e kasetaqo sas, sa kadja, o universităro siklărno, O Georqe Sarău.
3. Te siklövvas varesode phenimata palal o **nasulipen** thaj palal i **bibaxt**!
 - *Nasul si e zukesθar, kaj bašel pesqe xulajes.*
 - *O marăzo na avela tuqe kaθar lośale manuśa.*
 - *Kaj gilavel pes - našel vi o marăzo.*
 - *Sigeder avel tuqe i bibaxt e manuśenθar, sar le ruvenθar.*
 - *O manuś zal pal-i baxt, i bibaxt prastal pal-o manuś.*
 - *Vi an-pharimos si vareso laćho.*

Te drabaras maj but!

3.2 E kheresqe zivutre

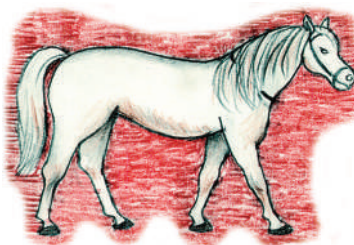
Kana somas maj tikno,
Plaçalas *man` o rikono*,
Khelavas man vi e muçaça
Zorale bare loşaça.

I mùca si amalikani,
Godäver thaj but *xarani*.
O zukel si maj zoralo,
E manuśesqe but pařivalo.

I parni thaj thuli guruvni
Si but laçi *thudali*.
Te vakāras pal` i kaxni,
Voj si bari *anrali*.

O śukar grast si butārno,
O *balo-i* thulo thaj *masalo*.
Savorre kheresqe zivutre
Si amenqe trebutne.

(*palal o Jonel Kordovan*)

Lava maşkar lava...

man` – manqe
rikono – zukelorro
xarani – ćorni,
ćarmakhli; godäver

thudali – savi del but thud
o balo-i – o balo si
masalo – savo del but mas

Puĉhimata aj mangimata kaj poezia

1. Ginaven i poezia!
2. Ambolden i poezia gaikanes!
3. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Savo zivutro plaçalas le ćhavesqe kana sas tikno?
5. Kaça khelelas pes o ćhavo?
6. Sar si i mùca? Tha` o zukel?
7. Sar si i guruvni? Sosθar si voj thudali?
8. Sar si i kaxni? Sosθar ?
9. Sar si o grast? Sosθar ?
10. Sar si o balo? Sosθar?
11. Sosθar si amenqe trebutne e kheresqe zivutre?
12. Savo si tiro kamlo kheresqo zivutro?

Te siklõvas khethanes!

1. O adžektivo vaj i pašnavni

Te drabaras kadala propozicie thaj te dikhas e alava telal save si cirdini jekh linia:

- I mùca si **amalikani**, **godãver** thaj but **xarani**.
- O zukel si maj **zoralo**, e manuśesqe but **pativalo**.
- I **parni** thaj **thuli** guruvni si but **laćhi thudali**.
- Te vakãras pal` i kaxni, voj si **bari anrali**.
- O **śukar** grast si **butãrno**.
- O balo-i **thulo** thaj **masalo**.

Palal sar siklilãm anθ-i anglutni lèkcia, si alava save vastden amen te keras jekhe zenesqi vaj jekhe objektosqi deskripcia.

Kathe, e alava **amalikani, godãver, xarani, zoralo, pativalo, parni, thuli, laćhi thudali, bari anrali, śukar, butãrno, thulo thaj masalo** - sikaven sar si e živutro anθar i poezia „E kheresqe živutre”.

Kadala alava si **adžektivurã** vaj **paśnavnã**. Von beśen pašal e substantivurã: *i mùca, o zukel, i guruvni, i kaxni, o grast, o balo*.

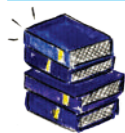
O adžektivo si e vakãripnasqi rig, savi **sikavel sar si varekon vaj vareso**, sar si jekh buti vaj jekh ženo.

E adžektivurã **beśen** po but **anglal e substantivurã**.

Te dikhas anθ-o telutno tabèlo e subtativurã thaj e adžektivurã save determinisaren len:

O substantivo	E adžektivurã	O živutro
i mùca	amalikani, godãver, xarani	
o zukel	zoralo, pativalo	
i guruvni	parni, thuli, laćhi thudali	
i kaxni	bari anrali	
o grast	śukar, butãrno	
o balo	thulo, masalo	

So zanav, so na zanav? Po šukar te siklövav!

1. Xramosaren, palal tumaro alosaripen, jekh kotor anθar i poezia!
2. Zumaven te phenen tumare alavença o ander e poeziaqo!
3. Keren jekh lista e zivutrenqi, save šaj te ziven pašal e manušesqo kher. Xramosaren vaš štar zivutre po trin adžektivură, save sikaven sar si kadala zivutre!

e zivutresqo anav	adžektivură save sikaven sar si o zivutro		

4. Cirden jekh linia kaθar e zivutrenqo anav ka-e adžektivură, kaj sikaven sar si kadala zivutre, dikhindoj anθ-i siklili poezia „E kheresqe zivutre”!

O zivutro	O adžektivo
i mùca	zoralo, pativalo
o zukel	thulo, masalo
i guruvni	amalikani, godăver, xarani
i kaxni	šukar, butărno
o grast	bari anrali
o balo	parni, thuli, lači thudali

5. Thon po jekh adžektivo pašal e dine substantivură, palal o modèlo: *terno rrom*.

.....grastni bibi
..... kher manro
.....phen čhavo
..... luludı gav
.....amal ruv

6. Keren i deskripcia tumare kamle zivutresqi, utilizisarindoj maj but adžektivură, save te sikaven lesqe fizika thaj moràla karakteristike.

Zanesas kaj...?

1. Anθ-o berś 1998, inklistās o lil *Vakārimata. Pustik vaś i jekhto klāsa* [Comunicare, manual pentru clasa I (limba rromani)]. E pustikaqe autōrurā si: i Leman Ali; i Valentina Jercea; i Marioara Constantinescu-Condruț; i Vieroslava Timar, haj o amboldipen anθ-i rromani čhib *Siklāripnasqe sikavimata vaś o labāripen e pustikaqo* kerden les: o prof. Gheorghe Sarāu; i skl. Camelia Stānescu thaj i skl. Mihaela Zātreatu.
2. Anθ-o berś 2005, inklistās o lil *Limba și literatura rromani. Manual pentru clasa I. I rromani čhib thaj i literatūra vaś i jekhto klāsa*, k-i Editura Sigma, xamosardo kaθar o universitāro siklārno, o Gēorge Sarāu. Roden lilesθe maj but informācie palal e kheresqe thaj e veśesqe živutre.
3. Te siklōvas varesode phenimata palal e živutre!
 - Vi e kale kaxnāθar inklōl o anro parno.
 - I resutni anθ-o veś, tha' i mortī anθ-o fōros.
 - I resutni ćumidel e kaxnā nūma' kana mangel te xal la.
 - Kana si tut guruvni khere, o thud si p-i meselin.
 - I buzni si e ćorresqi guruvni.
 - grast savo xudes les ivāθe na ginaves lesqe danda.
 - Vi le xeres si les śtar punre, tha' vov na si grast.

Te drabaras maj but!

3.3. E mamăqi daj-kaxni

Me sem i Alina thaj kamav te vakărav tumenqe palal jekh godăver zivutro. La mamă si la jekh daj-kaxni deše kaxnōrrença. Kamavas te khelav man kadale kaxnōrrença, tha` i daj - kaxni na mukhel man. Kana zav karing lenthe, i kaxni phukhărel pesqe pora, bašel *rušli*. Te kamavas te „ćorav” lațar jekhe tiknorres – xutelav manthe. E mamăqi kaxni *grizisarel* zorales pesqe kaxnōrrențar. Sa o dăves rodel le tiknenqe laće xabena.

Darațar, nijekh aver kaxni anțar i bar na bešel pașal e kaxnōrră kana xan. I mămı phendăs, kaj na sas la nijekhvar jekh daj-kaxni, kaj te grizisarel pesqe tiknențar sar kadaja.

Kana kerdōl pes răt, i kaxni astarel e *ćokoça* e mamăqi *fista* thaj i mămı zanel so si i vrăma te putarel o udar te aven e kaxnōrră andre te soven. I daj-kaxni zal pașal o bov, kothe kaj i mămı *anglekerel* lenqe e ratăço xaben.

Anț-jekh *palomezimėri*, me thaj i mămı gelăm k-e niște nămură anț-o gav.

– Marinea! *akhardăs* i mămı le papos. Te na bistres te putares o udar te șaj te avel i kaxni andre! Xatărdăn, Marinea?

– Xatărdem, phenel o păpos *sovalo*. Sar te bisterav? zan... na avela khané tumare kaxnăça ...

Kana areslăm palpale khere, răte – i kaxni na sas khanikaj. O păpos *sovdăs* anglal te soven e kaxnă. I ćorri mămı! Na maj dikhlem la te avel kadja *rušli*. Maj but ćasură rodindăm anț-i bar, p-o drom, savorre thanenthe. *Ivăthe*.

Palal but vrăma gelăm te sovas anț-i *livni*. *Xurăvdăm amen* anț-e sovipnasqe gada, kerdăm amenqe trușul thaj kamlăm *te ćhas* amen anț-o *sovthan*. Anțar jekh, așundăm niște *bașa*. I mămı vazdăs o *parind*. Dikhłăm o șero e kaxnăço.

– Klonk-klonk! kerdăs voj loșali.

– Vaj manțar! - mardăs i mămı anțar vasta. Te dikhes kaj garavdăs pes! Godăver kaxnie! Sar șaj uklile e *șopnă* e kaxnōrră? Na xatărav!

Texarinăthe, i kuć daj-kaxni thaj pesqe deș kaxnōrră beșenas godăver pașal o udar, ațukărinđoj te uștel i mămı te mukhel len avri.

– Klonk, klonk, klonk, na keren *lărma*! phenelas voj pesqe tiknorrenqe. Na maj si but! Uștel i mămı... maj si jekh ćira. Maj mukhen la te sovel!

(*adaptăcia thaj amboldipen kerde kațar i Noemi Kordovan palal i Emilia Plugaru*)

Lava maškar lava...

rušli – xoläme
grizisarel – arakhel
daraθar – trašaθar
ćokoça – xoingaça
fista – còxa

anglekerel – del [xaben]
palomezimèri – palal so nakhel i òra 12 e dësesqi
akhardäs – ćingardäs
sovalo – lindralo

sovdäs – sutäs
livni – sòba, kàmera
ivãthe – birostosqe, biresesqo, khanćesθe
xurãvdãm amen – liam gada p-e amenθe
te ćhas – te thovas, te thas, te ćhovas, te ćhuvas
sovthan – sovipnasqo than; pàto
baša – bašibaš, zgòmoto
o parind – kuri, plàpoma, dùxna
šopnã – uklãnã
lãrma – bašibaš

Púchimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. So si la mamã?
5. So kerel i kaxni kana i Alina zal karing lenθe?
6. So rodel i kaxni sa o dïves?
7. So kerel, daraθar, e aver kaxnã anθar i bar?
8. So kerel i kaxni kana kerdöl rãt?
9. So anglekerel i màmi, pašal i bov, vaš i kaxni?
10. Kaj gele i Alina thaj i màmi anθ-jekh palomezimèri?
11. So phendäs i màmi le paposqe maj anglal te zal?
12. So sas kana i màmi thaj i Alina aresle palpale khere?
13. Sode vrãma thaj kaj rodäs i màmi thaj i Alina la kaxnã?
14. Kaj arakhläs i màmi la kaxnã?
15. So kerdäs texarinãθe i kaxni e deše kaxnörrença? Sosθar?

Te siklõvas khethanes!

Sar keras o akòrdo maškar o adžektivo thaj o substantivo?

a) o akòrdo e adžektivurenqe kaj si len štar fòrme

Drabaren e dine propozicie:

- Man si man jekh ***kalo*** ***grast***.
- Tut si tut jekh ***kali*** ***grastni***.
- Amen si amen duj ***kale*** ***grasta***.
- Les si les duj ***kale*** ***grastnã***.

Palal sar siklilãm maj anglal e alava ***kalo***, ***kali***, ***kale***, ***kale*** si adžektivurã. Kathe, von sikaven sar si o ***grast***, ***i grastni***, ***e grasta*** thaj ***e grastnã***.

Sosθar si ververipen/ diferença maškar e fòrme e alavesqe „***kalo***”?

Si amen ververipen kodolesqe kaj kadala alava bešen pašal substantivurã kaj si len verver gèndero thaj verver gin:

- o substantivo **grast** si les muršikano gèndero kaj o gin jekhipen;
- o substantivo **grastni** si les zuvlikano gèndero kaj o gin jekhipen;
- o substantivo **grasta** si les muršikano gèndero kaj o gin butipen;
- o substantivo **grastnã** si les zuvlikano gèndero kaj o gin butipen.

o gèndero	o gin	o adžektivo	o substantivo
muršikano	jekhipen	<i>kalo</i>	<i>grast</i>
zuvlikano	jekhipen	<i>kali</i>	<i>grastni</i>
muršikano	butipen	<i>kale</i>	<i>grasta</i>
zuvlikano	butipen	<i>kale</i>	<i>grastnã</i>

Te siklõvas vi aver **adžektivurã kaj si len štar fõrme**, kana bešen pašal e substantivurã: *laçho, baxtalo, tikno, barvalo, çorro, melalo, uço, užo, sovnakutno, kaštutno, masalo, khanilo, dilo, barikano, rromano, gazikano* thaj aver.

o adžektivo - o substantivo	o adžektivo - o substantivo
<i>laçho rrom</i>	<i>baxtalo rrom</i>
<i>laçhi rromni</i>	<i>baxtali rromni</i>
<i>laçe rroma</i>	<i>baxtale rroma</i>
<i>laçe rromnã</i>	<i>baxtale rromnã</i>

E adžektivurã kaj si len štar fõrme keren o akòrdo e substantivoça palal e substantivosqo gèndero thaj gin:

- *e adžektivurã* save bešen **pašal jekh muršikano substantivo** k-o **jekhipen** xuden/ lien **-o**;
- *e adžektivurã* save bešen **pašal jekh zuvlikano substantivo** k-o **jekhipen** xuden/ lien **-i**;
- *e adžektivurã* save bešen **pašal jekh muršikano substantivo** k-o **butipen** xuden/ lien **-e**;
- *e adžektivurã* save bešen **pašal jekh zuvlikano substantivo** k-o **butipen** xuden/ lien **-e**.

b) o akòrdo e adžektivurenqe kaj si len jekh fòrma

Drabaren e dine propozìcie:

- Man si man jekh šukar *grast*.
- Tut si tut jekh šukar *grastni*.
- Amen si amen duj šukar *grasta*.
- Les si les duj šukar *grastnă*.

I fòrma e adžektivosqi „šukar” si sajekh/ idèntiko anθ-e savore štar misala/ eksèmplură. Voj na paruvet pes palal o gèndero thaj o gin e substantivurenqo pašal save bešen.

o gèndero	o gin	o adžektivo	o substantivo
muršikano	jekhipen	<i>šukar</i>	<i>čhavo</i>
zuvlikano	jekhipen	<i>šukar</i>	<i>čhaj</i>
muršikano	butipen	<i>šukar</i>	<i>čhave</i>
zuvlikano	butipen	<i>šukar</i>	<i>čhaja</i>

O adžektivo *šukar* si les nùmaj jekh fòrma. Aver kasave adžektivură si: *godăver, nasul, but, kuć, tang, xolăme, maxrime*.

o adžektivo - o substantivo	o adžektivo - o substantivo
<i>godăver phral</i>	<i>nasul manuś</i>
<i>godăver phen</i>	<i>nasul zuvli</i>
<i>godăver phrala</i>	<i>nasul manuśa</i>
<i>godăver phenă</i>	<i>nasul zuvlă</i>

Si vi adžektivură kaj si len jekh fòrma thaj na paruvet penqi fòrma kana keren o akòrdo e substantivoča palal gèndero thaj gin: *šukar, godăver, nasul, but, kuć, tang, xolăme, maxrime* thaj aver.

So zanav, so na zanav? Po šukar te siklövav!

1. Pheren e çuće thana e trebutne alavença!

- E adžektivură kaj si len star fôrme keren o e substantivoça palal e substantivosqo thaj
- E kaj si len fôrma NA keren o akôrdo e palal e substantivosqo gèndero thaj
- E adžektivură kaj si len star fôrme si len e agorimata:,,,

2. Xramosaren anθar o təksto „E mamăqi daj kaxni” star adžektivură kaj si len star fôrme:

-,,,

3. Xramosaren anθar o təksto „E mamăqi daj-kaxni” trin adžektivură kaj si len jekh fôrma:

-,,

4. Keren i deskripcia e daj-kaxnăqi, xramosarindoj star adžektivură, kaj sikaven e fizika karakteristike thaj star save sikaven e morala karakteristike:

fizika karakteristike	morala karakteristike

5. Xulaven tumen anθ-e star grupe. Sarkon grupa cirdel jekh bilëto p-o savo si xramosardo e kheresqo zivutro, e savesqi deskripcia si te keren la. Xramosaren anθ-e panz minùtură e maj but karakteristike. Prezentisaren tumare kolegurenqe i kerdi deskripcia!

6. Thon paşal dine substantivură po jekh trebutno substantivo, dikhindoj lenqo gèndero thaj lenqo gin!

kalo, kali, kale

laçho, laçi....., laçe.....

nasul....., kuć, gälbeno.....

7. Xramosaren anθ-o telutno tabëlo e trebutne adžektivură thaj substantivură!

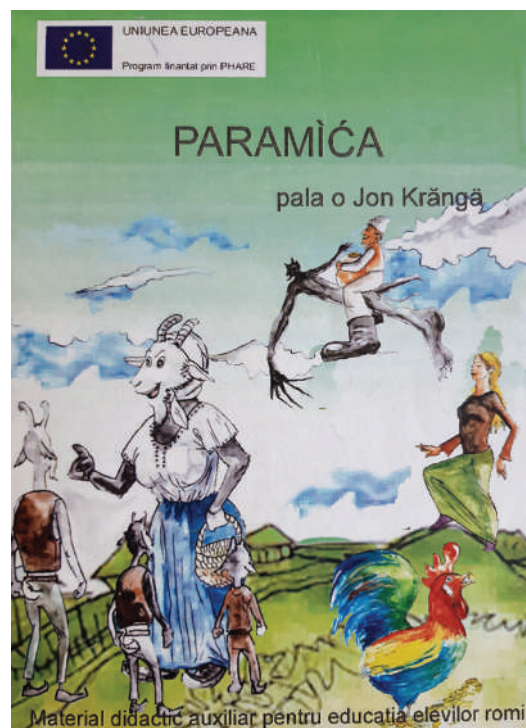
o gèndero	o gin	o adžektivo	o substantivo
murşikano	jekhipen		
zuvlikano	jekhipen		
murşikano	butipen		
zuvlikano	butipen		

Zanesas kaj...?

1. Anθ-o lil *I rromani čhib aj literatura vaš i trinto klàsa*, xamosardo kaθar o universitàro siklárno Geòrge Saräu, inklisto k-i Editùra Sigma, anθ-o berš 2005, arakhas, k-e patrină 80-82, i dramatizàcia versurenθe „O gonorro duje lovença”, xamosardi kajθar i Elèna Nùjkă, o romano amboldipen: kaθar o Oktaviàn Bonkulèsku.
2. Anθ-o berš 2002, inklislo o lil *Paramiça pala' o Jon Krängă [Povești după Ion Creangă]*. I adaptàcia thaj o amboldipen si kerde kaθar i Lidia Ùrsu, siklárni rromane čhibăqi anθ-o zudèco Àlba, konsultànto thaj redàktoro sas o universitàro siklárno, o Geòrge Saräu,
3. Te siklòvas varesode phenimata palal **i kaxni thaj aver zivutre!**
 - *I kali kaxni kerel parne anre.*
 - *I kaxni savi bašel na kerel anre.*
 - *I resutni del pes suno kaxnă.*
 - *Kana o bašno kerelas anre, vov ovelas kaxni.*
 - *Kana i kaxni kerelas „Kukurìgu!”, voj ovelas bašno.*
 - *E anrenço éor éorel vi la kaxnă.*
 - *E kaxnă ačhen, kana pašol o bašno.*
 - *N-ašti te aves vi thule kaxnăça, vi anrença, vi kaxnörrença!*
 - *E perrutnesqi kaxni fal tut ke si papin!*
 - *Kas na si les kaxnă, e resutnăθar na arakhel pes!*
 - *I resutni si „o maj lačho arkhno e kaxnănço”!*

Te drabaras maj but!

3.4 E pendexlināqi krānga

Sasas jekhvar jekh barvalo *balamno*, kaj sasas les trin čhaja. Anθ-jekh dīves, maj anglal te zal palal *bikinipnasqe butā*, pučhlās le čhajan so kamen te anel lenqe. E maj bari manglās lesθar te anel laqe mirikle, e maškarutni čhaj manglās jekh angrustik, thaj i tikni phendās:

– Te anes vi manqe jekh *pendexlināqi krānga*.

O *balamno* gelās thaj palal so agorisardās pesqe butā, kindās e bare čhajaqe mirikle, e maškarutnāqe jekh angrustik.

Kana boldās pes khere, anθar jekh veś, andās pesqe godāθe, kaj i tikni čhaj manglās jekh *pendexlināqi krānga*. Dias pes tele anθar o vurdon te phagel jekh ranik. Anθar jekh dikhel jekh *pendexlināqi krānga* p-i savi sas sovnakutne *pendexa*. Cirdās i

krānga tele thaj phaglās la. Jekhaθar inklilās, sar anθar i phuv, jekh ričhino, *astardās* le *balamnes* e *vastesθar* thaj phendās lesqe:

– Sosθar phaglān mirri *krānga*? Kadaja *pendexlin* si mirri! Akana xava tut!

O *balamno trašajlās* thaj phendās lesqe:

– Me phaglem kadaja *krānga* vaś mirri tikni čhaj. Voj manglās jekh kasavi *krānga*.

– Ža khere, tha` inker godāθe: o jekhto zeno savo inklōla anglal tuθe, kana areses khere, kodoles des les manqe.

O *balamno* gelās-θar. Sar areslās anθ-i bar, i jekhto, kaj avilās lesθe, sas i tikni čhaj. O *balamno* andās pesqe godāθe palal o *solax* dino karing o ričhino thaj lesqe punre kovlārde pen. Phendās savorrenqe e ričhinesθar thaj sa astarde te roven.

– Na roven, phendās lesqi romni, zanav me so si te keras. Kana avela o ričhino palal amari čhaj, ame arakhasa e *bakrāriesqe* čhaja thaj dasa la.

Anθ-jekh dīves, o ričhino avilās k-o *balamno*, kaj te lel lesqe čhaja.

– Avilem palal mirro kamipen! De man e čhaja!

I daj arakhlās e *bakrāresqe* čhaja thaj dias la e ričhinesqe.

P-o drom karing o veś, o ričhino dias pesqe sāma kaj vov sas xoxavdo. O ričhino *boldās pes* k-o kher le *balamnesqe* thaj phendās:

– Xoxavde man, den man e lače čhaja!

Dikhindoj kadaja butĩ, i maj tikni čhaj manglās te 3al voj e ričhineça.

Atunc, e čhajaqe dada line la anθ-e angalā, ćuminde la thaj dine la k-o ričhino.

Palal jekh vrāma, so-ēl duj aresle anθ-jekh baro veš. O ričhino dias pes tele anθar o vurdon thaj, pašal jekh pendexlin, telal e *patrā*, sas garavdo jekh udar. Vov putardās o vudar thaj phendās e čhajaqe:

– Haj palal manθe!

I čhaj izdralas daraθar thaj gelās palal o ričhino. Kothe, arakhlās jekh barvalo *kastelo*. Savorre thanenθe sas duda, mūzika, manuša šukar xurāvde, save denas laqe „Lačo dīves!”, thaj pašal laθe – jekh thagarorro. O thagarorro pašovel e čhajaθar thaj phenel laqe:

– Na sem ričhino, sem thagarorro thaj kamav te prandisarav man tuça. Tu san jekh čhaj, kaj si tut jekh šukar vi lačo gi. Tire kamipnaça phaglān o *drabaripen*, savo kerdās man ričhino. Nais tuqe vaš tiro alosaripen!

Von akharde e čhajaqe daden thaj kerde baro abāv. Savorre živde baxtale, lošale.

(*adaptàcia thaj amboldipen kerde kaθar i Noemi Kordovan palal o Lev Tolstoj*)

Lava maškar lava...

krānga – ranik
balamno – manuš kaj
kinel thaj bikinel
bikinipnasqe butā –
pramatĩ, mārfa

pendexlināqi – alunosqi
astardās – xudās
trašajlās – darajlās

solax – xatāripen
e bakrāriesqe – kaθar o bakrāri
(o manuš kaj barārel bakrā)
boldās pes – irindās pes, avilās
palpale
patrā – patrinā
kastelo – filatĩn, palàto
drabaripen – nasul magia, arman

Pučhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Sode čhaja sas le balamnes?
5. So kamlās i maj bari čhaj te anel laqe laqo dad?
6. So kamlās i maškarutni čhaj te anel laqe laqo dad?
7. So kamlās i maj tikni čhaj te anel laqe laqo dad?
8. Sar sas i pendexlināqi krānga savi arakhlās la o balamno anθ-o veš?
9. So inklilās anθar i phuv palal so čhindās i ranik?
10. Kon sas o jekhto ženo savo inklilās anglal o balamno kana areseslās khere? So sas te kerel laça?
11. So godīsardās pes i daj te keren?
12. So kerdās o ričhino kana dias pesqe sāma kaj sas xoxavdo?
13. So kerdās i tikni čhaj, dikhindoj le ričhines kaj boldās pes?
14. So sas palal o garavdo udar?
15. So phendās o thagarorro e čhajaqe?

Te siklõvas khethanes!

O título. O autòro. E personàzurã.

Anθ-jekh literàro tèksto si sikavde/ prezentisarde zene, butã vaj malavimata/ àkcie save šaj te aven reàlo vaj imaginàro.

O tèksto narativo si o tèksto anθ-o savo e àkcie si sikavde anθ-i òrdina kaj von si kerde. Jekh narativo tèksto si les:

a) O título si jekh vaj maj but alava savo sikavel, xarnes, palal so vakãrel pes anθ-o tèksto.

Kana drabaras o título „E pendexlinãqi krãnga”, godísaras ame kaj anθ-o kadava tèksto vakãrel pes palal jekh pendexlin. Kajθar avel kadava título? O amboldipen arakhas les anθ-o tèksto: „*Sasas jekhvar jekh barvalo balamno, kaj sasas les trin çhaja. Anθ-jekh dïves, maj anglal te zal palal bikinipnasqe butã, puçhlãs le çhajan so kamen te anel lenqe.*

E maj bari manglãs lesθar te anel laqe mirikle, e maškarutni çhaj manglãs jekh angrustik, thaj i tikni phendãs:

– *Te anes vi manqe jekh pendexlinãqi krãnga.*”

Arakhas kadja so i tikni çhaj e manuśesqi kamel pesqe dadesθar jekh „pendexlinãqi krãnga.”

b) O autòro si o zeno savo xramosardãs o tèksto.

Dikhindoj amaro tèksto, arakhas kaj o šerutno autòro e tekstosqo si Lev Tolstoi, haj i adaptàcia thaj o amboldipen anθ-i rromani çhib sine kerde kaθar i Noemi Kordovan.

c) E personàzurã si kodola, save lien kotor/ rig kaj e àkcie anθar o narativo tèksto.

E personàzurã anθar jekh narativo tèksto šaj te aven manuśa, zivutre vaj butã/ objijèkturã.

Te dikhas save si e personàzurã anθar o tèksto „E pendexlinãqi krãnga”!

- o barvalo balamno/ manuś
- lesqe trin çhaja
- e manuśesqi rromni
- o riçhino/ o thagarorro

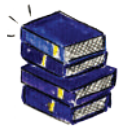
So si te inkeras godãθe?

O título si jekh vaj maj but alava, kaj sikavel, xarnes, palal so vakãrel pes anθ-o tèksto.

O autòro si o zeno savo xramosardãs o tèksto.

E personàzurã si kodola save lien kotor kaj e àkcie anθar o narativo tèksto. E personàzurã šaj te aven manuśa, zivutre vaj butã/ objijèkturã.

So zanav, so na zanav? Po šukar te siklõvav!

1. Pheren e çuće thana e trebutne alavença!

- *O título si jekh vaj maj but savo sikavel,, palal so vakãrel pes anθ-o*
- *O autòro si o savo o tèksto.*
- *E personàzurã si kodola save kaj e àkcie anθar o tèksto.*
- *E personàzurã šaj te aven, vaj*

2. Roden anθ-o jekhtho kapitulo anθar kadava lil e informàcie mangle anθ-o telutno tabèlo!

O título e narativone tekstosqo	O autòro	E personàzură

3. Roden anθ-o dujto kapìtulo anθar kadava lil e informàcie mangle anθ-o telutno tabèlo!

O título e narativone tekstosqo	O autòro	E personàzură

4. Xulaven tume anθ-e star grùpe. Sarkon grùpa alosarel jekh paramicienqo lil vaj jekh aver lil anθ-o savo si naratìva tèkstură. Xramosaren anθ-e panz minùtură e maj but informàcie palal e naratìva tèkstură, dikhindoj: o *título*, o *autòro* thaj e *personàzură*. Prezentisaren tumare kolegurenqe tumari buti!

Zanesas kaj...?

- Anθ-o berś 1995, inklistăs o lil *Culegere de texte în limba țigănească. Clasele a II-a – a IV-a*, xramosardo kaθar o universitàro siklărno, o Geòrge Sarău, inklislo k-i Didaktikani thaj Pedagògikani Editùra?
- Anθ-o berś 1999, inklistăs o lil *Culegere de texte în limba rromani. Manual pentru anii II-IV de studiu*, xramosardo kaθar o universitàro siklărno, o Geòrge Sarău?
- Te siklòvas varesode phenimata palal o **godăveripen!**
 - O godăver thol i čhib p-o ilo, o dilo sikavel o ilo p-i čhib.
 - O dilo ašarel pes le butënça, kaj vov dikhel suno te kerel len.
 - O godăver - te si pučhlo – šaj phenel so... čaćipnasθe kerdăs!
 - O godăveripen na avela tuθe, zi kana na rodes les!
 - Patăs kaj si lačhes - ovela lačhes, patăs kaj na-i lačhes - ovela nasul!

Te drabaras maj but!

3.5 O uštāvipen le Isusosqo

Patradãþe, e manuša zan k-i khangeri, jekh sasto kurko, *te barãren* le Devlesqe Čhaves, le Isusos Xristosos, *te palemziven* savorre *devlikane* momènturã, save thavdine pen akana duj mie berša maj anglal.

Maškar lenþe si o momènto kana amaro Raj, O Isùso Xristòso, sas bikindo kaþar o Jùda aj sar Vov sas astardo anþ-i Bar Gecimàni.

Aver momènturã si: sar Vov sas *krisinisardo* kaþar o Thagar Pilàto, sar Vov sas *karfinãrdo* p-o trušul thaj mekhlo te merel umblavdo p-o trušul, sar Vov sas *praxosardo* thaj sar Vov *zivdilo*, sar Vov uštילו anþar o *limòri*, purane kurke, texarinãþe.

Ame sikavas kathe jekh ćacãripen palal o Uštāvipen le Isusosqo, save si xramosarde kaþar o Evangelisto Mãrko:

1. Thaj palal so nakhlo o dïves e Savatosqo, i Mariã Magdalèna, i Mariã – i daj le Jakovosqo – thaj i Salomèea kinde *sungimata*, k-ašti te aven te makhen Les.

2. Thaj but texarinãþe, anþ-o jekhto dïves e kurkosqo, avile k-o murmùnto kana vazdelas pes o kham.

3. Thaj phendine maškar penþe: Kon peravela amenqe o barr kaþar o udar le murmuntosqo?

4. Tha', vazdindoj penqe jakha, dikhle kaj o barr, savo sas but baro, sasas dino rigaþe.

5. Thaj gelindoj andre, anþ-o murmùnto, dikhle jekhe ternes bešindoj anþ-i ćacì rig, kaj sasas xurãvdo anþ-o parno *raxãmi*; thaj von darajle.

6. Vov phendãs lenqe: Na daran! Le Isusos anþar Nazarèto tume roden Les, Kodoles kaj sas karfinãrdo p-o trušul? *Zivdisajlo* anþar o meripen! Na-i kathe! Dikhen o than kaj *thovdinesas* Les.

7. Zan thaj phenen Pesqe *siklòvnenqe* thaj vi le Petrosqe, kaj Vov zala maj anglal tumenþe anþ-i Galilèea; kothe tume dikhena Les, kadã sar phendãs tumenqe.

Thaj avindoj avri anþar o murmùnto, našle-þar, kaj i dar thaj o izdraipen linesas len; thaj na vakãrde khanć khanikasqe, *anþar kodoja kaj daranas* (**O Mãrko**, XVI: 1-8)

(amboldipen o Geòrge Sarãu)

Lava maškar lava...

te barären – te den
paživ, te ašaren, te
lačharen varekas
palemziven – ziven
palem

devlikane – svùnto

krisinisardo – savesqe kerdās lesqe kris

karfinārdo – thovdino p-o trušul

praxosardo – thovdo anθ-o murmùnto

zivdilo – kaj palem zivel

limòri – murmùnto

murmùnto – limòri

sungimata –butā save sungan šukar

zivdisajlo – savo uštilo anθar o meripen;

savo zivdilo, zivdilās

thovdinesas – čhovenas, čhуvenas, thonas

siklòvnenqe – učeníkurenqe

anθar kodoja – kodolesqe kaj, sosqe

Pučhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Vakären palal o momènto kana sas krisinārdo o Raj Isùso!
5. Vakären palal o momènto kana o Raj Isùso sas karfinārdo p-o trušul!
6. Phenen sar Vov sas praxosardo thaj sar Vov uštilo le mulenθar!
7. Savo evangelisto xramosardā palal o uštāvipen le Isusosqo?
8. Kon thaj sosθar avile but texarināθe, k-o murmùnto kana vazdelas pes o kham?
9. Vakären sar arakhle von o limòri?
10. Kon phendās lenqe kaj o Isùso anθar o Nazarèto zivdisajlo?

Te siklòvas khethanes!

1. O afišo/ o plakàto

Te dikhas o telutno afišo!

ŽOJNE, 8 aprìlo 2021, kajθar i òra 13:00,

ka-o Kulturàlo Kher e Gavesqo Inèu,

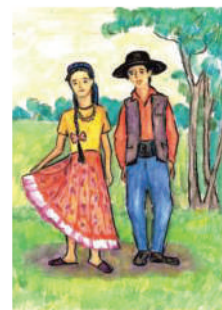
I Gimnaziàlo Škòla „Puiu Sever” Ineu, i Fundàcia Ruhama thaj i Mujalin Ineu

Baredivesaren o Maškarthemutno Dives e Rromenqo,

anθar o spektàkulo „RROMANE OBICÈJURĀ THAJ TRADÌCIE”

K-o spektàkulo ašti te dikhen thaj te ašunen:

- O khelipen e tikne čhavorrenqo kajθar i Xurdelin Inèu;
- Khelipnasqo konkùrso: „E maj talentime khelitòrā”;
- O konkùrso „MISS RROMNÖRRI 2021”

I participàcia k-o spektàkulo si bi lovenqi!

Dikhindoj o dino afišo, arakhas informácie palal:

- **o vaxt e evenimentosqo:** *žojne, 8 aprilo 2021, kajθar i òra 13:00;*
- **so evenimentò inkerel pes:** *o spektàkulo „RROMANE OBICÈJURÁ THAJ TRADÌCIE”;*
- **kon si organizatòro:** *I Gimnaziàlo Škòla „Puiu Sever” Ineu, i Fundàcia Ruhama thaj i*

Mujalin Ineu;

- **kaj si inkerdo o evenimentò:** *ka-o Kulturàlo Kher e Gavesqo Inèu;*
- **save si e participaciaqe/ kotorliipnasqe kondicie:** *I participàcia k-o spektàkulo si bi lovenqi.*
- **varesode informácie palal o evenimentò:** *o khelipen e tikne čhavorrenqo, khelipnasqo*

konkùrso, o konkùrso „Miss Rromnòrri 2021”.

So si te inkeras godăθe palal o afišo?

O afišo si jekh biliteràro tèksto, anθar savo kerel pes prinzardo jekh kulturàlo, politikanò vaj sportosqo evenimentò.

P-jekh afišo si te avel xramosardo:

- e organizatorosqo anav;
- e evenimentosqo anav;
- o dīves, i dàta thaj i òra kana si inkerdo o evenimentò;
- o than kaj organizisarel pes;
- e kondicie vaś i participàcia (te pokinel pes vaj na).

2. O vortoxramosaripen

Te drabars e dine propozície. Te dikhas e vortogràme telal save si cirdini jekh linia.

- *Patradăθe, e manuśa zan **k-i khangeri**.*
- *Vov sas astarto **anθ-i Bar** Gecimàni.*
- *Vov sas karfinàrdo **p-o truśul**.*
- *I Salomèea kindās sungimata **k-aśti** te aven te makhen Les.*
- *Živdisajlo anθar o meripen! **Na-i** kathe!*

Dikhindoj e vortogràme anθar e dine propozície, kadala aven kajθar:

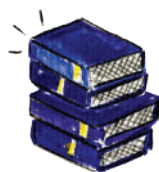
- **k-i khangeri** > ka-i khangeri > kaj i khangeri;
- **anθ-i Bar** > anθa i Bar;
- **p-o truśul** > pa o truśul;
- **k-aśti** > ka-aśti > kaj aśti;
- **na-i** > na si.

I kràtima vaj o „thavoro“ thol pes kana xasardās pes vareso anθar jekh lav, kana malaven pen e lava.

ANΘA	KAJ
anθa o gav > anθ-o gav	kaj o dad > ka-o dad > k-o dad
anθa i bar > anθ-i bar	kaj i daj > ka-i daj > k-i daj
anθa e gava > anθ-e gava	kaj e dada > ka-e dada > k-e dada
anθa e bară > anθ-e bară	kaj e daja > ka-e daja > k-e daja
anθa jekh kher > anθ-jekh kher	kaj jekh rrom > ka-jekh rrom > k-jekh rrom

PA	AŠTI/ SI
pa o drom > p-o drom	da ašti > d-ašti
pa i ùlica > p-i ùlica	na ašti > n-ašti
pa e droma > p-e droma	kaj ašti > ka-ašti > k-ašti
pa e ùlice > p-e ùlice	na si > na-i
pa jekh drom > p-jekh drom	

So zanav, so na zanav? Po šukar te siklǒvav!

1. Pheren e ćuce thana e trebutne alavenća!

- O afišo si jekh tèksto, anθar savo kerel pes prinzardo jekh , politikano vaj sportosqo

2. P-jekh afišo si te avel xramosardo:

-
-
-
-

3. Thon pašal e dine vortogàme e trebutne alava!

anθa	kaj	pa
anθ-o	k-o	p-o
anθ-i	k-i	p-i
anθ-e	k-e	p-e
anθ-e	k-e	p-e
anθ-jekh	k-jekh	p-jekh

4. Xulaven tume anθ-e štar grùpe. Sarkon grùpa si te kerel jekh afišo palal jekh tèma alosardi kaθar tumenθe, savi kamen tume! Prezentisaren tumare kolegurenqe tumaro afišo!

Zanesas kaj...?

1. Anθ-o berś 2002, inklistās o lil *Bibliwane teksturenqo kidipen anθ-i rromani čhib. Culegere de texte biblice în limba rromani. Kotoro anθar o Devlikano lil. Fragmente din Sfânta Scriptură*; o amboldipen sas kerdo kaθar o universitāro siklārno, o Geōrge Sarāu. *O alosaripen thaj o ordonisaripen e teksturenqo sas kerdo kaθar o Florin Nasture thaj kaθar o Gheorghe Sarāu.*
2. Anθ-o berś 1996, inklistās o lil *Evanghelia pala o Matei. Rromani (dialectul ursarilor) - română*, o amboldipen sas kerdo kaθar o Ştefan Bârniş, haj lačarne sas o raśaj B. Pāl thaj o universitāro siklārno, o Geōrge Sarāu.
3. Te siklōvas varesode phenimata palal o **Devel** vaj palal o **beng!**
 - *Devel anglal, o beng palal.*
 - *Gazo gazeça, rrom rromeça, beng bengeça.*
 - *O rrom ćorro – beng baro.*
 - *O beng na phirel kòrkorro.*
 - *Vakāres palal o beng, thaj vov marel k-o udar.*
 - *Kon astarel jekh buti e Devleça, e Devleça agorisarel la!*
 - *Kon vastdel e ćorren, vastdel e Devles.*
 - *O Devel del amenqe, tha` na thol amenqe vi anθ-o gono.*
 - *O Devel del amenqe giv, na pekel amenqe manro.*
 - *O Devel del amenqe akhora, tha` na pharavel len amenqe.*
 - *Arakh man Devla e amalenθar, kaj e biamalenθar arakhav man me!*

Te drabaras maj but!

Evanghelia pala o

Matei

rromani (dialectul ursarilor) - română

Printisardo catar e
Societatea Biblică Interconfesională
anda-i România
Bucureşti - 1996

3.6 Rekapitulàcia

1. Keren i deskripcia tumare phralesqi/ phenăqi/ amalesqi/ amalinăqi, sikavindoj star fizika karakteristike thaj star morala karakteristike:

fizika karakteristike	morala karakteristike

2. Xramosaren, anθ-o telutno tabelo, o anav trine kolegurenqo. Xramosaren po trin adzektivura, save sikaven sar si kadala kolegură!

o anav	adzektivura save sikaven sar si o kolego		

3. Thon po jekh adzektivo pasal e dine substantivura, palal o modelo: *terno rrom*.

.....bori chavo
..... boră chave
..... bar barr
..... bară barra
.....phen phral
.....phenă phrala

4. Thon pasal dine adzektivura po jekh trebutno substantivo, dikhindoj lenqo gendero thaj lenqo gin!

užo	uži	uže
baro	bari.....	bare.....
but	kuć	šukar.....

5. Xramosaren anθ-o telutno tabèlo e trebutne adžektivură thaj substantivură!

o gèndero	o gin	o adžektivo	o substantivo
muršikano	jekhipen		
zuvlikano	jekhipen		
muršikano	butipen		
zuvlikano	butipen		

6. Roden anθ-o trinto kapitulo anθar kadava lil e informácie mangle anθ-o telutno tabèlo!

o titulo e narativo tekstosqo	o autòro	e personàžură

7. Anθ-jekh afišo si te avel xramosardo:

-
-
-
-

8. Thon pašal e dine vortogàme e trebutne alava.

anθa	kaj	pa
anθ-o	k-o	p-o
anθ-i	k-i	p-i
anθ-e	k-e	p-e
anθ-e	k-e	p-e
anθ-jekh	k-jekh	p-jekh

3.7 Evaluàcia

1. Xramosaren, anθ-o telutno tabèlo, o anav trine zenenqo anθar tiri famìlia. Xramosaren po trin adžektivurà save sikaven sar si e zene!

o zeno	adžektivurà save sikaven sar si e zene		

2. Thon po jekh adžektivo pašal e dine substantivurà, palal o modèlo: *terni bori*.

..... daj dand
..... daja danda
..... rroj lil

3. Thon po jekh trebutno substantivo pašal e dine adžektivurà!

lolo	thulo	kuć
loli	thuli	šukar
lole	thule	godăver
lole	thule	tang

4. Xramosaren, anθar tèksturà kaj siklile len anθ-i trinto klàsa, e informàcie mangle anθ-o telutno tabèlo!

O tìtulo e tekstosqo	O autòro	E personàžurà

5. Thon pašal e dine vortogàme po jekh trebutno alav thaj keren lença po jekh propozìcia palal o dino modèlo!

i vortogràma	i kerdi propozìcia e vortogramaça
<p>p-o drom anθ-o p-i k-e</p>	<p><u>P-o drom</u> maladilem mirre siklărnaça. </p>

K-I ŠKÒLA VI KHERE SIKLŎVAS GODĀVER KAJ TE OVAS!

4.1. I zor thaj i godĭ

- ✓ So si o pronòmbro
- ✓ E pronombrosqo gin thaj zeno

4.2. Sar si o nasulipen

- ✓ So si o vèrbo/ i kernavni
- ✓ O gin e verbosqo

4.3. E štar kàise

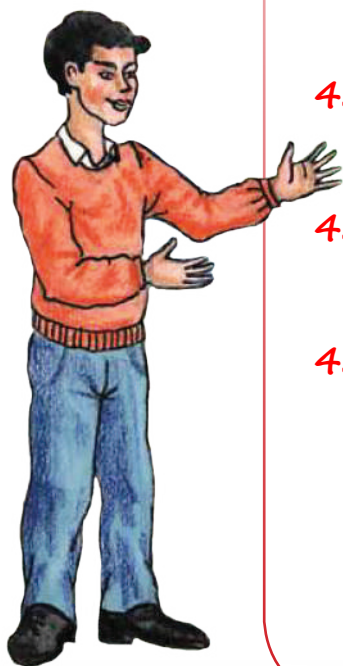
- ✓ E puntuaciaqe sèmnură

4.4. I paramìci le trine alavenqi

- ✓ O familiàro mangipen

4.5. Naisarimata thaj patĭvipnasqe alava

- ✓ Sar astaras, ingeras thaj agorisaras o vakăripen
- ✓ O imèjlo

4.1 I zor thaj i godi

Jekhvar, sasas duj lahe amala. Von sasas lahe *butrne* thaj barvale. Sasas len *sajekh* khera, grasta, vurdon thaj, butvar, kerenas buti khethanes. Akana, o Stadiàn sasas jekh manu uo, thulo thaj zoralo, thaj o Fabiàn sasas maj sano thaj maj tikno, *ama* but maj godver. An-jekh ds avel lenhe jekh raj thaj phenel lene:

– Me kamav te vazdav jekh kher thaj kamav te anav *niste* rukha anar o ve. Dikhav kaj si tumen grasta thaj vurdon. Kana anen mane lahe rukha anar o več, me *dav tumen* p-o jekh *glbeno* va pan rukha.

– Mito! phenen l duj amala.

Texarinar, telren o Stadiàn thaj o Fabiàn an-o več te anen rukha. Akana, o Stadiàn, maj zoralo, hinds maj sigo l rukha thaj phenel karing o Fabiàn:

– Dikhes, phrala, so kadja bari buti k tu san maj godver, kana na-i tut zor? i kana hinesa tu pan rukha, me hinava ds thaj lva duj glbenur kaar o raj.

O Fabiàn *i* phends khan.

Rte, kana telrdine anar o več, o vurdon e Stadianoso, *pharipnasar*, phagel pes thaj savorre kašta peren p-o drom. Akana, o Fabiàn, asaindoj, phenel:

– Dikh vi tu, phrala, sar ni i zor na si bari buti, kana na-i tut *dsta* godi! Kas te avel cipen?

(*palal o upter Borkoj*)

Lava maškar lava...

ama – tha`, thaj
dës – dïves

butârne – manuša
kaj keren buti but
sajekh – save
mizon, miazoven,
idëntiko, mizutne

nište – varesode, varesave
dav tumen – dav tumenqe
gâlbeno – jekh sovnaakutno lovo
çi – na, ni
pharipnasθar- anθar o pharipen
dòsta – na but, na çira/ zàlaga,
sode trebal

Puçhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazïkanes!
4. Sar sasas le duj amala?
5. Sar sikavelas o Stadiàn?
6. Sar sikavelas o Fabiàn?
7. So phendäs lenqe o raj?
8. Kana thaj kaj telärde le duj amala?
9. Kon çhinelas kašta maj sigo?
10. Sar ašardäs pes o Stadiàn karing o Fabiàn?
11. So sas p-o drom, räte?
12. So phendäs, akana, o Fabiàn le Stadianosqe?
13. Tume, sar patän? Si laçhes te asas varekasθar vaj na?

Te siklõvas khethanes!

O zenujno pronòmbro

a) So si o pronòmbro?

Te drabaras e propozicie!

<u>O Stadiàn</u> sasas jekh manuš uço.	<u>Vov</u> sasas jekh manuš uço.
<u>I Alèsia</u> si lesqi maškarutni çhaj.	<u>Voj</u> si lesqi maškarutni çhaj.
<u>E amala</u> sasas laçhe butârne thaj barvale.	<u>Von</u> sasas laçhe butârne thaj barvale.
<u>E çhaja</u> zan k-i škòla.	<u>Von</u> zan k-i škòla.

E substantivurä anθar e dine propozicie (*o Stadiàn*, *i Alèsia*, *e amala* thaj *e çhaja*) sas paruvde avere alavença (*vov*, *voj*, *von*) bi kaj te avel paruvdo e propozicienqo xatäripen. **Kadala alava si sarnavnä vaj pronòmbnurä.**

O pronòmbro si e vakäripnasqi rig kaj inkerel o than jekhe substantivosqo.

Si zenujne pronòmbnurä e alava: me, tu, vov, voj, ame, tume, von.

Te dikhas save si e zënutne sarnavnă!

me	o zëno savo vakărel
tu	o zëno kaça vakărel pes
vov	o zëno palal kasþe vakărel pes
voj	i zëni palal kasþe vakărel pes

ame	e zëne save vakăren
tume	e zëne kaça vakărel pes
von	e zëne palal kasþe vakărel pes

b) E pronombrosqo gin thaj zëno

Te drabaras e dine propozicie!

- **Me** som siklövno anþ-i trinto klăsa.
- **Tu** san mirro maj laçho amal.
- **Vov** si lesqo pàpus.
- **Voj** si amari bibi.
- **Ame** sam anþar o fôros Oràdea.
- **Tume** san lenqe phrala?
- **Von** si butărne çhave.
- **Von** si şukar thaj godăver çhaja.

E zënutne pronòmbrură **me**, **tu**, **vov**, **voj** anavăren jekh kòrkorro zëno. Von si ka-o gin: **jekhipen**.

E zënutne pronòmbrură **ame**, **tume**, **von** anavăren maj but zëne. Von si ka-o gin: **butipen**.

E zënutne pronòmbrură si len trin zëne. Kadala si:

- o jekhto zëno: **me** thaj **ame**;
- o dujto zëno: **tu** thaj **tume**;
- o trinto zëno: **vov/voj** thaj **von**.

O jekhipen				O butipen		
I-to	II-to	III-to	III-to	I-to	II-to	III-to
me	tu	vov	voj	ame	tume	von

So zanav, so na zanav? Po şukar te siklövav!

1. Pheren e çúce thana e trebutne alavença!

- O pronòmbro si e rig kaj inkereljekhe
- E zënutne pronòmbrură ka-o gin jekhipen si,,
....., thaj

- E zënutne pronòmbrură ka-o gin butipen si,, thaj

2. Pheren o telutno tabèlo e trebutne zënutne pronombrença!

	o zëno savo vakărel
	o zëno kaça vakărel pes
	o zëno palal kasþe vakărel pes
	i zëni palal kasþe vakărel pes

	e zëne save vakăren
	e zëne kaça vakărel pes
	e zëne palal kasþe vakărel pes

3. Roden anθ-o t ksto „I zor thaj i godi” trin zenutne sarnavn  thaj xramosaren kaj savo gin thaj zeno si von!

o pronòmbro	o zeno	o gin

4. Xramosaren, anθ-o telutno tab lo, o titulo, o autòro thaj e person zur  e tekstosqe „I zor thaj i godi”!

O titulo	O autòro	E person�zur�

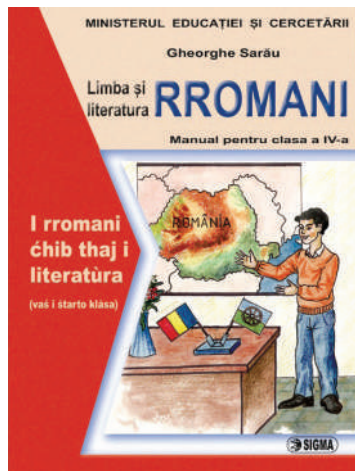
Žanesas kaj...?

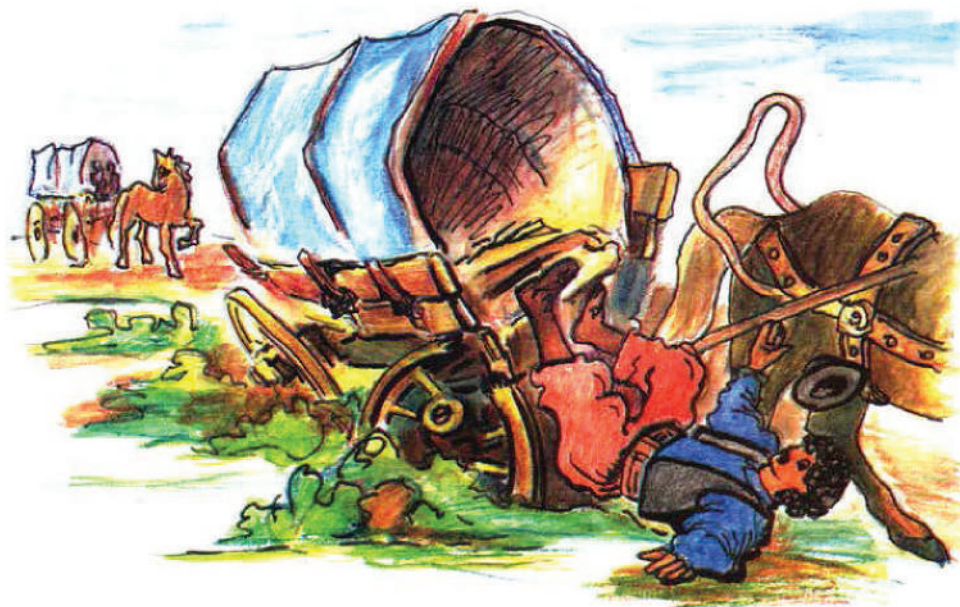
Te sikl vas varesode phenimata palal **o ašaripen!**

- Kon ašarel pes k rkorro, rovela k rkorro.
- Ašarindoj kodoles, kaj ašarel tut, sa tut ašares tut.
- O ašaripen kerel e la he manušes maj la ho thaj e nasule manušes maj nasul.
- O ašaripen thaj o šax si la he, tha` s-ol duj phut ren.

Te drabaras maj but!

4.2 Sar si o nasulipen

Murro kak si but phuro. Les si les oxtovardeš thaj panz berša thaj, butivar, rătăthe, bešel thaj phenel amenqe, le nepoturenqe, po jekh paramiči anθar lesqo ternipen. Phenava vi tumenqe jekh paramiči, te dikhen vi tume, sar, butvar, o Nasulipen, savo kamas te keras les averesqe, *iril pes* karing amenθe!

Amenθe, anθ-o amaro gav, sasas jekh barvalo rrom, saves sasas les jekh kòrkorro čhavo. O rrom kamelas but pesqe čhaves, kaj sas but godáver, šukar thaj but prinzardo bašavno anθar o akordiòno. Kana o čhavo kerdàs biš thaj trin berša, sar avelas khere, p-o drom, phaglàs pes o vurdon thaj o čhavo pelàs tele thaj mulàs.

Andine les khere e rroma thaj, sar či sasas *sastårno* anθ-o gav, *dikhline* les savorre aj phende kaj si mulo, thaj *praxosarde les*. But dukh thaj but asvinà čhorde atùnć pesqo dad, pesqi daj, savorre. Kana von praxosarde les, *thovdine* pašal lesθe vi o akordiòno, tha' vi jekh šukar sumnakutni bricàra thaj trin bare angrustika p-e lesqe naja.

Rătăthe, palal o praxomos, duj čora anθar o gav, so godišaren thaj vakären pen von? Te zan te putaren o *limòri* thaj te lien o akordiòno vi le sumnakutne angrustà, kaj, dikh, vi kadja, phenenas von, so te kerel o mulo lença?

K-o maškar e rătăqo, zan e čora te xunaven i xiv, putaren e *mulesqo moxton* thaj so te dikhen? Vazdel pes o mulo thaj ... pučhel len:

– So si kathe, phralalen, kaj sem me?

E čora but *darajnile* thaj, phares, izdranindo, xuten anθar i xiv thaj našen. O čhavo - savo či sas, éacés, mulo, aj sas anθ-jekh *klìniko meripen* - inklislo thaj gelàs pesqe khere.

But vaxt pal' kodoja, o dad, but lošalo, rodias e čoren te naisarel lenqe, tha' khonik či maj zanglàs nić na maj šundàs khanć lenθar...

Akana, o pučhipen si: Sas lačhes so kerde e duj čora?

(palal o *Žufter Borkoj*)

Lava maškar lava...

butivar – butvar
iril pes – amboldel pes
(o) sastärno – (o)
sastäri, (o) dòktoro
dikhline – (von) dikhle

praxosarde les – thovde les anθ-o
murmùnto/ limori

thovdine – thovde, čhovde, čhude, čhutine
(o) limòri – (e) mulesqi xiv
(i) limorlin – e mulenqo than, kaj sine
praxosarde/ praxome
daranile – darajile, trašanile, trašajile
(o) klìniko meripen – (o) xoxavno
meripen

Púchimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Palal sosθe vakärel kadaja paramiči?
5. Kasqo sasas o čhavo?
6. So sasas o čhavo?
7. So sas kana vov peläs tele anθar o vurdon?
8. So thovdine pašal lesθe kana praxosarde les?
9. So sas k-o limori, räθe, kana e čora putarde e mulesqo moxton?
10. So kerde e čora thaj kaj geläs o sas mulo?
11. Arakhläs o dad le ternesqo le duje čoren?
12. Sosθar rodindäs len?
13. So aštil te avel maj nasul? Kaj e čora pharavdine e mulesqo moxton vaj kaj o čhavo aštilas te ačhel praxome?
14. Tume sar phenen, sar godisaren?

Te siklõvas khethanes!

1. So si o vèrbo/ i kernavni?

Te drabaras e dine propozicie!

- O čhavo **geläs** pesqe khere.
- Murro kak **bešel** thaj phenel amenqe jekh paramiči.
- Anθ-o amaro gav **sas** jekh barvalo rrom.

So sikaven e alava telal save si cirdini jekh linia?

- o alav **geläs**, anθar i jekhto propozicia, sikavel i àkcia/ o keripen;
- o alav **bešel**, anθar i dujto propozicia, sikavel o bešipen;
- o alav **sas**, anθar i trinto propozicia, sikavel o keripen o isipen/ i eksistència;

O vèrbo si e vakäripnasqi rig kaj sikavel **i àkcia**, **o bešipen** thaj **o isipen**.

- kernavnä save sikaven i **àkcia**: zal, anel, kerel, kinel, drabarel th.a.
- kernavnä kaj sikaven o **bešipen**: bešel, asal, rovel, rušel th.a.
- kernavnä kaj sikaven o **isipen**: (i)si, eksistisarel

2. O gin e verbosqo

Te drabaras e dine propozicie!

- O čhavo **zal** k-i škòla. —→ **Vov zal** k-i škòla. (trinto zeno, **jekhipen**)
- E čhave **zan** k-i škòla. —→ **Von zan** k-i škòla. (trinto zeno, **butipen**)

O vèrbo paruvèl pesqi fòrma palal o gin. Sode zene keren i àkcia?

- o vèrbo (vov) **zal** si ka-o gin **jekhipen**: jekh zeno kerel i àkcia;
- o vèrbo (von) **zan** si ka-o gin **butipen**: maj but zene keren i àkcia.

Te dikhas sar paruvèl pesqi fòrma **o vèrbo/ i kernavni „si“** ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, ka-e savorre siklile zene!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „si“
jekhipen	I-to	me	sem/ sīm/ som/ hom
	II-to	tu	san/ han
	III-to muršikano	vov	si/ hin
	III-to zuvlikano	voj	si/ hin
butipen	I-to	ame	sam/ ham
	II-to	tume	sen/ san/ han
	III-to	von	si/ sine/ hine

Te dikhas sar **o vèrbo/ i kernavni „kerel“** paruvèl pesqi fòrma ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, ka-e savorre siklile zene!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „kerel“
jekhipen	I-to	me	kerav
	II-to	tu	keres
	III-to muršikano	vov	kerel
	III-to zuvlikano	voj	kerel
butipen	I-to	ame	keras
	II-to	tume	keren
	III-to	von	keren

Te dikhas sar **o vërbo/ i kernavni „3al“** paravel pesqi fërma ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, ka-e savorre siklile zene!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vërbo „3al“
jekhipen	I-to	me	3av
	II-to	tu	3as
	III-to muršikano	vov	3al
	III-to zuvlikano	voj	3al
butipen	I-to	ame	3as
	II-to	tume	3an
	III-to	von	3an

So zanav, so na zanav? Po šukar te siklövav!

1. Pheren e ćuće thana e trebutne alavenća!

- O vërbo si e vakãripnasqi kaj sikavel i , o thaj o
- o vërbo **gelãs** sikavel **bešel** sikavel **sas** sikavel
- O vërbo paravel pesqi fërma palal o

2. Xramosaren anθ-o telutno tabèlo e trebutne fërme vaš o vërbo „si“! Maj xramosaren po jekh alav kaj te keren jekh propozicia!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vërbo „si“	aver alav
jekhipen	I-to	me	som	baxtalo
	II-to	tu		
	III-to muršikano	vov		
	III-to zuvlikano	voj		
butipen	I-to	ame		
	II-to	tume		
	III-to	von		

3. Xramosaren anθ-o telutno tabèlo e trebutne fòrme vaś e vèrbură „zanel” thaj „xal”!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „zanel”	o vèrbo „xal”
jekhipen	I-to	me	znav	xav
	II-to	tu		
	III-to murśikano	vov		
	III-to zuvlikano	voj		
butipen	I-to	ame		
	II-to	tume		
	III-to	von		

Zanesas kaj...?

1. K-aśti te sikavas jekh negàcia, ame phenas kadja: **na, ni, íi, nić!**
2. Butvar, ame - kana sam pućhle te keras vareso - ame sikavas amari afirmàcia kadja: **Sar te na?**
3. K-aśti te sikavas jekh afirmàcia, ame phenas kadja: **va, ova, tam, tàmi, ja, koja, kova, kadja, e!**
4. Te siklòvas varesode phenimata palal o **ćor/ ćoripen!**
 - *O ćor e ćoresθar siklòvel.*
 - *O ćor kaj na si astardo si ćaćo balamno. Po śukar te na ćoras!*
 - *O ćor daral/ traśal e ćoresθar.*
 - *Kana ćordān jekhvar, san ćor vaś savorro tiro zivipen.*
 - *O ćor anθar o kher si phares te arakhes les.*
 - *Kon ćorel adēs jekh anro, texara ćorel jekh guruv.*

Te drabaras maj but!

4.3 E štar kaise

Jekhvar, jekh manus kamlās te dikhel sar si lesqe čhave: o Mاريو, o Sorin, o Aron thaj o Florin. Akhardās len *texarinθe* pesθe thaj dinās *sarkonesqe* po jekh *kaisa*. Palal kadaja, o manus gelās p-o kīmpo, mukhindoј pesqe čhaven te keren penqe butā thaj te nakhaven penqo dīves sar kamen von. Rātāqe, kana avilās palpale, o manus akhardās pesqe štare čhaven thaj pučhlās len:

– Mاريو, phen manqe so kerdān tire kaisača?

– So te kerav, mirro dadorro, xalem la thaj naisarav tuqe. Sas but lači. Lōm, palal kodoja, o sūmburo, *čhovdem* les anθ-i phuv palal o kher, *tindārдем* o than thaj ažukerav te barōl kothe jekh šukar thaj *pherrvali* kaisalin.

– Mišto kerdān, mirro čhavo, me patāv zorales kaj aresesa jekh lačo *xulaj*.

– Haj tu, phendās karing o Sorin, so kerdān tire kaisača?

– Xalem la. Sas but lači, peki...

– Thaj palal kodoja?

– Čhudindem laqo sūmburo thaj gelem dajaθe te maj mangav aver kaise, ke na sas manqe dōsta jekh kaisa.

– Mirrea čhavea, phendās o dad *rušača* anθ-o *vak*, te dikhes te na areses jekh *bičajlo* manus ke „o bičajlo maj but xasarel thaj o khandino maj but našel”.

– Tuqe, čajlās tuqe i kaisa, sas lači?

– Na zanav, phenel o Aron.

– Sar na zanes, so kerdān lača?

– Bikindem la. Gelem lača k-i diz thaj dinem la vaš duj gālbenurā. Dikh e love!

– Čhavea, tu aresesa baro bikinitōri, tha` dikh ke na sa si bikinimasqe anθ-o *zivipen*; maj zorales, na si bikinipnasqe e butā xudinde tire dadenθar.

K-o agor, o manus pučhlās vi le Florinos, e maj tikne čhaves:

- Tha` tuqe *placajlās* tuqe i kaisa?
- Nić me na zanav, dadea!
- Sar? Vi tu bikindān la?
- Na, dadea! Me gelem te dikhav mirre amales savo si nasvalo thaj ingerdem la lesqe. Vov lošardilās but kaj dinōm la lesqe thaj but naisardās manqe.
- Rovindoj, o dad lias e čhaves pe čanga thaj phendās lesqe:
- Na zanav so keresa tu anθ-o tiro zivipen, tha` so zanav si kaj tu avesa jekh laćho manuś thaj kadaja si i maj importānto buti.

(*adaptacia thaj amboldipen kerde kaθar i Noemi Kordovan palal o Leon Magdan*)

Lava maśkar lava...

texarinθe – javināθe,
ranināθe, de rāno
sarkonesqe – svāko
zenesqe
kaisa – zērzero

čhovdem – thovdem

tindārdem – kingārel, del pani

pherrvali – kaj kerel but pherra, frūkturā
xulaj – o raj e phuvāqo, e bare kheresqo
ruśaça – xolāça
vak – glāso, krīlo
bićajlo – kon na ćajlōl pes nijekhvar
zivipen – trājō
placajlās – ćajlilās

Pučhimata aj mangimata kaj tēksto

1. Drabaren o tēksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tēksto gazikanes!
4. So kamlās te dikhel o manuś?
5. Sode čhave sas le manuśes?
6. Save si e čhavenqe anava?
7. So dinās o manuś pesqe čhavenqe texarināθe?
8. So kerdās o manuś rāte, kana avilās palpale khere?
9. So kerdās o Mārio la kaisaça?
10. So patāl o manuś kaj aresela o Mārio?
11. So kerdās o Sorin la kaisaça?
12. Sosθar ruślās o dad, kana aśundās so kerdās o Sorin?
13. So kerdās o Aron la kaisaça? So trebal vov te siklōvel palal o zivipen?
14. So kerdās o Florin la kaisaça?
15. So kerdās o dad, kana aśundās so kerdās o Florin la kaisaça?

Te siklōvas khethanes!

E puntuaciaqe sēmnrā

Te drabaras e dine maj tele propozicie palal i trebutni intonacia!

- *Gelem laça k-i diz thaj dinem la vaś duj gālbenurā.*

K-o agor kadala propoziciaqo si amen (.) **viram/ pūnkto**. Anθar kadaja propozicia del pes jekh informacia.

- – *Màrio, phen manqe so kerdån tire kaisaçã?*

K-o agor kadala propoziciao si amen (?) **puçhipnasqo sèmno**. Anθar kadaja propozicia mangel pes jekh informàcia.

- *Niç me na zanav, dadea!*

K-o agor kadala propoziciao si amen (!) **akharipnasqo sèmno**. Anθar kadaja propozicia sikavel pes varekasqo çingardipen/ akharipen.

- *Mirrea çhavea, te dikhes te na areses jekh biçajlo manus!*
- *Jekh manus kamlås te dikhel sar si lesqe çhave: o Màrio, o Sorin, o Aron thaj o Florin.*

Anθ-e oprutne duj propozicie si amen trin (,) **kòme**: i jekhto xulavel jekh akhardo alav thaj kolaver alava anθar i propozicia; e kolaver duj kòme xulaven e alava anθar jekh ginavipen/ enumeràcia.

- *O manus akhardås pesqe štare çhaven thaj puçhlås len:*
- *O dad kindås: ambrola, drakha thaj phabaja.*

Anθ-e oprutne duj propozicie si amen (:)**duj virama**: anθ-i jekhto propozicia sikaven so palal lenθe si te aven varekasqe alava; anθ-i dujto propozicia sikavel so palal lenθe avel jekh ginavipen/ enumeràcia.

- – *Sar na zanes, so kerdån laça?*

K-o astaripen/ ãirdipen e propoziciao si (-) **e dialogosqi/ vakãripnasqi linia**. Voj sikavel so palal laθe aven varekasqe alava.

Si te zanas kadala **puntuaciaqe sèmnurã**:

O viram/ o pùnkto (.) - sikavel so anθar i phendi propozicia del pes jekh informàcia.

E puçhipnasqo sèmno (?) - sikavel so anθar i phendi propozicia mangel pes jekh informàcia.

E akharipnasqo sèmno (!) - utilizisarel pes vaş jekh salùto/ pativdinipen, jekh mangipen, jekh svàto thaj aver.

E dialogosqi linia (-) - sikavel kaj atùnç vakãrel varekon.

I kòma (,) - thol pes kana kerel pes jekh enumeràcia/ ginavipen; sa kadja - palal vaj anglal e akharipnasqo alav.

E duj virama (:) - xramosaren pen kana kamas te keras jekh ginavipen vaj kana trebal te aven e alava jekhe vakãrnesqe.

So zanav, so na zanav? Po şukar te siklövav!

1. Pheren e çuçe thana e trebutne alavença!

- *O pùnkto sikavel so anθar i phendi propozicia del pes jekh*
- *E sèmno sikavel so anθar i phendi propozicia mangel pes jekh informàcia.*
- *E akharipnasqo sèmno utilizisarel pes vaş jekh thaj*

2. Keren po jekh propozicia, savi te avel la k-o agor:

- **pùnkto:**
- **puçhipnasqo sèmno:**
- **akharipnasqo sèmno:**

Zanesas kaj...?

1. Te dikhas varesode lila palal save ašti te siklõvas o rromano alfabèto:

- O lil „ABC. Anglutno lil” inklistās anθ-o berš 2001, k-i Editūra Veritas, xamosardo kaθar i Mihaela Zätreaņu, konsultànto thaj redàktoro sas o George Saräu.

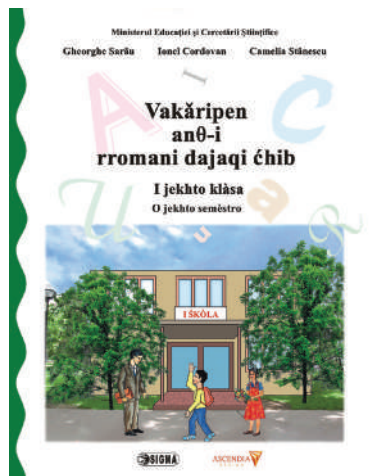
● Anθ-o berš 2001, inklistās o lil „Mirri čhib, i rromani [Limba mea, limba rromani; abecedar]” xamosardo kaθar i Pàula Mailat, i Òlga Mårkuš thaj i Mirèna Čonka, k-i Editūra ACADEMPRINT, redàktoro thaj referènto isindoj o o George Saräu.

● Anθ-o berš 2015, O Geòrge Saräu, o Jonel Kordovan thaj i Kamelia Stånescu, ankalavde, k-i Editūra Sigma, o pustik „Vakåripen anθ-i rromani dajaqi čhib. I jekhto klåsa (duj volùmurå)”. Anθ-i digitålo fõrma ašunel pes o vak le Danielosqo le Petrilasqo, haj e dikhimata sas kerde kaθar e rromane rangårne o Eugen Raportòro thaj o Mariån Pètre.

2. Te siklõvas varesode phenimata palal **i pativ karing amaro dad/ amari daj!**

- Kana xamos an-tiro muj thos, ma te bistres la deja vi le dades!
- Ma te avel maj paše tuqe o gad; i raxami si tuqe i daj thaj o dad!
- De pativ tire phuren, ma siklår tu len, kaj sigeder saståres le mulen desar te reses te siklåres tu len!
- Dikh sar des pativ tire phuren, kadja vi tire čhave tuça ka keren!
- Jekh daj šaj te barårel deše čhaven, ma si te bistren von la te inkeren!
- So siklilån kana pilån čući inkerel sa tiro zivipen.
- O bikamipen bijanel bikamipen.
- Kana zal tuqe but lačhes, te na bistares tire dades thaj tire daja!
- I baxt inlkõl anθ-o drom kodolesqe kaj rodel la.
- Nijekhvar na čhude tire amales vaš jekh nevo amal!
- Phen manqe kaça phires, kaj te phenav tuqe kon san!
- Sar phiraves tut tire dadença, kadja phiravena pen tire čhave tuça!

Te drabaras maj but!

4.4 I paramiçi le trine alavenqi

Mangav tut şukar!
Naisarav tuqe!
Kamav tut!

Jekh çhavorro, e saves akharen les Áleks, geläs anθ-jekh dıves k-i škòla. P-o drom, *arakhadiläs* pesqe amaleça, le Danoça, saves sas les jekh nevi bicikla.

- Hej, Danea, des vi manqe i bicikla?
- Na! Si nùmaj mirri! Na dav la khanikasqe!
- Na maj vakärav tuça nijekhvar! phendäs o Áleks.
- Niç te na vakäres! thaj geläs-θar *phukärdo* p-i bicikla.

O Áleks geläs ruşlo khere, tha` kana aresläs, o şukar *sung* e gudle manrresqo kerdo e mamäθar loşalärdäs les. Beşläs tele k-i *meselin* thaj xaläs sig bi te liel säma kaj i mämä dikhläs karing lesθe ruşli. Palal kodoja, geläs kaθar i meselin bi te phenel e mamäqe khanç. Rätäθe, kana beşelas anθ-o sovthan, aşundäs pesqe manušen kaj vakärenas palal e *pharimata* kaj si len khere.

– Hmmm, kamavas te avel jekh *magikano*, drabardo alav - sar „Abrakadäbra” vaj „Hòkus - Pòkus” -, kaj te kerel le Danos te del man i bicikla, te loşarärel la mamä thaj te kerel te na maj avel mirre dades vi mirre daja pharimata.

Thaj, godşarinqoj kadalenθe, liläs les o suno. Anθ-i kodoja räti, dikhläs anθa suno pesqe *päzitori* le *parne phakales*:

– Áleks, kaj te šaj nakhes sa kadala pharimata, na si nùmaj jekh alav, si trin alava: „*Mangav tut şukar!*”, „*Naisarav tuqe!*”, „*Jubinav tut!*”. Zumav te phenes len thaj sa avela mišto!

– So şukar sas o parno phakalo, e Devlesqo tradino! Ażukerav te kerav so phendäs vov! - godisardäs pes o Áleks. Kana boldäs pes k-i škòla, palem arakhadiläs le Danoça, thaj *amalikanes* dias les „Laçho dıves!”.

– Patänilem kaj san ruşlo, xoläme p-e manθe! - phendäs o Dan.

– Na, i bicikla si tiri, thaj ćacipnasθe šaj kaj te keres so kames tu laça. Na ruşavas te mukhesas vi man te phiravav man laça, „*Mangav tut şukar!*”. Le Danos ćajliläs les so aşundäs thaj dinäs i bicikla le Aleksosqe.

Maj palal, o Áleks dias palpale e bicikla e Danosqe thaj geläs khere, kaj lesqi mämä ażukerdäs les e xabeneça p-i meselin. *Kadaja dàta* beşläs pesqe mamäça thaj puçhläs la:

– Mamie, sosθar sanas ruşli iz?

– Kaj na *unkliläs* manqe *mišto* o *gudlo manrorro!*

– Me patäv kaj sas but laçho, thaj „*Naisarav tuqe!*” vaş lesqe.

Aşunindoj kadala, i mämä *asandäs*.

Ratäθe, o Áleks geläs k-i pesqi daj thaj phendäs laqe:

– Dajorrie, zanav kaj tut vi le dades si tumen pharimata, tha` kamlòm nùmaj te phenav tuqe: „*Jubinav tut!*”.

– Vi me jubinav tut! Akana, haj, za thaj thov tut te soves! - phendäs i daj kamipnaça.

Çhavalen, inkeren godäθe te *utilizisaren*, te vakären kadala trin magikane, drabarde alava: „*Mangav tut şukar!*”, „*Naisarav tuqe!*” thaj „*Kamav tut!*”, kodolesqe kaj vastdena tumen but anθ-o tumaro zivipen.

(*adaptàcia thaj amboldipen kerde kaθar i Noemi Kordovan palal o Leon Magdan*)

Lava maškar lava...

araxhadilās – maladilās
phukārdo – phutārdo,
barikano
sung – lačo khand
meselin – sìnìa

pharimata – problème, pučhimata, maràzurã
màgikano – drabardo
pãzitori – arakhalo, arakhno
parne phakales – àngelos, e Devlesqo
tradino/ bičhaldo

mangav – rugiv, molinav
jubinav – kamav, čajlöl man
amalikanes – sar jekh lačo amal
utilizisaren – labären
unklilās mišto – inklistās mišto, kerdilās mišto
gudlo manrorro – kolàko, gudlo manro
pherdo akhorença, makoça, rahàto
asandās - asanilās
kadaja dàta – kadja var, akana, anθ-o
kadava vaxt

Pučhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kon gelās k-i škòla?
5. So sasas le Danos?
6. Dās o Dan i bicikla le Aleksos?
7. So kerdās o Áleks kana areslās khere?
8. Sar dikhlās i màmi karing Áleks?
9. Palal so ašundās o Áleks kaj vakären pesqe manuša?
10. Sosθar, sosqe kamelas o Áleks te vakärel e drabarde lava?
11. Kas diklās o Áleks anθ-e pesqo suno thaj so phendās vov lesqe?
12. Kana o Áleks boldās pes k-i škòla, dias lesqe o Dan i bicikla? Sosθar?
13. So phendās o Áleks e mamäqe vaš o gudlo manrorro?
14. Sar sas i daj palal so o Áleks phendās laqe „Jubinav tut!”?
15. So si te inkeren godäthe tume, e čhave anθar kadaja paramiči?

Te siklòvas khethanes!

O familiàro mangipen

Te drabaras e dine propozicie!

- Dadea, ***mangav tut te phenes manqe*** maj but butã palal e rroma!
- Daje, ***mukh man te vastdav tuqe*** te užäres, te lačhares o kher!
- Marinea, ***šaj te phenes manqe***, sode si o chàso?

Anθ-e s-ol trin propozicie, e alava telal save si cirdini jekh linia sikaven jekh familiàro mangipen: *mangav tut te phenes manqe*, *mukh man te vastdav tuqe*, *šaj te phenes manqe*.

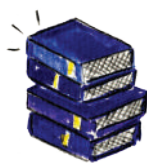
Keras jekh familiàro mangipen:

- e zenenqe anθar amari familia;
- e zenenqe save prinzaras len;
- amare amalenqe.

Kaj te avas xatârde, amaro mangipen si te avel laçhes phendo, te alosaras e trebutne vakâripnasqe formûle:

- Mangav tut te...
- Mangav tut şukar te...
- Rugiv tut te...
- Şaj te...
- D-aşti te...
- Mukh man te...
- Şaj te mukhes man te...
- Ker manqe o laçhipen te...

So zanav, so na zanav? Po şukar te siklôvav!

1. So si o familiâro mangipen? Kasqe keras jekh familiâro mangipen?
2. Xramosaren trin vakâripnasqe formûle vaş o familiâro mangipen!
3. Xulaven tumen an-ştar grupe! Sarkon grupa si te xramosarel, anθ-e panz minùtură, e maj but vakâripnasqe formûle vaş o familiâro mangipen. Prezentisaren tumare kolegurenqe tumari buti!

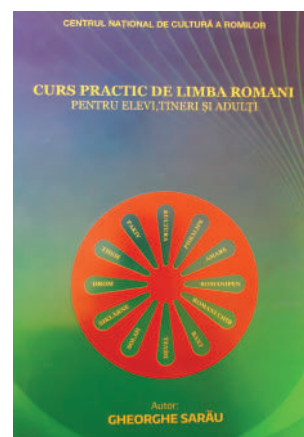
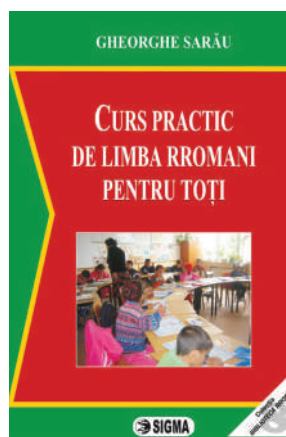
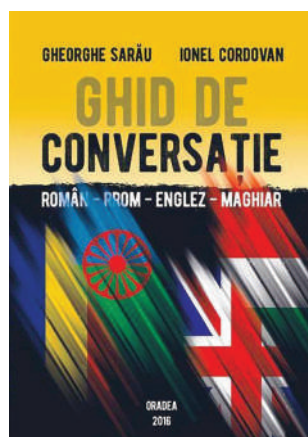
Zanesas kaj...?

Te siklôvas varesode phenimata palal **i pativ**!

- *Jekh pativalo salùto del bari loş!*
- *Kames/ jubisares/ dukhal tut çacipnasqe kodolesθar kaj des les pativ.*
- *Kaj te xudes/ kides pativ, si te des pativ.*
- *Khanç na si maj zungalo sar i pativ dini daraθar/ traşaθar!*
- *Ma te aves amal e manuşeça, saves n-aşti te des les pativ!*
- *De pativ tire dadesqe thaj tire dajaqe, kaj te zives but thaj laçhes p-i phuv!*
- *Mar thaj putarela pes tuqe o udar, mang thaj dela pes tuqe, rode thaj arakhesa!*
- *Kon zanel sar te mangel – kodova, çacés, xudela!*

Te drabaras maj but!

4.5 Naisarimata thaj pativipnasqe lava

Anθ-o zivipen *ma te bistres*
„Lačo dīves!” te phenes!
Vaj „Mišto arakhlem tumen”!
„Mišto arakhlem tut”! - phenen!

Kana inklōl o kham aj *avri des*
„Lači *texarin!*” si te phenes!
Vaj „Lači ranin!”, „Lači javin!”
Sa kadala lava lače, gudle si!

Te varekon vareso del tuqe
Ma bistar te *naisares* lesqe:
„Nais tuqe!”, „Palikerav tuqe!”
„Ov sasto!”, „T-aves sasti!”
„Oven saste-veste!”, „Ov sasti!”
Kadala lava but gudle, lače si!

Kana vareso varekasθar roden,
„Mangav tumen!” si te phenen!
„Rugisarav tumen!” vakāren!
„Mangav tut!” vaj „Rugiv tut!”
„*Molinav* tumen!”, „*Molinav* tut!”

Kana o kham zal te sovel
O čhonut inklōl, i rāt avel
„Sov Devleça!”, „Rāt lači!” phen,
Kana varekon si te zal te sovel!

„Jertis man!”, „Jertisaren amen!”
Sa vrjāma tume si te phenen,
Kana jekh doš tume keren,
Kana tume varekas ačhaven
Vareso te pučen, te mangen.

Kana varekasθar tut *durārdes*
„Devleça!” si lesqe te phenes.
„Ačh Devleça!” *kodo* phenel,
Savo kothar si te telārel
„Ža Devleça!” si te phenel
Kodova savo kothe ačhel.

(palal o Geòrge Sarāu)

Lava maškar lava...

ma – na, ni, íi
te bistres – te bistares
avri des – zas avri,
inklôves *texarin* – ranin,
javin

naisares – palikeres
molinav – mangav, rugiv, rugisarav
durârdes – mukhes, zas dur
lesðar/ laðar
kodo – kodova

Pučhimata aj mangimata kaj poezia

1. Ginaven i poezia!
2. Ambolden i poezia gazikanes!
3. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Sar si te phenas kana dikhas amen varekaça?
5. Savo salùto / patìvipnasqe lava si te phenas len texarinãthe?
6. So si te keras kana varekon del amennqe vareso? Sar amen phenas?
7. Sar phenas kana ame mangav varekasðar vareso?
8. Savo salùto das les kana avri ratövel?
9. Kana keras jekh doş, so si te mothovas?
10. So phenel o zeno kaj telârel?
11. So phenel o zeno kaj açhel?

Te siklôvas khethanes!

1. Sar astaras, ingeras thaj agorisaras jekh mujutno vakâripen?

Palal sar dikhlâm anθ-i poezia „Naisarimata thaj patìvipnasqe lava”, kana *astaras, ingeras maj dur* vaj *phandas/ agorisaras* jekh vakâripen, d-aşti te vakâras formùle vaş:

- Patìv thaj gudle lava
- Aharimata
- Mangimata
- Naisarimata
- Jertsisarimata
- Aprobàcia
- Bikamipen/ o refùzo
- Ženutne godã/ falimata
- Patâimata – Xatârimata – Isimata

a) Kana e manuša malaven pen, von den penqe patìv

- *Laçho dîves!*
- *Laçi texarin! / Laçi javin! / Laçi ranin! /*
- *Laçi rât!*
- *Mišto arkhlem tut!*
- *Dobroj tut!*

b) Palal, von puçhen pen sar von si thaj palal kodoja naisaren:

- *Sar san?*
- *Sar si tiri famìlia?*
- *So keren tire manuša?*
- *Nais tuqe, laçhes!*
- *Nais le Devlesqe, laçhes!*
- *Naisarav tumenqe, şukar!*
- *Tha`, tu sar san?*
- *Tha` tire manuša?*
- *So tume keren?*
- *Sar zan tumare butã?*
- *Sar zal tiri buti?*

c) K-o agor, si te phenas kadja:

– <i>Ža Devleça!/ Žan Devleça!</i>	– <i>Sov Devleça!</i>
– <i>Ačh Devleça!/ Ačhen Devleça!</i>	– <i>Te aven saste-veste!</i>
– <i>Răt lačhi!</i>	– <i>Baxtalo tiro/ tumaro drom!</i>
– <i>Lokhi tiri răt!</i>	– <i>Te arakhel tut/ tumen o Devel!</i>

2. O imèjlo/ o e-màjlo/ o i-mèjlo

So si te zanas palal o imèjlo/ e-màjlo/ i-màjlo?

O alav „imèjlo/ e-màjlo/ i-mèjlo” avel anθar i anglikani čhib. E alavesqo xatāripen/ sènsu si:

- i grafèma **e** – avel kajθar o alav „**elektròniko**”;
- o alav **mèjlo** – si les o sènsu „**pòsta**”.

O imèjlo si jekh elektròniko pòsta anθar savi bičhalen/ traden pen informàcie.

Jekh imèjlo ašti/ šaj avel tradino/ bičhaldo utlizisarindo/ labāriudoj:

- **o kompùtero;**
- **o telefòno;**
- **i tablèta.**

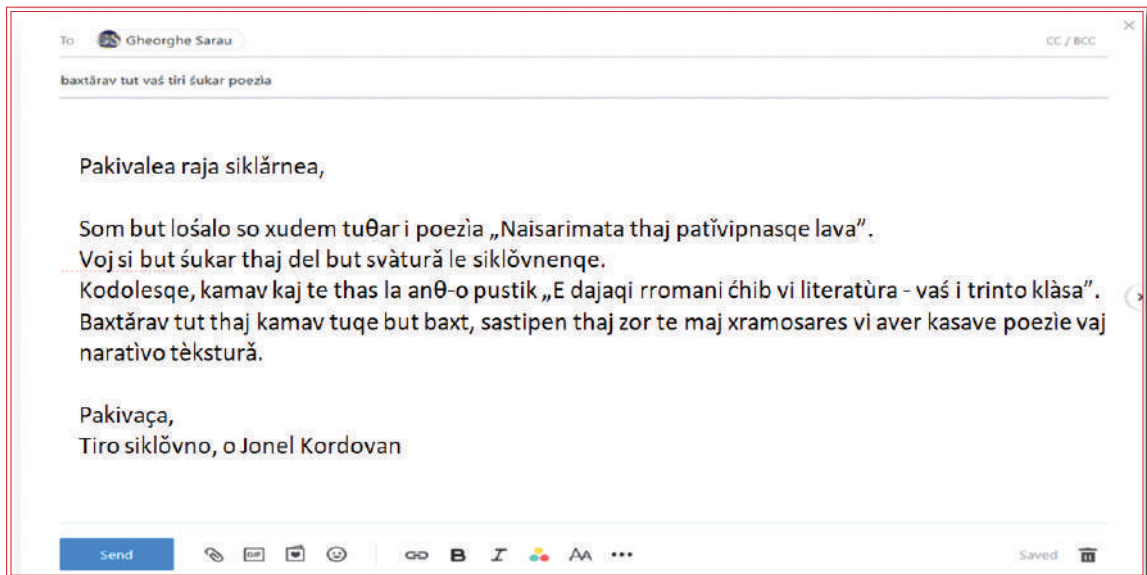
O imèjlo si jekh sigu mòdo/ čhand anθar savo šaj **te tradas informàcie.**

K-ašti te bičhalas jekh imèjlo si te avel amen jekh **imejlosqi adrèsa.**

Anθ-jekh imèjlo si te avel amen:

- **kon xramosarel o imèjlo;**
- **kasqe xramosarel pes o imèjlo;**
- **o subjèkto e imejlosqo;**
- **o mesàzo e imejlosqo.**

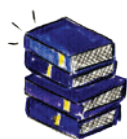
Te dikhas sar si xramosardo o telutno imèjlo!

Te zumavas te amboldas ka-e puçhimata anθar o tabèlo!

Kon tradel o imèjlo?	O imèjlo si tradino kajθar o Jonel Kordovan
Kasqe si xramosardo imèjlo?	O imèjlo si xramosardo e rajesqe profesoresqe, le Gheorghe-osqe le Saräu-osqe
Savo si o subjèkto e imejlosqo?	„Baxtärav tut vaś tiri śukar poezia”
Savo si o mesàzo e imejlosqo?	<ul style="list-style-type: none"> - O raj o Jonel Kordovan baxtärele e rajes le profesoros, le Geörges le Saräu-os, vaś i xramosardi poezia. - O Jonel Kordovan mangel kaj te thol i xramosardi poezia anθ-o lil „E dajaqi rromani çhib vi literatūra – vaś i trinto klàsa”. - O Jonel Kordovan kamel le rajesqe profesoresqe but baxt, sastipen thaj zor te maj xramosarel vi aver poezie vaj narativo tèksturã.

So zanav, so na zanav? Po śukar te siklövav!

1. Xramosaren, palal tumaro alosaripen, jekh kotor anθar i poezia!
2. Zumaven te phenen tumare alavença o ander e poeziaqo!
3. Xramosaren, anθ-o telutno tabèlo, po panz formùle, anθar savenθe aśti te astaren jekh vakäripen, ingeren maj dur o vakäripen thaj agorisaren o vakäripen!

astaripnasqe formùle	ingeripnasqe formùle	agoripnasqe formùle

4. Xramosaren jekh dialògo maśkar duj amala. Utilizisaren/ labären e siklile formùle!
5. Pheren e çuće thana e trebutne alavença!
 - O alav „imèjlo” avel anθar i çhib.
 - I grafëma e – avel kajθar o alav, haj o alav mèjlo – si les o sënso
 - O e-mailo si jekh pòsta anθar savi biçhalen pen
 - Jekh imèjlo aśti/ śaj avel tradino/ biçhaldo utlizisarindoj/ labärindoj:
6. Godisaren tumen, kaj biçhalen jekh imèjlo tumare amalenqe! Anθar lesθe mangel lesθar varesode paramiçenqe thaj poezienqe lila! Xramosaren anθ-o telutno tabèlo tumaro imèjlo!

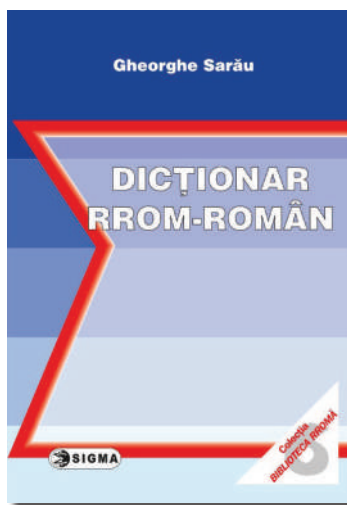
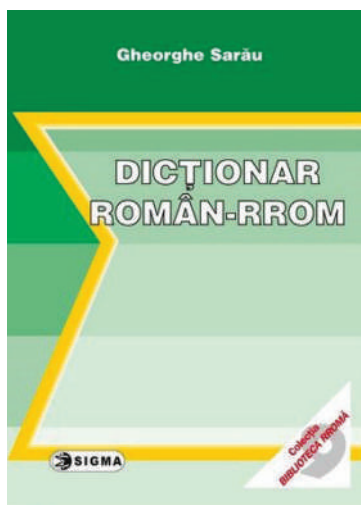
Kon tradel o imèjlo?	
Kasqe si xramosardo o imèjlo?	
Savo si o subijèkto e imejlosqo?	
Savo si o mesàzo e imejlosqo?	

Zanesas kaj...?

1. Anθ-o berś 2012, inklistās o rumunikano – rromano dikcionàro, xramosardo e universitarone siklārneshar, Geòrge Sarāu: *Dicționar român-rrom*, k-i Editūra Sigma, 288 riga/ patrinā.
2. Anθ-o berś 2006, o raj Geòrge Sarāu ankalavdās, k-i Editūra Sigma, o alavàri *Dicționar rrom-român*, kaj sas les 224 riga.
3. O maj nevo rromano alavàri sas kerdo anθ-o berś 2019: *Dicționar trilingv rrom-român- englez*, k-i Editūra e Rromane Centrosqi e Rromane Kulturaqo – o Romano Kher, xramosardo kaθar o Geòrge Sarāu (i rromani thaj i rumunikani čhib) vi amboldino kaθar i Aleksāndra Vidràsku (i anglikani čhib).

Te drabaras maj but!

4.6 Rekapitulàcia

1. Pheren o telutno tabèlo e trebutne zenutne pronombrurença!

o jekhipen				o butipen		
I-to	II-to	III-to	III-to	I-to	II-to	III-to

2. Xramosaren anθ-o telutno tabèlo e trebutne fòrme vaš o zenutno pronòmbro thaj o vèrbo „si”!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „si”
jekhipen	I-to		
	II-to		
	III-to muršikano		
	III-to zuvlikano		
butipen	I-to		
	II-to		
	III-to		

3. Xramosaren anθ-o telutno tabèlo e trebutne fòrme vaš o vèrbo „phenel”!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „phenel”
jekhipen	I-to	me	phenav
	II-to		
	III-to muršikano		
	III-to zuvlikano		
butipen	I-to		
	II-to		
	III-to		

4. Keren po jekh propozicia, savi te avel la k-o agor *pùnkto/ viram, pučhipnasqo sèmno, akharipnasqe sèmno* vaj anθ-e save te aven *kòma, duj virama, dialogosqi lìnìa*.

- **pùnkto/ viram:**
- **pučhipnasqo sèmno:**
- **akharipnasqo sèmno:**
- **kòma:**
- **duj virama:**
- **dialogosqi lìnìa:**

5. Xramosaren trin vakäripnasqe formùle vaś o familiàro mangipen!

6. Xramosaren, anθ-o telutno tabèlo, po trin formùle anθar save aśti te astaren jekh vakäripen, te ingeren les maj dur thaj te agorisaren les!

astaripnasqe formùle	ingeripnasqe formùle	agoripnasqe formùle

7. Godısaren tumen kaj si te bičhalen jekh imèjlo tumare kakosqe! Anθar lesθe naisaren lesqe vaś e paramičenqe lila, save xudån/ line len lesθar. Xramosaren anθ-o telutno tabèlo tumaro imèjlo!

Kon tradel o imèjlo?	
Kasqe si xramosardo o imèjlo?	
Savo si o subjèkto e imejlosqo?	
Savo si o mesàžo e imejlosqo?	

4.7 Evaluàcia

1. Pheren o telutno tabèlo e trebutne zenutne pronombrurença!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o amboldipen anθ-i rumunikani čhib
jekhipen	I-to		
	II-to		
	III-to murśikano		
	III-to zuvlikano		
butipen	I-to		
	II-to		
	III-to		

2. Xramosaren anθ-o telutno tabèlo e trebutne fòrme vaś o vèrbo „asal“!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „asal“
jekhipen	I-to	me	asav
	II-to		
	III-to murśikano		
	III-to zuvlikano		
butipen	I-to		
	II-to		
	III-to		

3. Keren po jekh propozìcia savi te avel la k-o agor pùnkto/ viram, pučhipnasqo sèmno, akharipnasqo sèmno vaj anθ-e save te aven kòma, duj virama!

- pùnkto/ viram:
- pučhipnasqo sèmno:
- akharipnasqo sèmno:
- kòma:
- duj virama:

4. Xramosaren, anθ-o telutno tabèlo, po duj formùle, anθar savenθe aśti te astaren jekh vakāripen, te ingeren les maj dur thaj te agorisaren les!

astaripnasqe formùle	ingeripnasqe formùle	agoripnasqe formùle

I palutni rekapitulàcia 1

1. Xramosaren po jekh alav savo širdel/ astarel e grafemença:

b: i:
 c: j:
 ć: x:
 ćh: ž:

2. Xramosaren sode ašuniàmata thaj sode grafème si anθ-e dine alava!

<i>manuš</i>	ašunimata.....	<i>tradel</i>	ašunimata.....	<i>vi</i>	ašunimata.....
	grafème		grafème		grafème
<i>ćhinel</i>	ašunimata.....	<i>amalipen</i>	ašunimata.....	<i>kherorro</i>	ašunimata.....
	grafème		grafème		grafème

3. Xulaven e dine alava and-e silàbe, dikhindoj o modèlo: *raklo: ra-klo!*

vast: pharipen:
 armin: dur:
 vakàrel: balalo:
 tatàrel: ćhajorri:

4. Pheren e dine propozìcie e trebutne alavença!

- Anθ-jekh berś si ćhona.
- Anθ-jekh ćhon si kaθar ži kajdīvesa.
- Anθ-jekh ćhon si kurke.
- Anθ-jekh kurko si dīvesa.

5. Arakhen e alava kaj si len sajekh sènso e alavença dine maj tele!

vakàrel – žilto –
 trebal – diz –

6. Arakhen e alava kaj si len mamujutno sènso e kadale dine alavença!

xarno – žal –
 užo – khanilo –

7. Pheren o dino tabèlo e trebutne alavença!

o beršivaxt/ o berš koto ro anotimpo	e čhona	e dësenço gin
o anglo milaj/ o pašmilaj/ o jekhtomilaj/ o ternomilaj		
o milaj		
o angloivend/ i tàmna/ o durmilaj/ o durărdo milaj		
o ivend		

8. Thon pašal e dine vortogràme po jekh trebutno alav!

anθa	kaj	pa
anθ-o	k-o	p-o
anθ-i	k-i	p-i
anθ-e	k-e	p-e
anθ-e	k-e	p-e
anθ-jekh	k-jekh	p-jekh

9. Xramosaren tumare amalesqje jekh bilèto, anθ-o savo te naisares lesqje vaš lesqje dinipen!

I palutni rekapitulàcia 2

1. Xramosaren po trin substantivurǎ save te anavǎren:

- zene:,,
- butǎ:,,
- naturaqe fenomènurǎ:,,

2. Xramosaren po trin substantivurǎ save te aven:

- khethane:,,
- ververutne:,,

3. Xramosaren po jekh substantivo anθ-o dino tabèlo palal lenqo agoripen thaj keren lenqo butipen!

jekhipen	butipen
konsonànta:	
paškonsonànta j:	
vokàla –o:	
vokala –i:	
agorisaripen – ipen:	
agorisaripen – imos:	
vokàla –a:	

4. Keren o butipen e substantivurenqo, palal o modèlo: *phral – phrala!*

dudum -	asvin -
raj -	čhaj -
sastri -	birovli -
raklo -	dùma -

5. Xramosaren po trin bizivdisarde substantivură save te anavăren:

- bută anθar o kher:,,
- o vaxt:,,
- xamata thaj pimata:,,
- pherra thaj legùme:,,
- e korposqe riga:,,

6. Xramosaren, anθ-o telutno tabèlo, štar muršikane substativură, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, palal o dino modèlo!

<i>e muršikane substantivură</i>			
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
o dad	e dada	jekh dad	nışte/ vùni/ varesave dada

7. Xramosaren, anθ-o telutno tabèlo, štar zuvlikane substativură, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, palal o dino modèlo!

<i>e zuvlikane substantivură</i>			
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
i bori	e boră	jekh bori	nışte/ vùni/ varesave boră

8. Thon anglal e dine substantivurã o trebutno alav/ artíkulo, o vaj i:

() anro, () rroj, () barr, () bar, () bašno, () iv, () milaj, () bakri, () bakro, ()
 çhajorri, () kan, () manuś, () siklãrno, () siklövni, () rajnörri () grastelin, ()
 bikinlin, () masàri, () salo, () sali, () sastro, () sasuj.

**9. Xramosaren, anθ-o telutno tabèlo, o anav trine zenenqo anθar tiri familia.
 Xramosaren po trin adžektivurã save sikaven sar si kadala zene!**

o anav	adžektivurã save sikaven sar si e zene		

10. Thon po jekh adžektivo paśal e dine substantivurã, palal o modèlo: terno rrom.

..... bašno zukel
..... kaxni zukli
..... baśne zukela
..... kaxnã zuklã

**11. Thon paśal e dine substantivurã po jekh trebutno substantivo, dikhindoj lenqo gèndero/
 ling thaj lenqo gin!**

baro	terno	kuć
bari	terni.....	śukar.....
bare	terne	godãver.....
bare	terne	tang.....

12. Xramosaren trin okãzie kana śaj te tradas baxtãqe lila!

I palutni rekapitulàcia 3

1. Pheren o telutno tabèlo e trebutne zenutne pronombrurença, amboldindoj ka-e dine puçhimata!

o puçhipen	e pronombrurenqi fôrma			
kon?	me		vov	voj
kasqe?		tuqe		
kasθe?			lesθe	
kasθar?				laθar
kaça?	mança			

2. Xramosaren anθ-o telutno tabèlo e trebutne fôrme vaś e vèrbură „drabarel“ thaj „zal“!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „drabarel“	o vèrbo „zal“
jekhipen	I-to	me	drabarav	zav
	II-to			
	III-to murśikano			
	III-to zuvlikano			
butipen	I-to			
	II-to			
	III-to			

3. Keren po jekh propozìcia anθ-i savi te aven e dine puntuaciaqe sèmnră!

- *pùnkto/ viram:*
- *puçhipnasqo sèmno:*
- *akharipnasqo sèmno:*
- *kòma:*
- *duj virama:*
- *dialogosqi linia:*.....

4. Xramosaren, anθ-o telutno tabèlo, po trin formùle anθar savenθe ašti astaras jekh vakãripen, te ingeras les maj dur thaj te agorisaras les!

astaripnasqe formùle	ingeripnasqe formùle	agoripnasqe formùle

5. Roden, anθ-o kadava lil, štar narativo tèksturã thaj xramosaren e informãcie mangle anθ-o telutno tabèlo!

o título e narativone tekstosqo	o autòro	e personàzurã

6. Thon pašal e dine vortogràme po jekh trebutno alav thaj keren lença po jekh propozicia palal o dino modèlo!

i vortogràma	i kerdi propozicia e vortogramaça
p-i drom	Kames te aves mança <u><i>k-i amari bibi?</i></u>
k-o
anθ-i
p-e
na-i
k-ašti

7. So trebal te anderãrel/ te avel anθ-jekh afišo?

I palutni evaluàcia 1

1. Xramosaren po jekh alav savo sírdel/ astarel e grafemença:

b:	ś:
k:	j:
ć:	x:
f:	v:

2. Xulaven e dine alava and-e silàbe, dikhindoj o modèlo: *raklo: ra-klo!*

dar:	dikhlo:
śilalo:	dandalo:
makhel:	por:
thuvărel:	parovalo:

3. Arakhen e alava kaj si len sajekh sènso e alavença:

pustik -	dùma -
daral -	dilgo -

4. Arakhen e alava kaj si len mamujutno sènso e alavença:

gazikano -	asal -
tiknărel -	pharo -

5. Thon pašal e dine vortogràme po jekh trebutno alav!

anθa	kaj	pa
anθ-o	k-o	p-o
anθ-i	k-i	p-i
anθ-e	k-e	p-e
anθ-e	k-e	p-e
anθ-jekh	k-jekh	p-jekh

6. Xramosaren po jekh substantivo anθ-o dino tabèlo palal lenqo agoripen thaj keren lenqo butipen!

jekhipen	butipen
konsonànta:	
paškonsonànta j:	
vokàla –o:	
vokala –i:	
agorisaripen – ipen:	
agorisaripen – imos:	
vokàla –a:	

7. Keren o butipen e substantivurenqo, palal o modèlo: vast – vasta!

kan - patrin -
 dǎ - phabaj -
 phuripen - rakli -
 ilo - rajni -

8. Xramosaren, anθ-o telutno tabèlo, štar muršikane substativurǎ, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, palal o dino modèlo!

<i>e muršikane substativurǎ</i>			
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
o gažo	e gaže	jekh gažo	nǎšte/ vùni/ varesave gaže

I palutni evaluàcia 2

1. Xramosaren, anθ-o telutno tabèlo, štar zuvlikane substantivură, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, palal o dino modèlo!

<i>e zuvlikane substantivură</i>			
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
i piri	e piră	jekh piri	nışte/ vùni/ varesave piră

2. Xramosaren, anθ-o telutno tabèlo, o anav štare zenenço anθar tiri klàsa! Xramosaren po trin adžektivură, save sikaven sar si kadala zene!

o anav	adžektivură save sikaven sar si e zene		

3. Thon po jekh adžektivo pašal e dine substantivură, palal o modèlo: *lačo buzno - lači buzni!*

..... raklo phral
..... rakli phen
..... rakle phrala
..... raklă phenă

4. Thon pašal e dine adžektivurā po jekh trebutno substantivo, dikhindoj lenqo gèndero/ ling thaj lenqo gin!

lačo	tato	nasul
lači	tati.....	śukar.....
lače	tate	godăver.....
lače	tate	kuć.....

5. Pheren o telutno tabèlo e trebutne zenutne pronombrurença, amboldindoj ka-e dine pučhimata!

o pučhipen	e pronombrurenqi fôrma			
kon?		tu		voj
kasqe?	manqe			
kasθe?				
kasθar?				
kaça?			leça	

6. Xramosaren anθ-o telutno tabèlo e trebutne fôrme vaś e vèrburā „aresel“ thaj „xasal“!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „aresel“	o vèrbo „xasal“
jekhipen	I-to	me	aresav	xasav
	II-to			
	III-to murśikano			
	III-to zuvlikano			
butipen	I-to			
	II-to			
	III-to			

7. Keren po jekh propozìcia anθ-i savi te aven e dine puntuaciaqe sèmnurā!

- *pùnkto/ viram:*
- *pučhipnasqo sèmno:*
- *akharipnasqo sèmno:*

I THEMUTNI OLIMPIÀDA E RROMANE ČHIBĂQI,

I XX-to edicia, Fokšàni, 17 - 20 aprìlo 2019,

E subjèktură vaš o III-to siklövipnasqo berš

- Savorre subjèktură si musajutne.
- Den pen 10 pùnkturnă ivăthe.
- O savorro butăqo vaxt si 3 òre.

DEL PES O TÈKSTO

„Sasas jekhvar jekh phuro rrom but barvalo thaj pativalo, thaj, bezexenthe, na sasas les čhave. Anθ-jekh dēs, zal vov pesqe phralesthe, saves sas les duj čhave, thaj phenel lesqe:

– Dikhen, mirre čhavalen, me sem but phuro thaj či maj aštiv te kerav buti. Si man jekh baro kher, guruva, grasta thaj vurdon, bakră thaj but aver, save, kana merava, kamav te mukhav len kodolesqe maškar tumenthe, savo si maj lačo butărno thaj maj pativalo. Kodolesqe, phenel o phuro, mangav tumen te zan anθ-o gav te keren buti thaj savo kerela maj but love anθa trin dēsa p-e pesqi buti kodova te avel te bešel anθ-o kher murro.

Sigo, ēl duj phrala telărdine anθ-o gav te roden te keren buti. Akana, o baro phral, palal so godisarel pes jekh čira, zal pesqe amalesthe thaj phenel lesqe sa i paramiçi:

– Amala, de man jekh gălbena thaj, kana avava barvalo thaj lăva o kher e phuresθar, anava les palpale thaj vi maj but.

O kolaver phral, maj tikno, gelo anθ-o gav thaj trin dēsa kerdăs buti le gazenthe, saven sasas len grasta petalomasqe, lačharipnasqe kıkavă vaj te kerel aver buti.

Avel o baro čhavo thaj phenel:

– Dikh, kăko, andem tuqe jekh gălbena palal mirri buti thaj niç na nakhline ēl trin dēsa! – xoxavel les o čhavo.

O phuro liel o lovo, dikhel lesthe thaj čhudel les anθ-i jag. O čhavo či phenel khanç.

Avel o tikno čhavo thaj phenel:

– Dikh, kăko! Andem me tuqe jekh gălbena palal mirri buti anθa kadala trin dēsa.

O phuro, palem liel o lovo thaj čhudel les anθ-i jag. Kana dikhlăs o čhavo, sig xutel thaj, le duje vastença, rodel te ankalavel o lovo anθar jag. O phuro rrom asal atùnç thaj phenel:

– Va, va, kadja si! Tu, čhavea, kerdăn buti phares vaš kadava lovo!

Kadja, zanas vi ame kaj o xoxavipen si les punre xarne.” (*Duj čhave* - palal o Žufter Borkoj)

O jekhto subijèkto

(32 pùnkturnă)

1. Xramosaren savo si o título, o autòro thaj e personàzură e dine literarone operaqe! **6 pùnkturnă**
2. Arakhen e mamujutne alava/ antonimură vaş e alava: *barvalo, phuro, răt, sig, amalipen!* **5 pùnkturnă**
3. Roden thaj xramosaren anθar o dino tèksto panz murşikane navnă/ substantivură! **5 pùnkturnă**
4. Roden thaj xramosaren anθar dino tèksto trin ginavnă/ numeràlură! **3 pùnkturnă**
5. Roden thaj xramosaren anθar dino tèksto star zenutne sarnavnă/ pronòmbrură! **4 pùnkturnă**
6. Roden thaj xramosaren anθar dino tèksto panz pašnavnă/ adžektivură! **5 pùnkturnă**
7. Xramosaren savo si o subijèkto thaj o predikato anθar i propozicia: „O çhavo çi phenel khané.” **4 pùnkturnă**

O dujto subijèkto

(58 pùnkturnă)

1. Ambolden gazikanes o tèksto dino maj opre! **20 pùnkturnă**
2. Nakhaven e kernavnă/ e vèrbură „*çal*“ thaj „*phenel*“ ka-o akanutno vaxt! **12 pùnkturnă**
3. Xramosaren po jekh alav savo şirdel/ astarel e grafemença: *çh, kh, ph, th, ʒ*. **10 pùnkturnă**
4. Ambolden anθ-i rromani çhib! **16 pùnkturnă**
 - a) La acest concurs au venit elevi rromi din mai multe oraşe şi sate.
 - b) Bunicul meu îmi cumpără două cărţi.
 - c) Părinţii noştri ne-au învăţat să spunem adevărul.
 - d) Şcoala mea este mică, curată şi frumoasă cum este şi această şcoală.

ALAVA THAJ PHENIMATA SAVE VASTDEN AMENQE TE DAS DÙMA ŠUKAR VI LAČHES

Ačh/ ačhen Devleça!	But pařivalie rajnie!
Ačh sasto!	But šukar!
Ame resasa vaxtesøe!	Ćacipnasøe!
Av kathe, mangav tut!	Ćajløl man but
Aven andre, mangav tumen!	Ći kamlem te kerav kadaja buti!
Av lačo/ gudlo, mangav tut!	Ći sen ćace!
Ažukären jekh cira, mangav tumen!	Ćorri laøar!
Ažukären man panž minùte!	Ćorro lesøar!
Ažutisaren man, mangav tumen!	Fal man but nasul!
Bare lošaça!	Fal man nasul te... !
Bare lošalipnaça!	Haj, phen manqe seriòz, kadja sas?
Bari pařiv savorrenqe!	Ilesøar naisarav tumenqe!
Baro bezex!	Jertisaren man!
Baxt tuqe/ tumenqe!	Jertisaren man, kamavas te žanav... .
Baxtagor!	Jertisaren man, na kamlem te...!
Baxtale tumare baredivesa!	Kadava ćajløl tumen?
Baxtalo tiro/ tumaro drom!	Kadava lav savo xatäripen/ manaipen si les?
Bezexenøar, na!	Kadava si o korkorrutno arakhipen!
Bezexesøar, va!	Kadja si e maj lačhes/ šukar!
Bidošaço na!	Kadaja si!
Bidujaripnasço!	Kadja/ kadä!
Bipaćapnasço!	Kamav te xatäras amen!
Bišajutnes!	Kamav tumenqe baxt thaj sastipen!
Bučhol man	Kamav tumenqe but baxtagor!
But berša!/ Bute beršenøe!	Kamav tumenqe nùmaj lačhes!
But ćajløl man!	Kamav tumenqe sigutno sastäripen!
But fal man nasul!	Kategorikanes, ma!
But kamav te...!	Keren manqe o lačhipen thaj... .
But naisarav tumenqe vaš..!	Khanćesqe!
But naisarav tumenqe!	Kuč amalalen!
But pařivalea raja!	Lačhesxatärdo!

Lači rät!
Lači texarin/ ranin/ javin!
Lači tiri/ tumari rät!
Lačo dïves!
Lačo xaben!
Lošalo sem e saste ilesθar!
Lošarav man!
Ma!
Maj kamen vareso/ dajíci?
Man akharel man... .
Mangav jertisarimata, tha' si te inklövvav.
Mangav te phenen jekhvar po but...
Mangav tumen te den manqe...!
Mangav tumen te sikaven manqe..!
Mangav tumen te vakären manqe na sig!
Mangav tumen, phenen manqe ...!
Mangav tumenθar jertisarimata anθar
kodoja kaj...!
Mangav tumenθar jertisarimata!
Mangav tut/ tumen ...
Me íi sem éajlo, nié éhindo!
Me íi sem tuça/ tumença!
Me phenav tumenqe jekh tato
mištoavilipen!
Me sem but lošalo te dikhav tumen!
Me sem but prinzaralo tumenqe!
Me sem/ Ame sam tuça/ tumença!
Me xatärav/ xaçarav/ xalövvav tumen.
Mekhen man te prezentisarav man!
Miije naisarimata!
Mirri decizia si agorutni!
Mirro anav si... .
Mišto arakhlem tumen!
Mišto avilen!
Na éajlöl man!

Na dikhlem jekh kasavi butí zi akana!
Na inkerav godí nisar!
Na kamav te kerav kadja!
Na patäv so si trebalutno.
Na patäv!
Na xolärav man kadja sig!
Na xolären tumen! Nakhel!
Na!
Na/ íi kamlem kadaja butí, patän man!
Na-i éaées!
Na-i interesànto vaš manθe akaja problèma!
Na-i kadaja!
Na-i kadja?
Na-i khané!
Na-i man kamipen te kerav kadja!
Na-i man khanéi mamùj!
Na-i man vaxt/ vräma!
Na-i mirri doš!
Na-i sosqe te/ naisaren palikeren!
Nais tumenqe angleder!
Nais/ Palikerav tuqe/ tumenqe, na kamav!
Naisarav súkar!
Naisarav tumenqe vaš dinipen.
Naisarav tuqe!/ tumenqe
Naisarav, na trebal!
Nakhlo but vaxt!
N-ašti pes, akana si man butí!
N-ašti te akceptisarav/ nakhavav jekh
kadaja butí!
N-ašti te anglalphenav khané.
N-ašti te kerav jekh kasavi butí!
Nié na keras vakäripen!
Nijekhvar!
Patäv so avesa.
Patäv so laçharela pes.

Patäv so resesa vaxtesøe.
Pesøar si xatärdes!
Phenen manqe, mangav tumen, sar... ?
Prezentisarav tumenqe le rajes, le
Rajnälän thaj rajalen!
Rajnie!
Sa si kerdo.
Sa si sar si te avel!
Šaj te avav andre?
Šaj te ažutisarav tut, raja?
Šaj te das dùma cira?
Šaj te dikhen sar si i buti?
Šaj te keren manqe jekh lačhipen, mangav
tumen?
Šaj te mekhav man te...?
Šaj te thovav jekh pučhipen?
San tu gudlo/ gudli te ...?
Sar bučhol kadaja buti anø-i rumunikani
čhib?
Sar funksionisarel kadava telefòno?
Sar kamen tume!
Sar nakhläs tuqe kadaja buti šeresøe?
Sar šaj te avel jekh kadaja buti?
Sar sen/ san?
Sar si tiro/ tumaro sastipen?
Sar si tumari familia?
Sar te lačharav mirri doš?
Sar te na?
Sar žal kadava aparàto?
Sas man cùda te
Sastipen!
Savi zungali situàcia!
Savorre kondicie si akceptisarde.
Sem baxtalo/ baxtali.
Si akceptisaralo!

Si bišajutnes, bezexenøar!
Si čačes vaj na?
Si kerdo!
Si mùsaj!
Sikaven manqe, but mangav
tumen, kaj si...!
So baxt sas man!
So baxtalipen!
So bibaxt!
So godi!
So kamen?
So maj keren?
Sosøar na?/ Sosqe na?
Te ašunas amen saste!
Te avav čačo/ te phenav čačes!
Te avel tumaro manro gudlo!
Te avel tut/ tumen jekh lačo berš!
Te dikhasa amen saste-veste!
Te mekhen man, kamavas te pučhav tumen
vareso!
Te perel tuqe lačhes!
Te phenas so si čačes!
Tumare sastipnasøe!
Tumaro propozàlo si lačo.
Tume sen/ san čače!
Va!/ Ova!
Vaj manqe, so bezex!
Vaj, savo biažukeripen!
Vaj, so šukar!
Vaš cira!
Vi me kamav sa kadaja buti.
Vi me kamav te...
Ža/ žan Devleča!
Ža/ žan sastipnača!
Žal manqe but lačhes!

E PRINCIPÀLO/ E ŠERUTNE SIKLILE ŽANGLIMATA

1. O ašunipen/ šun, i grafëma, i silàba, o alav

O ašunipen/ o šun si i maj xarni rig anθar jekh alav. E šuna àsunen pen thaj phenen/ vakären pen. **I grafëma** si o sëmno vaš o šun. E grafëme xramosaren pen thaj drabaren pen. E grafëme si bare thaj tikne, vastesqe thaj tiparosqe/ štampinesqe.

E vokàle vakären pen lokhes, bi avere ašunimatenqo vastdipen. E vokàle anθar i rromani čhib si: *a, e, i, o, u, ë, ï, ä*.

E konsonànte si ašunimata/ šuna, save vakären pen avere šunimatenqo vastdipnaça. E konsonànte anθar i rromani čhib si *b, c, ć, d, f, g, h, x, k, l, m, n, p, r, rr, s, ś, t, v, z, ź*, thaj ž.

E paskonsonànte anθar i rromani čhib si: *j* (savo vakärel pes *i*) vaj *w* (savo vakärel pes *u*).

I silàba si jekh rig anθar o alav vaj o savorro alav, savi šaj te phenel pes putarindoj jekhvar o muj. Anθ-i svàko silàba si musajutnes te avel jekh vokàla.

Savorre **alava** anθar jekh čhib keren e čhibăqo *alavàri* vaj *vokabulàro*.

2. O vortoxramosaripen

ANθA

anθa o gav > anθ-o gav

anθa i bar > anθ-i bar

anθa e gava > anθ-e gava

anθa e bară > anθ-e bară

anθa jekh kher > anθ-jekh kher

PA

pa o drom > p-o drom

pa i ùlica > p-i ùlica

pa e droma > p-e droma

pa e ùlice > p-e ùlice

pa jekh drom > p-jekh drom

KAJ

kaj o dad > ka-o dad > k-o dad

kaj i daj > ka-i daj > k-i daj

kaj e dada > ka-e dada > k-e dada

kaj e daja > ka-e daja > k-e daja

kaj jekh raj > ka-jekh raj > k-jekh raj

AŠTI/ SI

da ašti > d-ašti

na ašti > n-ašti

kaj ašti > ka-ašti > k-ašti

na si > na-i

3. E punktuaciaqe sèmnură

O viram/ o pùnkto (.) – sikavel kaj anθar i phendi propozìcia del pes jekh informàcia.

E pučhipnasqo sèmnno (?) – sikavel kaj anθar i phendi propozìcia mangel pes jekh informàcia.

E akharipnasqo sèmnno (!) – utilizisarel pes vaš jekh salùto/ patìvdinipen, jekh mangipen, jekh svàto thaj aver (jekh bišajipen = interdìkcia).

E dialogosqi linia (-) – sikavel kaj atùnć vakärel/ vakärdäs varekon.

I kòma (,) – thol pes kana kerel pes jekh enumeràcia/ ginavipen.

E duj virama/ pùnkturnă (:) – xramosaren pen kana kamas te keras jekh ginavipen vaj kana si te aven dine e alava jekhe vakärnesqe.

4. O título. O autòro. E personàzură.

O título si jekh vaj maj but alava, kaj sikavel, xarnes, palal so vakărel pes anθ-o tĕksto.

O autòro si o zeno savo xramosardăs/ phendăs/ gilavdăs o tĕksto.

E personàzură si kodola save lien kotor kaj e àkcie anθar o narativo tĕksto. E personàzură řaj te aven manúřa, zivutre vaj bută/ obijĕktură.

5. I deskripcia jekhe zenesqi thaj jekhe obijektosqi

I deskripcia si kana sikavas e fizika thaj morăla karakteristike jekhe zenesqe vaj jekhe obijektosqe. Kana keras **jekhe zenesqi deskripcia** vakăras palal e fizika thaj e morăla karakteristike.

- E alava sar: *uço, kale bala, zĕlena jakha* sikaven **e fizika karakteristike**;
- E alava sar: *lazano, darano, barikano* sikaven **e morăla karakteristike**.

Kana keras **jekhe obijektosqi/ butăqi deskripcia** vakăras palal:

- **i fòrma**: *řtarigalutno* (si les řtar riga), *trinrigalutno* (si les trin riga), *trujalutno* (sar jekh truj/ çĕrko/ berno) aver fòrme;
- **o barăripen**: *lùngo/ dĭlgo, xarno, buxlo, tang* thaj aver;
- **i rang**: *parno, lolo, kalo, gălbeno, zĕleno, gri, bordo, bodlo* thaj aver;
- **aver karakteristike**: *pherdo, çuço, kuć, řukar, melalo* thaj aver.

6. O substantivo/ i navni

O substantivo si e vakăripenasqi rig savi anavărel: *zivutre, bută* vaj *naturaqe fenomĕnură*.

Anθ-i romani çhib e substantivură řaj te aven:

E zivdisarde substantivură si kodola kaj si len dĭ.

E bizivdisarde substantivură si kodola kaj na si len dĭ.

E khethane substantivură: si alava save anavăren zene, bută thaj naturaqe fenomĕnură thaj *xramosaren pen tikne grafĕmença*.

E ververutne substantivură: si alava save anavăren zene, gava, fòrură, thema, pană thaj aver.

E substantivurenqo gin:

- **o jekhipen**: kana e substantivură anavăren **jekh kòrkorro zeno**, butĭ vaj naturaqo fenomĕno;
- **o butipen**: kana e substantivură anavăren **maj but zene**, bută vaj naturaqe fenomĕnură.

E substantivurenqo gĕndero/ ling:

- **e murřikane substantivură**: si kodola anglal savenθe, k-i bazutni fòrma, ka-o jekhipen, řaj te thas o alav/ o artikulo **o**.
- **e zuvlikane substantivură**: si kodola anglal savenθe, k-i bazutni fòrma, ka-o jekhipen, řaj te thas/ çhas o alav/ o artikulo **i**.

7. O adžektivo/ i pařnavni

O adžektivo si e vakăripenasqi rig savi **sikavel sar si varekon vaj varešo**, sar si jekh butĭ vaj jekh zeno.

E adžektivură **beřen** po but **anglal e substantivurenθe**.

E adžektivură kaj si len řtar fòrme keren o akòrdo e substantivoça palal e substantivosqo gĕndero thaj gin:

- e adžektivură save bešen paşal jekh murşikano substantivo k-o jekhipen xuden/ lien **-o**;
- e adžektivură save bešen paşal jekh zuvlikano substantivo k-o jekhipen xuden/ lien **-i**;
- e adžektivură save bešen paşal jekh murşikano substantivo k-o butipen xuden/ lien **-e**;
- e adžektivură save bešen paşal jekh zuvlikano substantivo k-o butipen xuden/ lien **-e**.

Si vi **adžektivură kaj si len jekh fôrma** thaj na parujen penqi fôrma kana keren o akôrdo e substantivoça palal gèndero/ ling thaj gin: *şukar, godăver, nasul, but, kuć, tang, xolăme, maxrime* thaj aver.

8. O pronòmbro/ i sarnavni

O pronòmbro si e vakăripnasqi rig kaj inkerel o than jekhe substantivosqo.

Si zenutne pronòmbură e alava: **me, tu, vov, voj, ame, tume, von.**

E zenutne pronòmbură **me, tu, vov, voj** anavăren jekh kôrkorro zeno. Von si ka-o gin **jekhipen**.

E zenutne pronòmbură **ame, tume, von** anavăren maj but zene. Von si ka-o gin **butipen**.

E zenutne pronòmbură si len trin zene. Kadala si:

- **o jekhto zeno**: *me* thaj *ame*;
- **o dujto zeno**: *tu* thaj *tume*;
- **o trinto zeno**: *vov/ voj* thaj *von*.

Pućhipen	O jekhipen				O butipen		
	I-to	II-to	III-to	III-to	I-to	II-to	III-to
kon?	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
kas?	man	tut	les	la(n)	amen	tumen	len
kasqe	manqe	tuqe	lesqe	laqe	amenqe	tumenqe	lenqe
kasθe?	manθe	tuθe	lesθe	laθe	amenθe	tumenθe	lenθe
kasθar?	manθar	tuθar	lesθar	laθar	amenθar	tumenθar	lenθar
kaça?	mança	tuça	leça	laça	amença	tumença	lença

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „si“/ „isi“	o vèrbo „kerel“	o vèrbo „zal“
jekhipen	I-to	me	sem/ som/ hom/ sìm	kerav	zav
	II-to	tu	san	keres	zas
	III-to	vov	si	kerel	zal
		voj	si	kerel	zal
butipen	I-to	ame	sam	keras	zas
	II-to	tume	san/ sen	keren	zas
	III-to	von	si	keren	zan

9. O vèrbo/ i kernavni

O vèrbo si e vakàripnasqi rig kaj sikavel i àkcia, o bešipen thaj o isipen.

- kernavnã save sikaven i àkcia: *zal, anel, kerel, kinel, drabarel* th.a.
- kernavnã kaj sikaven o bešipen: *bešel, asal, rovel, rušel* th.a.
- kernavnã kaj sikaven o isipen: *(i)si, eksistisarel* th.a.

10. O afišo/ o plakàto

O afišo si jekh biliteràro tèksto, anθar kaj kerel pes prinzardo jekh kulturàlo, politikano vaj sportosqo evenimènto.

P-jekh afišo si te avel xramosarde:

- e organizatorosqo anav;
- e evenimentosqo anav;
- o dïves, i dàta thaj i òra kana si inkerdo o evenimènto/ ìvento;
- o than kaj organizisarel pes;
- e kondicie vaš i participàcia/ rigliipen (te pokinel pes vaj na).

11. E baxtärinasqo lil

E baxtärinasqo lil si jekh ilustràcia/ dikhipen kerdo k-o kompùtero vaj kerdo e vasteça, anθar kaj jekh zeno tradel avere zenesqe *baxtalärimata* vaj *kamimata*.

E baxtärinasqo lil šaj te avel tradino kana si e varekasqo *bijandipnasqo dïves*, kana si *baredïvesa*: o Kreçuno, i Patradï, o 8 Trintonaj, o 8 Aprilo thaj aver.

Anθ-jekh baxtärinasqo lil trebal/ si te arakhas:

- *jekh dikhipen* savo si trebutno vaś o vaxt, o skòpo/ i res thaj vaś o zeno kasqe tradas e baxtärinasqo lil;
- *o ander: e baxtärinasqo mesàžo, o anav e zenesqo* kaj tradel e baxtärinasqo lil.

12. O imèjlo/ o e-màjlo/ o i-mèjlo

O alav „imèjlo/ e-màjlo/ i-mèjlo” avel anθar i anglikani čhib. E alavesqo xatäripen/ sènso si:

- i grafèma e – avel kaθar o alav „elektròniko, elektronikano”;
- o alav *mèjlo* – si les o sènso „pòšta”.

O imèjlo si jekh elektronikani pòšta anθar kaj biçhalen/ traden pen informàcie.

Jekh imèjlo aśti/ šaj avel tradino/ biçhaldo, utlizisarindoj/ labärindoj:

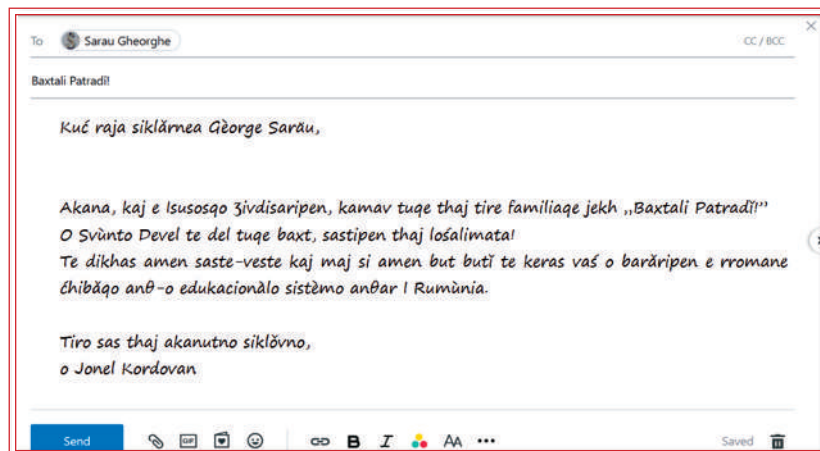
- *o kompùtero*;
- *o telefòno*;
- *i tablèta*.

O imèjlo si jekh sigo mòdo/ čhand anθar savesθe šaj *te tradas informàcie*.

K-aśti te biçhalas jekh *imèjlo* si te avel amen jekh *imejlosqi adrèsa*.

Anθ-jekh imèjlo si te aven amen:

- *kon xramosarel o imèjlo*;
- *kasqe xramosarel pes o imèjlo*;
- *o subijèkto e imejlosqo*;
- *o mesàžo e imejlosqo*.

Alavàri rromano – rumunikano

A

akhardăs – a strigat, a chemat.
akharel – a îngriji, a păzi, a apăra (v. dialectal: *grižisarel*).
ama – dar, însă.
(o) amal – prieten.
amalikanes – prietenește.
amare manușența – cu familia noastră/, cu rudele, neamurile noastre.
amboldel – a răspunde.
amboldipen – răspuns.
(e) angara – cărbuni.
(o) angloivend – toamnă.
angleivendesqe – de toamnă, ale toamnei.
anglekerel – a pregăti ceva (mâncarea, lecțiile).
angloivend – toamnă; v. dialectal: (*i*) *tàmna*.
(o) anglomilaj – primăvara.
anθar kodoja – deoarece, fiindcă, pentru că.
arakhadilăs – s-a întâlnit; s-a născut, s-a aflat pe pământ.
asandăs – a râs, a zâmbit.
astardăm – (noi) am început, am demarat; am prins/ apucat.
(i) avlin – curte (boierească, domnească, bogată, arătoasă).
avri del – a ieși.

B

(e) bakrăresqe – ai/ale ciobanului, ciobănești.
(o) balamno – negustor
(e) bașa – sunete; zgomote.
(o) beršivaxt – anotimp.
bi resesqo – fără rost, scop.

biarakhli – nemaîntâlnită.
bibistardo – de neuitat.
bićajlo – nesătul; avar, zgârcit.
bikinipnasqe bută – mărfuri.
(o) bikinitòri – vânzător, comerciant.
bixulavde – de nedespărțit.
boldăs pes – s-a întors.
brăce – angală.
brăzbe – sfecle.
butărne – muncitori, harnici; lucrători.
bute kamipnaça – cu drag.

Ć

ćajlól – a plăcea; v. dialectal: *pláčal*.
pláčal amen – ne place.
ći – nu.
(e) ćiriklănqe kherorre – cuiburile păsărilor.
(e) ćokoça – cu ciocul.

Ćh

ćhovdem – v. *thovdem*

C

cîra – puțin; zăla(ga), xancî

D

daranile – s-au temut/ speriat.
darajnile – v. *daranile*
daraθar – de teamă, de frică.
d-aști – (se) poate.
d-aštisaren – (ei) pot, sunt capabili.
dav tumen(qe) – vă dăm.
(o) Devel – Dumnezeu.
devlikane – divine, dumnezeiești, sfinte.
(o) dës – v. *dîves*

dikhline – au văzut/ observat.
(o) **dīves** – zi.
(o) **diz** – piață, târg, oraș.
(e) **dokumentàrură** – (filme) documentare.
dòsta – v. *resutno*
drabaras – (noi) citim
drabardi – fermecată.
drabaripen – citire; vrajă, magie, farmec.
durărdel – a îndepărta.

F

(e) **fista** – fustă
(e) **frùktură** – fructe
(o) **fùndo** – fund.

G

(o) **gàlbeno** – galben, bănuț.
(o) **glàso** – v. *vak*
(e) **godăverimata** – învățători, cunoștințe.
grizisarel v. *akharel*
(o) **gudlo manrorro** – cozonac.

I

iril pes – a se întoarce.
(o) **iv** – zăpadă.
ivăthe – fără rost, degeaba, gratis.
(e) **ivesqe glòntură** – bulgări de zăpadă.

J

jubindăs – a iubit
jubinel – a iubi, a îndrăgi.
jubisarel v. *jubinel*
(o) **jubisaripen** – iubire, dragoste.

K

kadaja – aceasta.
kadaja dàta – *kadaja var*; de această dată, acum.

kadala – aceștia, acestea.
kadava – acesta.
karfinârdo – bătut în cuie, țintuit; răstignit; fixat, stabilit.
(o) **kastèlo** – *filatîn*; castel, palat.
kazom – cât, câță, câți, câte.
(e) **kikavărenqo** – căldăresc, al căldărarilor.
(o) **kîmpo** – câmp, pășune.
kliniko meripen – moarte clinică.
kodo – (v.) *kodova*.
kodoja – aceea.
kodola – aceia, acelea.
kodolesqe – de aceea, deoarece, fiindcă.
kodova – acela.
(e) **Krećunesqo Anglodīves** – Ajunul Crăciunului.
krisinisardo – judecat.
(o) **kukurùzo** – porumb.
(i) **kùsma** – căciulă

Kh

(e) **khelnorre** – jucării.
khonik – nimeni.

L

(i) **lărma** – gălăgie.
(e) **legùme** – legume
(o) **limori** – mormânt.
(i) **limorlin** – cimitir.
(i) **livni** – cameră.
(o) **lošípe'** – bucurie.

M

ma – nu.
magikano – *drabardo* - magic, fermecat.
măkar – măcar.
mangel – a cere, a ruga, a dori
(i) **meselin** – masă.

miştipnasθar – de bine, de bunătate.
molinav – doresc, solicit, rog.
mothovel – a spune.
munri - *mirri* – a mea
musafirură - *akharde* – musafiri

N

nais tuqe! – îți mulțumesc!
naisarde – mulțumiți, mulțumite.
naisares – (tu) mulțumești
nango – gol, dezbrăcat.
nikjekhvar – niciodată.
niște – niște.

O

odobor – într-atât de...
oprutno – superior; de sus.

P

(i) **pakiv** - *pativ* – cinste, respect, onoare.
paxojisarde – înghețați, înghețate.
palemziven – (voi) retrăiți, (ei/ ele) retrăiesc.
palomezimèri – după-amiază.
(o) **parind** – pătură, plapumă.
(o) **parno phakalo** – (o) *tradino*,
e Devlesqo tradino – înger.
(e) **patră** - *patrină* – frunze.
păzitori – *arakhalo, arakhno* – paznic,
păzitor.
pendexlinăqo, pendexlinăqi, pendexlinăqe –
de alun.
pharavdi – spartă, crăpată.
pharavel – a sparge, a crăpa.
pharimata – greutăți, probleme.
pharipnasθar – din cauza greutății.
pherasesθe – în glumă/ în derâdere.
pherrvali – roditoare

phukărdo – *phutărdo* – mândru, fălos.
(e) **phuvăle** – cartofi.
placajlăs v. *placănilăs*
placănilăs – a plăcut
placal v. *ćajlöl*
(o) **plaj** – deal.
(o) **plajin, planin** – munte.
(e) **pošomasqo** – de lână.
praxosarde les – l-au înmormântat.
praxosardo – îngropat, înmormântat.
pregătıme – pregățiți.

R

ranćalo – portocaliu.
(e) **ranika** – crengi, ramuri.
resutno - destul, suficient (v. dialectal,
slav *dōsta*).
(o) **rukh** – copac, pom.
(i) **ruś** – mânie, tristețe.
ruśaça – cu mânie/ tristețe.
ruśli – tristă, supărată, mânioasă.

S

sajekh – identic, identică, identic,
identici.
śajindăs – a putut.
(i) **sània** – sanie
saniaça – cu sania.
sarkonesqe – fiecăruia.
(o) **sastări** – doctor, medic.
sboril – a vorbi.
si te – trebuie, este necesar.
(i) **siklărni** – profesoară, învățătoare.
siklön v. *siklöven*
siklöven – (voi) învățați, (ei/ ele) învăță.
siklövnenqe – elevilor; pentru elevi.
s-ol trinenqe – celor trei.
(o) **solax** – jurământ.

sovalo – *lindralo* – somnoros.
sovdăs – *sutăs* – a dormit.
(o) **sovthan** – *sovipnasqo than* – pat.
(i) **sung** – miros.
(e) **sungimata** – miresme.
(e) **svătură** – sfaturi, povește.

Ș

(e) **șopnă** – trepte la scară; scări.
(i) **șopni** – treaptă la scară; v. *uklani* – scară.
(i) **șukarni** – zână.

T

(i) **tàmna** – v. *angloivend*.
te agorisaren – să termine.
te akharel – să invite, să cheme.
te barăren – să crească, să mărească.
te bistres – să uiți.
te vakăren – să vorbești.
telărdăs – a plecat, a mers.
(i) **texarin** – dimineață.
texarinăθe – dimineața, în timpul dimineții.
tindărdem – *kindărdem* – (eu) am udat.
tindărel – *kindărel* – a uda.
tosaraθe – dimineața.
tradăs – *bičhaldăs* (el, ea) a trimis.
tradiție – tradiții, obiceiuri.
trașajlăs – s-a temut.
trašal - daral – a (se) teme, a-i fi frică.
trebal – *si te* – trebuie, este necesar.
trujal i korr/ men – în jurul gâtului.
(o) **türno** – turn.

Th

thas – punem (v. dialectal: *čhas*).
(e) **thavorre** – fire.

thovdem – (eu) am pus (v. dialectal: *čhovdem*).
thovdine – au pus, puși, puse.

U

učharavel - učharel – a acoperi.
(i) **uklani** – scară; treaptă la scară -(i) *șopni*.
unklilăs mišto – s-a făcut bine, a ieșit bine.
utilizisaren – (voi) utilizați, (ei, ele) utilizează.

V

(o) **vak** – glas, voce (v. dialectal: *glăso*).
(e) **vastditòră** – ajutoare.
vaxtesθe – în timp.
vestes – liber; voios.

X

xramosarel – a scrie, a redacta.
xudine – *line* – au primit.
(o) **xulaj** – stăpân, domn.
xurăvdăm amen – ne-am îmbrăcat.
xurăvel – a se îmbrăca.

Z

(i) **zor** – putere, forță.
zoraes – tare, puternic; forte; aspru.
zorphenimata – porunci, ordine.

3

zivel - zivisarel, trail/ traisarel – trăi.
zivdilo – (el) a înviat.
zivdisajlo – a înviat.
zivdisarel les – îl învie/ îl aduce la viață.
(o) **zivipen** – viață.
(o) **zivutro** – animal, vietate, ființă.

Alavàri rumunikano - rromano

A

aceștia, acestea – kadala, adala, akala.

(a se) afunda – xasavol, tasavel pes; (*el, ea*) *se afundă* – tasövel (tasavol, tasavel pes).

aici – kathe; arde, orde.

(a) ajunge – resel, aresel; (*el, ea*) *a ajuns* reslo (reslăs), areslo (areslăs).

(a) alerga – prastal, nașel.

apă – (o) pani, (o) paj.

(a) aprinde – thabarel; thabol; (*formă alterată*) phabarel.

aproximativ – opre – tele.

(a) arde – thabol, phabol; thabarel.

arici – (i) kanzürka, (o) kanzaùri.

ascultători, ascultătoare – kanutne.

(a) se ascunde – garavdöl, garavel pes.

(a se) asemăna – miazel, miazivel, miazol, meal.

atunci – atùnc, atòska.

(a) avea – si (man, tut, les, la, amen, tumen, len); *a nu avea* na-i (man, tut, les, la, amen, tumen, len).

B

(a) bate – marel; (*a*) *bate* (*la ușă, în fereastră*) durdel, marel.

băiat – (o) čhavo, čhav’.

bănuț – (o) lovorro; (o) ruputno, jekh sovnakutno lovo.

bătut în cuie – karfinărdo, mardo anθ-e karfină (karfă).

bucurie – (o) loșalipen; *de bucurie* loșalipnasqe.

bulgăre de zăpadă – (o) glònto, (i) xomeli; *cu bulgări* glontența [xomelënça].

C

calculat (socotit, cumpătat) – xarano.

calculată (socotită, cumpătată) – xarani.

camere – (e) sòbe, (e) livnă, (e) kherkatora.

care (pron.) – kaj, savo.

cățel – (o) rikono (tikno zukel, zuklorro, zukelorro).

(a) cânta (din voce) – gilavel (gilabel, gilabal); (*el, ea*) *va cânta* – gilavela (gilabela, gilabala).

cât, câtă, câți, câte (*pentru cantități aflate în apropierea vorbitorului*) – kabor, kazom, sode, kèci, kiki.

cât, câtă, câți, câte (*pentru cantități aflate în depăratărea vorbitorului*) – kozom, kobor, sode, kèci, kiki.

celor care – kodolenqe (kudalenqe).

cer – (o) devel, o cèri, o cèros; (*cu nori*) o maruth.

(a) cere – mangel.

(a) coborî – xulöl.

copil – (čhavo vaj čhaj): (i) glàta, (o) kizaj, (o) bajàto.

credincios – patălo; devlikano zeno.

cumpătat – xarano.

cumpătată – xarani.

D

da – va, ova, tam, tami.

(a) da – del; *vă dau* – dav tumen’ (dav tumenqe).

dar (păi!) – àpo.

daruri – (e) dărură, (e) dinimata.

de ce? – sosθar, sosqe?.

de unde? (*pentru situații care presupun apropierea; de (de) către*) – kaθar (*paśal*).

de unde? (*pentru situații care presupun depărtarea*) – koθar (*dural*).

(a se) deschide – putröl, putarel pes.

destul – dòsta; resutno.

deșteaptă – xarani.

deștept – xarano.

dimineață – (i) texarin, (i) javin, (i) ranin;
de dimineață ràno (texarinăθe, javinăθe).

(a) dori – mangel, kamel.

drag – kuć, dràgo.

(a) duce – ingerel, ingărel, angerel.

Dumnezeu – (o) Devel, (o) Del,

(o) Devlorro.

E

(el, ea) era – sasas.

(ei, ele) erau – von sinesas [von sasas].

F

(a se) face – keröl, kerel pes; (*ea*) *s-a făcut* voj kerdili (kerdās pes).

fals – bićaces, xoxavnes; fălso.

fără – bi.

fecior – (o) ćhavo.

(a) fi – si, isi; *a fost* sas; *a fost odată ca niciodată* sas kaj sas (sas varekaj kaj sas); (*eu*) *sunt* – me sem [sīm, sem, som, hom].

fiecare – svàko, orsavò, orso.

fierar – (o) sastrări, (o) kòvać.

fiu – (o) ćhavo.

flămândă – bokhali; *este* ~ si bokhali, bokhali li.

frică – (i) dar, (i) traś; *fără frică* bidaraqo, bitraśaqo; *a-i fi frică* traśal, daral.

(a) fugi – prastal, naśel.

G

galben – (o) gàlbeno, (o) ruputno, jekh sovnakutno lovo.

găletușă – (o) vedrorro, (i) bradörri.

(a) gândi – godísare; *eu gândesc* godísarav, dav godĩ, marav mirri godĩ, kerav godĩ.

glas – (o) vak, (o) glàsò, (o) krìlo, (e) mujesqo baśipen.

H

haine – (e) gada, (e) còlă.

harnic – butărno.

harnici – butărne.

(a) hrăni – pravarel, parvarel.

I

Iisus Hristos – (o) Isùs(o) Xristòs(o).

(a) izbi – durdel, dabdel.

Î

(a) împărți (a face pe din două) – rigărel (kerel maśkaral, ulavel anθ-e duj riga).

încă – pànda; inke, ìnkë; vaze.

(a se) încălzi – tatòvel, tatàrel pes; *ne încălzim* – tatòvas; tatàras amen.

încăperi – (e) sòbe, (e) livnă, (e) kher-kotora.

(a) începe – śirdel, malavel te ..., astarel te

(a) înflori – putröl, putarel pes.

îngropare – (o) praxomos, (o) praxosarimos, (o) praxosaripen.

înmormântare – (o) praxomos, (o) praxosarimos, (o) praxosaripen.

înmormântat – praxome, praxosardo.

înmormântați, înmormântate – praxosardine, praxosarde.

(a) **înnoi** – nevărel.

(a) **înnopta** – rățarel; nakhel i răț.

(a) **însănătoși** – sastărel; a vindeca.

(a) **întâlni** – malavel; *a se întâlni* maladöl, maladövel, malavel pes.

(a) **întoarce** – amboldel, iril (irinel); *a se întoarce* amboldel pes, iril/ irinel pes

(a) **întoarce** (vorba, a răspunde) – irinel (o lav), del anglal, amboldel o lav.

(a) **întoarce** (vorba, a traduce) – amboldel, nakhavel.

întuneric – (o) tamiplen, (o) tunăriko, (o) karanùci (la spoitori); (i) temninà.

(a) **înțelege** – xatărel, xacărel; xalövel.

înțelept – xarano.

(a) **învia** – zivdöl, zivdisarel; *a învia* zivdilo/ zivindilo, zivdisajlo/ zivindisajlo, zivdisardäs, palemzivel, zivel palem.

J

(în) **jurul** – trujal; *în jurul meu* krugom manþe, trujal manþe.

L

la – kaj, ka-i (o, -e), k-o (-i, -e).

lacrimi – (e) asvină, (e) asva; *(cu) lacrima* e jasvăça (jasvinăça).

laude – (e) așarimata.

(a) **lovi** – dabdel, del dab, malavel, durdel.

lume – (i) parni lùmja, (i) lùmia, (o) sundal.

(a se) **lumina** (a se face zi) – dësöl, dësövel.

lung, lungă – dilgo, lùngo; zinzărdo (*alungit*).

M

masă – (i) sinia, (i) mesëli.

măgar – (o) xer; *de măgar, al măgarului* - xeresqo.

mâncare – (o) xaben, (o) xamos.

mânios, mânioasă, mânioși, mânioase – xolăriko, xolăme.

medic – (o) sastări, (o) sastărno, (o) dòktoro, dòktori.

(a) **merge, a se duce** – zal; *(el) a mers* gelo, geläs.

(a) **mea** – mirri, munri.

ai mei, ale mele – me, mirre, munre.

(al) **meu** – mirro, munro.

micuță – tiknörri, cinorri (*căldărărește*); xurdorri.

moarte – (o) meripen, (o) merimos; *moarte clinică* – klîniko meripen (xoxavno meripen).

mormânt – (e) mulesqo than, (o) limori; (o) murmùnto/ (o) murmùnci.

N

neadevărat – bićaăces.

neamuri – (e) endaja; (e) nămură, (e) vîce; (e) naròdură.

niciodată – nijekhvar, nivar.

nimic – dajići, khanći(k), ništo; ćumuni.

niște – niște, vùni; varesode, varesave.

nu – ċi, ma, na, ni.

numai – nùmaj, fèri, sàcis, sàmo.

O

oase – (e) kòkala; *oase de pește* kanre mačhesqe, mačhesqe kòkala.

obraji – (e) ċhama, (e) bùći.

oprește! – terdöv!, ačhav!.

(a) **opri** – terdövel, terdöl; áchavel; *a oprit* terdárdäs, terdiläs; áchavdäs.

oricare – orsavó; svàko.

P

(a) **pašte** – ácaravel; *voi pune să pască* ácaravava.

pat – (o) sovthan, (e) sovipnasqo than.

păpuși – (e) kùkle.

(a) **păzi** – rakhel, arakhel.

pierdută – našavdi, xasardi.

pisică – (i) mīca, (i) mùca, (i) màčka, (i) pisaj, (i) bili, (i) šaneli.

(a) **pleca** – telàrel; (*el*) *a plecat* telàrdäs, gelo pesqe.

pod – (i) phurt, (o) pòdo.

(a) **pomeni** – risparyl, liparyl.

pomeniți, pomenite – risparde, liparde.

potcovit, potcovire – (o) petalovipen/ petalomos; *de potcovit* – petalomasqe, petalovipnasqe.

povestitor – (o) phenitòri, (o) mothovno, (o) paramicàri.

prezis – anglalphendino.

primăvară – (o) pašmilaj, (o) ternomilaj, (o) jekhtomilaj, (o) anglomilaj].

prosop – (o) pištìri, (o) dikhlo.

protectoare – (i) arakhni, arakhali, arakhutni.

(a) **pune** – thol, thovel; *el pune cu greu banii jos* – thol phares e love tele (del e love pharipnaça).

(a) **purta** (a duce) – ingerel.

puși, puse (așezate) – chútime, chúte; thovdine, thovde.

puțin – cìra, xancì, zàla, zàlaga; cìma.

R

(a) **răspunde** – del palal/ palpale, amboldel o lav, irinel/ iril o lav.

religios – devlikano.

(a) **reveni** – palemavel, avel palem.

(a) **ruga** – mangel (vareso varekasθar).

(a se) **ruga** – rugil pes (rugisarel pes), molisarel pes (la *spoit.*); (*ei, ele*) *s-au rugat* rugisajle, rugisarde pen.

rupte – pharavde, chínde.

S

(a) **sa** – pesqi.

(ale) **sale** – pe, pesqe.

sanie – (o) xaiv, (i) sània; *cu sania* (e) xaiveça.

(al) **său** – pesqo.

(ai) **săi** – pe, pesqe.

săli – (e) sòbe, (e) livnă, (e) kherkatora.

sănătos – voios – sasto-vesto (sasto thaj vesto).

schimb – (o) paruvipen, (o) paruvimos; *în schimb* paruvipnasθe.

(a) **scoate** – inkalel, inkalavel, ankalavel.

scoși, scoase – inkalde, ankalavde.

(a) **spune** – phenel, mothol/ mothovel; (*eu*) *spun* me mothovav (mothav), phenav; (*el, ea*) *a spus* mothovdäs; (*ei, ele*) *se spun, se zic* phendön, phenen pen.

stăpân – (o) xulaj; *pe stăpân* le xulajes.

(a) **striga** – del muj, čingar(d)el, akharel, dela trat (*spoit.*).

subsol – (i) teliphuv.

(a) **subția** – sanàrel; vranol, vranovel (*a pili*).

(a se) **sufoca** – tasövel [tasavol, xasavol, tasavel pes].

T

(a se) teme – trašal, daral.
timp – (i) vrämja, (o) vaxt, (o) ciro.
toamnă – (o) šarel, (i) tàmna, (o) angloivend,
(o) durårdomilaj, (o) durmilaj.
(a se) topi – bilöl, bilövel.
trai – (o) živipen, (o) tràjo.
traistă – (o) gonorro; (e) tràsta.
(a) trăi – trail, trãil, traisarel, živel, živisarel.
trebuie – si te (trebal, trebuj, trobal, trebul,
kampil, si mùsaj, si lăžimi).
(a) trece – nakhel; (*ei, ele*) *au trecut* –
nakhline, nakhle; *a face să treacă* nakhavel.

T

țipa – čingar(d)el, cipil; *țipă cât îl ține gura* –
akharel e saste mujeça.

U

(a) uda (a umezi) – kingärel, suslärel; *mă ud*
(*iau apă*) – kingärav man [suslärav man].
un – jekh; *un rrom dintr-ai noștri* – jekh rrom
amarenθar, jekh rrom anθar amenθe.
unchi – (o) kak, (o) kàko.
unde – kaj.
uzi, ude – susle, kingärde.

V

vară – (o) milaj; *vara trecută* amilaj.
văzuți, văzute – dikhline, dikhle.
(a) vedea – dikhel; *vezi!* - dikh-θar! [dikh
koθar!].
verde – zèleno; (*a deveni verde* zelenöl,
zelenărel pes.
verzi – zèlena; *ochi verzi* zèlena jakha.
viață – (o) živipen, (o) tràjo.
(a) vinde – bikinel; *eu vând* bikinav, bitinav.
viu – živdo.
voce – (o) vak, (o) glàso, (o) krïlo, (e) mujesqo
bašipen.
vorbă – (i) duma, (o) lav/ (o) alav/ (o) lăfi, (o)
pheras, (i) vòrba.
(a) vorbi – vakärel, mothovel, sborizel.
(a) vrea – kamel, mangel.
vreme – (i) vrämja, (o) vaxt, (o) ciro.

Z

zgârcit – xarano (*cumpătat*), kaj či del
khanć; cicìa.
zgârcită – xaranĭ; kaj či del khanć; cicìa.
zi – (o) dës, (o) dĭves.

Programa școlară poate fi accesată la adresa: <http://programe.ise.ro>.

ISBN 978-606-727-400-4

